

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
Класичний приватний університет
Національний університет «Запорізька політехніка»
Асоціація розвитку суддівського самоврядування України
Рада адвокатів Запорізької області
Запорізький осередок Громадської Організації
«Всеукраїнська асоціація кримінального права»

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«ГАРМОНІЗАЦІЯ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

18 травня 2023 р.

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

Організаційний комітет конференції:

Рябчинська О. П. (голова організаційного комітету) – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Класичного приватного університету, голова Запорізького осередку ГО «ВАКП»;

Мащенко О. В. – доктор юридичних наук, професор, перший проректор Класичного приватного університету;

Абакумова Ю. В. – доктор юридичних наук, доцент, директор Інституту економіки і права Класичного приватного університету, член ГО «ВАКП»;

Філей Ю. В. – кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка», член ГО «ВАКП»;

Іваніна Ю. В. – кандидат юридичних наук, суддя, член правління Асоціації розвитку суддівського самоврядування України, член ГО «ВАКП»;

Пальченкова В. М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», член ГО «ВАКП»;

Семенов М. В. – голова адвокатського об'єднання «ЛЕГЕС», заступник голови Ради адвокатів Запорізької області;

Віхляєв В. В. – проректор з правової роботи Класичного приватного університету, голова комітету адвокатської практики та підвищення кваліфікації Ради адвокатів Запорізької області.

Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи : Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 204 с.

ISBN 978-966-397-315-9

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи», яка відбулась на базі Класичного приватного університету 18 травня 2023 р.

УДК 340.134(477):340ЄС(062.552)

ISBN 978-966-397-315-9

© Класичний приватний університет, 2023
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС: MODUS OPERANDI, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ

Щодо поняття конституційних обов'язків в країнах ЄС та Україні:
порівняльний аспект

Баран Анжеліка Володимирівна 8

Партисипативна демократія як сучасна риса публічної влади
європейських держав

Гринчак Алла Анатоліївна..... 11

Міністерство оборони України як субект адміністративно-правового
регулювання державно-правового партнерства в космічній галузі
України

Карпенко Сергій Русланович..... 15

Окремі питання статусу громадян України
в Європейському Союзі

Михайличенко Владислав Геннадійович,

Ховайло Єлизавета Сергіївна 18

Поточний стан та кроки наближення українського законодавства
до acquis ЄС

Продан Ірина Василівна 21

Адаптація законодавства України до acquis communautaire ЄС
як інституціональний фактор повоєнної розбудови
резиліентної економіки

Устименко Володимир Анатолійович,

Джабраїлов Руслан Аятшахович 25

Особливості інституційного механізму в рамках угоди
про асоціацію України з Європейським Союзом

Шпакович Ольга Миколаївна..... 29

НАПРЯМ 2. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

До проблеми кваліфікації кримінального правопорушення
колабораційна діяльність

Абакумова Юлія Вікторівна 34

Укладення угод про визнання винуватості за злочини
проти національної безпеки в умовах воєнного стану

Большакова Дар'я Олександрівна..... 38

Практика притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України, без засудження за предикатний злочин	
Гладковський Михайло Олегович	42
Мінімальний вік кримінальної відповідальності: порівняльно-правовий аналіз	
Горб Карина Юрійвна	46
Кримінально-правова охорона порушення недоторканності житла за кримінальними законами України та Республіки Польща	
Гороховська Олена Володимирівна,	
Стоматов Едуард Григорович	51
Sic transit gloria mundi: чи бути новому КК наближеному до «стандартів» демократичних країн?	
Дьоменко Сергій Васильович, Шокот Антон Степанович,	
Шокот Глеб Антонович	56
Виклики реалізації стратегії економічної безпеки України в умовах режиму воєнного стану	
Зотов Нікіта Миколайович	59
До питання про соціальну обумовленість криміналізації правопорушень, пов'язаних з релігійною дискримінацією	
Леоненко Тетяна Євгенівна, Леоненко Максим Іванович	62
Об'єктивна сторона кримінального правопорушення пособництва державі-агресору: проблеми визначення	
Медяник Олександра Геннадіївна,	
Абакумова Юлія Вікторівна	65
Принципи кримінального права України і Європейського Союзу як основа гармонізації кримінального законодавства	
Огаренко Євген Анатолійович	69
Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України: до проблеми визначення	
Пороло Миколай Миколайович	73
Проблеми визначення об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України	
Радзівіло Артем Олександрович	77
Порушення норм міжнародного гуманітарного права в сфері поведінки з культурними цінностями на тимчасово окупованих територіях України	
Рябчинська Олена Павлівна	81
До проблеми кримінальної відповідальності за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем в умовах воєнного стану за законодавством України	

Симоненко Ольга Анатоліївна	86
Відповідальність за фіктивне підприємництво: генезис та перспективи розвитку	
Соколов Андрій Андрійович	90
Гармонізація та адаптація як інструменти правової інтеграції при взаємодії правових систем держав-членів з правопорядком ЄС і правовими системами країн-кандидатів	
Сокур Тетяна Анатоліївна.....	93
Деякі аспекти криміналізації злочинів, пов'язаних із расизмом та ксенофобією	
Тимчук Олексій Леонідович,	
Надієнко Олена Іванівна.....	97
Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, вчинених під час воєнного стану ..	
Черкашин Іван Іванович,	
Філей Юрій Володимирович	100
До проблеми кваліфікації терористичних злочинів, вчинених в умовах надзвичайного стану в Україні	
Швець Роман Юрійович	104
Кваліфікуючі обтяжуючі ознаки бюджетних злочинів у кримінальних кодексах певних зарубіжних держав	
Шиян Дмитро Сергійович, Шиян Ольга Юрївна.....	108

НАПРЯМ 3. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Напрями удосконалення законодавства щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом	
Бугера Сергій Іванович.....	113
Деякі особливості гармонізації законодавства України про міжнародну технічну допомогу в секторі національної безпеки і оборони з міжнародними стандартами у сфері запобігання корупції	
Голоднова Тетяна Станіславівна	117
Інформаційне забезпечення управління бізнес-процесами	
Павлів Єгор Вікторович.....	121

НАПРЯМ 4. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Особливості регламентації виконання Україною постанов ЄСПЛ у справах проти України	
Карпова Наталія Юрївна, Токарева Катерина Олегівна	124
Правове регулювання державного фінансового контролю в Україні та напрями його удосконалення	
Плешкун Дана Романівна	127

НАПРЯМ 5. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Zasady prawa karnego w prawodawstwie Ukrainy i Polski:
porównawcze badania prawne

Bilichak Olena Anatoliivna 131

Адаптація кримінального процесуального законодавства України
до права Європейського Союзу

Гордуна Єлизавета Андріївна 135

Досвід країн ЄС у протидії діяльності транснаціональних
організованих злочинних угруповань на шкоду економічним
інтересам держави

Хороновський Олег Ігорович 139

НАПРЯМ 6. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Притягнення до відповідальності за вчинені міжнародні злочини
в Україні: нові кроки у розслідуванні Міжнародного кримінального суду
(продовження огляду)

Басиста Ірина Володимирівна 143

Питання впровадження реформування та формування органів
правопорядку як складової сектору безпеки України
на 2023–2027 роки

Рудь Даріна Олексіївна 149

Спосіб незаконного збагачення як елемент криміналістичної
характеристики кримінального правопорушення, передбаченого
ст. 368⁵ КК України

Сванадзе Лана Патіївна 152

Системи «поглинання» та «складання» при призначенні покарання

Школа Ярослав Олександрович 156

НАПРЯМ 7. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Порівняння регуляційних актів захисту
та обробки персональних даних в Україні та ЄС

Абрамов Андрій Володимирович 160

Розголошення персональних даних як складова об'єктивної
та суб'єктивної сторін злочину в медичній галузі

Карпушина Марія Григорівна 163

До питання реалізації права відмовитися від ознайомлення
із результатами медичних досліджень (право не знати)

Токарева Віра Олександрівна 168

Регулювання використання технології штучного інтелекту в Європейському Союзі: проєкт акту про штучний інтелект Янишівський Михайло Мирославович.....	173
--	-----

НАПРЯМ 8. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ З МІЖНАРОДНИМИ ТА РЕГІОНАЛЬНИМИ (ЄВРОПЕЙСЬКИМИ) ПРАВОВИМИ СТАНДАРТАМИ

Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури Назаренко Павло Григорович.....	178
--	-----

НАПРЯМ 9. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Ознаки адміністративно-процесуальних правовідносин	
Гладій О. В.	182
Трансформація права екологічної безпеки та суб'єктивного права на безпечне довкілля	
Жадан Є. В.	184
Техніко-юридичні норми як інструмент профілактики та запобігання ДТП	
Анохін А. М.	187
Покарання за кримінальні правопорушення проти виборчої системи	
Колодін Д. О.	190
Вплив збиваючих факторів на почерк при дослідженні рукописних записів	
Крижна Анастасія Євгенівна	192
Бюджетна та фінансова децентралізація: проблеми практики правового регулювання	
Порхун Віталій Михайлович	195
Щодо визначення концептуальних засад адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави	
Цибульник Неллі Юрївна	197
Значення принципу незмінюваності суддів в умовах реформування судової системи	
Бабко Валерія Валеріївна	201

**НАПРЯМ 1. НАБЛИЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС:
MODUS OPERANDI, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА,
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-1>

**ЩОДО ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Баран Анжеліка Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри міжнародного права та міграційної політики
юридичного факультету*

*Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)
стипендіатка Оснабрюцького університету (Німеччина)*

Враховуючи спільні конституційні цінності України та держав-членів ЄС, модель правової реалізації конституційних зобов'язань держав-членів ЄС є визначальною для успішного вдосконалення конституційно-правового статусу людини та громадянина України. Потреби держав-членів ЄС та України, громадян ЄС і теоретична недостатність співвідношення прав і обов'язків громадян держав-членів ЄС і громадян третіх країн як міра можливих заходів і відповідної поведінки та діяльності, формування нового світогляду, парадигми, що забезпечує виконання конституційно-обов'язкових взаємовідносин між людиною і громадянином тощо, свідчить про актуальність, доцільність і необхідність дослідження питань правового забезпечення виконання конституційних обов'язків у країнах-учасницях ЄС.

Важливою і, по суті, завершальною складовою конституційно-правового статусу людини і громадянина, що визначає основи її взаємовідносин з державою, є конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні [1, с. 41].

Питання про співвідношення прав і обов'язків людини і громадянина, поняття і зміст засобів забезпечення конституційних обов'язків є одним з найбільш дискусійних питань конституційної науки. Актуальність підвищується з огляду на закріплення в Преамбулі

Конституції України зовнішньополітичного вектору – набуття повноправного членства в ЄС, а, як відомо, окрім національного громадянства, існує і громадянство ЄС, відповідно, є права та обов'язки громадян ЄС, і права та конституційні обов'язки громадян держав-членів ЄС [2].

Крім того, у преамбулі Конституції України визначено зовнішньополітичний курс на набуття Україною на повноправне членство України в НАТО. Таким чином, якщо одна з держав-членів НАТО та ЄС оголошує мобілізацію, постає питання про виконання конституційного та громадянського обов'язку щодо захисту Батьківщини, а також про виконання військового обов'язку у випадку множинного громадянства тощо. Наведене вище пояснення визначає актуальність та доцільність дослідження питання поняття та змісту засобів забезпечення конституційних обов'язків з точки зору практики. Що стосується конституційної доктрини, то, у світовій практиці питання конституційних обов'язків людини і громадянина та засобів їх забезпечення є дискусійним [3, с. 112].

Більше того, якщо правам і свободам людини і громадянина в законодавстві та юридичній літературі приділяється значна увага, то цього не можемо сказати про обов'язки людини і громадянина» [4]. Проте відсутність всебічного аналізу понять юридичних обов'язків особи взагалі та конституційних обов'язків зокрема, не означає недооцінки їх ролі в правовому статусі учасників суспільних відносин [5].

Науковці наголошують, що можливо, причиною недостатньої уваги до поняття обов'язку є те, що він завжди знаходиться в «тіні» прав і свобод [6]. Зазначене вище питання є актуальним і з теоретичної точки зору, їх дослідження є необхідним для розвитку конституційної доктрини.

При аналізі правового забезпечення виконання фізичними особами та громадянами держав-членів ЄС та України різних видів конституційних обов'язків, конституційна доктрина не враховує такі основні перехідні чинники: закріплення обов'язків людини і громадянина в міжнародних договорах з прав людини; процедури отримання громадянства; поглиблення інтеграції між державами-членами ЄС та між державами-членами ЄС і країнами, що не входять до ЄС; розвиток громадянського та політичного суспільства; зростання масштабів і величини загроз міжнародному миру та безпеці.

Закріплення обов'язків людини і громадянина в міжнародних договорах із прав людини покладає на державу обов'язок зі створення ефективного механізму забезпечення виконання людиною і громадянином своїх обов'язків [7, с. 42]. Неefективність цього механізму, свідчить про недобросовісне виконання країною своїх міжнародних

зобов'язань та порушення норм і принципів міжнародного права. Водночас закріплення обов'язків людини та громадянина в міжнародних договорах з прав людини не є разовим процесом. Розвиваються суспільні відносини, кола відповідальності особи і громадянина, механізми, що гарантують виконання ними своїх обов'язків.

Іншим фактором, який необхідно враховувати при пошуку способів забезпечення виконання особою своїх обов'язків, є громадянство ЄС. Громадянство ЄС є похідним від національного громадянства, оскільки його існування безпосередньо залежить від наявності громадянства країни-члена ЄС, але це не подвійне громадянство, оскільки установчий договір ЄС не встановлює систему незалежного громадянства (так зване «європейське громадянство»), а лише встановлює статус, який доповнює національну ідентичність.

Таким чином, при аналізі правового забезпечення виконання різних видів конституційних обов'язків людини і громадянина в державах-учасницях ЄС та в Україні, необхідно враховувати такі основні перехідні фактори: міжнародні договори з прав людини, запровадження громадянства ЄС, поглиблення інтеграції між державами-членами, розвиток громадянського та політичного суспільства, зростання масштабів і величини загроз міжнародному миру та безпеці.

Список використаних джерел:

1. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики. Харків : Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12387>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254. *Відом. Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Баран А. Обов'язок захищати Батьківщину в Україні та країнах ЄС (на прикладі Німеччини) : історико-правовий аспект. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 7(51). С. 112–119.
4. Hreetsa S. (2021), The duty of everyone to strictly abide by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, not to encroach on the rights and freedoms, honor and dignity of others. *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. 2021. № 2.
5. Deshko L. (2020), Constitutional right to own, use and dispose the results of intellectual and creative activity: «justified expectation» for obtaining property subject to legal protection. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. Вип. 3. С. 41–48. www.dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/32300

6. Lovleen Bhullar (2022), Environmental Constitutionalism and Duties of Individuals in India. *Journal of Environmental Law*. Volume 34, Issue 3, November 2022, Pages 399–418. <https://doi.org/10.1093/jel/eqac010>

7. Hretsa S. (2021), Constitutional duties (according to the decisions of the Constitutional court of Ukraine). *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. 2021. № 1. P. 138–143.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-2>

ПАРТИСИПАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СУЧАСНА РИСА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Гринчак Алла Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (м. Харків)*

Партисипативна демократія – це концепція демократії, що базується на залученні громадян до процесу прийняття рішень органами публічної влади та контролю за їх роботою. Це дозволяє забезпечити більш ефективно та представницьке функціонування демократії, забезпечує більшу відкритість, прозорість та довіру між владою та громадою. Партисипативна демократія є важливою складовою публічної влади в європейських державах, де зазвичай існує високий рівень громадської свідомості та активності. У країнах ЄС реалізується широкий спектр партисипативних інструментів, таких як: громадські слухання – це процес, в якому громадськість зустрічається з органами влади, щоб обговорити конкретні питання та дізнатися думку громадськості щодо них; референдуми – це громадське голосування з певного питання, що зазвичай ініціюється органами влади або громадськістю; консультації громадськості – це процес, в якому громадськість має можливість висловити свою думку щодо конкретної ініціативи або плану; громадські комітети та ради – це групи людей, які обрані для представлення інтересів громадськості перед органами влади та забезпечення широкого залучення громадськості до процесу прийняття рішень.

Також можна відзначити ініціативу щодо забезпечення доступу до інформації. У багатьох країнах ЄС прийняті закони про доступ

до інформації, які забезпечують право громадян на отримання інформації від публічних органів. Це дозволяє забезпечити більшу відкритість та прозорість діяльності влади та зробити її більш відповідальною перед громадянами [1].

У багатьох європейських державах існують механізми прямої демократії, такі як референдуми та петиції. Наприклад, в Німеччині з моменту прийняття Основного закону у 1949 р. існує інститут референдуму, за допомогою якого громадяни мають можливість впливати на прийняття рішень щодо важливих питань, таких як зміна конституції. У Швейцарії референдуми є поширеним інструментом, що дозволяє громадянам вирішувати питання важливі для держави. У Нідерландах діє система «ініціативи громадян», де громадяни можуть зібрати підписи для внесення певних питань до розгляду парламенту. У Франції з 2002 року діє інститут громадських обговорень, за допомогою якого залучаються громадяни до обговорення важливих питань і прийняття рішень [2].

У Бельгії існує система «бюрократичного контролю», яка дозволяє громадським організаціям та громадянам виступати на захист своїх прав відносно рішень державних органів. У Нідерландах існує ініціатива «бюджет громади», за допомогою якої громадяни мають можливість визначити, на що будуть витрачатися кошти місцевого бюджету. У Швеції діє інструмент «публічної звітності» де державні органи зобов'язані надавати інформацію про свою діяльність та відповідати на запити громадян.

Зокрема, в Австрії, Фінляндії було запроваджено інструменти «обговорення з публікою», де громадяни можуть надавати свої пропозиції та зауваження до певних проектів або рішень місцевої влади, з приводу будівництва інфраструктури, розміщення промислових підприємств та інших рішень, що мають велике значення для громади.

У багатьох країнах ЄС також існують ініціативи з використання інтернет-технологій для залучення громадян до прийняття рішень [3]. Наприклад, у Естонії діє система електронного голосування, а в Ісландії було створено віртуальний форум для обговорення важливих питань.

Узагалі, партисипативна демократія в Європі розвивається дуже активно, тому що вважається важливим залучати громадян до прийняття рішень, що стосуються їхнього життя та довкілля [4].

Збільшення можливостей громадян для активної участі в прийнятті рішень призводить до збільшення їх впливу на процеси влади та зміцнення демократії в цілому. Це може збільшити довіру до державних інституцій та зменшити корупцію і недовіру до системи управління. Крім того, партисипативна демократія дозволяє збільшувати легітимність прийнятих

рішень та сприяє більш глибокому аналізу та обговоренню різних альтернативних варіантів прийняття рішень.

Однак, не зважаючи на те, що партисипативна демократія є важливою рисою сучасної публічної влади в країнах ЄС і вживаються заходи для підвищення рівня участі громадян, є деякі проблеми, які ускладнюють її розвиток, виникають питання щодо ефективності цих заходів та рівня реального впливу громадян на прийняття рішень.

Низький рівень зацікавленості громадян. Хоча партисипативна демократія надає можливість громадянам брати участь у прийнятті рішень, часто мало хто з них цікавиться цим процесом. Низький рівень зацікавленості може призвести до того, що партисипативні інструменти стають неідеальними.

Недостатній доступ до інформації. Для того, щоб громадяни могли взяти участь у прийнятті рішень, вони повинні мати достатньо інформації про те, що відбувається. Якщо інформація не є достатньою або доступною, то це ускладнює партисипацію.

Недостатній розвиток інституцій. Існує ризик того, що відсутність відповідних інституцій і механізмів може перешкодити партисипативній демократії. Наприклад, якщо не існує механізму збору громадської думки, то важко визначити, що дійсно хочуть громадяни.

Низька ефективність. Партисипативна демократія може бути витратною та часозатратною. Якщо вона не є ефективною, то це може призвести до втрати довіри громадян до системи.

Маніпуляції. Необхідно бути обережним при використанні партисипативних інструментів, оскільки їх можна використовувати для маніпулювання думками

Додатковою проблемою може бути недостатнє розуміння громадянами рівня своїх можливостей і відповідальності за участь у партисипативних процесах. Часто громадяни не знають, які саме питання можуть вирішувати в рамках партисипативних механізмів, тому не звертаються до них або не відчують необхідності в їхній участі. Також може бути відчуття безсилля перед владою, що може зменшувати мотивацію до участі у партисипативних механізмах.

Крім того, існують проблеми з ефективністю партисипативної демократії, оскільки не завжди можна гарантувати, що прийняті громадянами рішення будуть оптимальними та не суперечитимуть загальнодержавним інтересам.

Існує кілька можливих шляхів вирішення проблем, пов'язаних з розвитком партисипативної демократії:

– *Поліпшення доступності інформації.* Для того щоб громадяни могли брати активну участь у процесі прийняття рішень, вони повинні мати доступ до достовірної інформації про проблеми та можливі шляхи

їх вирішення. Для цього можуть використовуватися різноманітні медіа-канали та інтернет-платформи, а також проводитися регулярні зустрічі з громадою, де можна обговорювати важливі питання.

– *Розвиток інструментів партисипації*. Для залучення громадян до прийняття рішень можуть використовуватися різноманітні інструменти партисипації, такі як громадські слухання, референдуми, обговорення в соціальних мережах тощо. Важливо, щоб ці інструменти були зрозумілими та доступними для громадян, і не використовувалися як інструмент маніпуляції влади.

– *Розширення кола учасників*. Для того, щоб партисипативна демократія була ефективною, важливо залучити до неї різні групи громадян, включаючи меншості та вразливі групи. Це може здійснюватися через створення спеціальних програм та ініціатив, які б підтримували та залучали ці групи до процесу прийняття рішень.

– *Підвищення ефективності рішень*. Щоб партисипативна демократія була успішною, важливо, щоб прийняті рішення були ефективними та реалізовувались в практиці.

Одним з можливих шляхів вирішення проблем розвитку партисипативної демократії є залучення нових технологій. Зокрема, розвиток цифрових інструментів, таких як електронні петиції, громадські бюджети, онлайн-консультації, може значно полегшити доступ до публічної влади та збільшити можливості громадян для участі в процесах прийняття рішень.

Також, важливим є розвиток освіти та інформаційної культури населення, щоб громадяни мали необхідні знання та навички для ефективної участі в процесах партисипативної демократії.

Крім того, важливо забезпечити законодавчу та інституційну базу для розвитку партисипативної демократії. Наприклад, можна створити спеціальні органи або комітети, які будуть відповідальні за організацію процесів партисипації громадян та моніторинг їх ефективності. Також можна розробити законодавчі акти, які забезпечать правову базу для проведення партисипативних процесів та захистять права громадян на участь у них.

Отже, партисипативна демократія відіграє дуже важливу роль у розвитку сучасних країн ЄС, забезпечуючи більшу участь громадян у прийнятті рішень та збільшуючи їх довіру до публічної влади. Розвиток партисипативної демократії потребує комплексного підходу, який включає в себе залучення нових технологій, розвиток освіти та інформаційної культури, а також створення відповідної законодавчої та інституційної бази.

Список використаних джерел:

1. Закон Французької республіки № 2013-907 від 11 жовтня 2013 р. про прозорість суспільного життя. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000028056315>

2. Кодекс відносин між громадськістю та адміністрацією. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000031366350?in_it=true&page=1&query=1%27information+&searchField=ALL&tab_selectio n=code

3. Кодекс цифрового адміністрування Італійської республіки. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2005-03-07;82>

4. Закон Італійської республіки про уповноваження Уряду щодо реорганізації публічної адміністрації, 7 серпень 2015, № 124. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2015-08-07;124!vig=~art7>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-3>

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В КОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Карпенко Сергій Русланович

*докторант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро)*

Міністерство оборони (далі – МО) України є важливим елементом системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання державно-приватного партнерства в космічній галузі. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про космічну діяльність», МО України в межах своєї компетенції: розробляє концептуальні основи державної космічної політики та Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки військового призначення, а також разом із Державним космічним агентством України – космічної техніки подвійного призначення; формує та організовує виконання замовлень на роботи, пов'язані зі створенням і використанням космічної техніки військового, а також разом із Державним космічним агентством України

– космічної техніки подвійного призначення; здійснює використання космічної техніки у сфері оборони України; забезпечує разом із Державним космічним агентством України функціонування і розвиток об'єктів наземної та космічної інфраструктури; бере участь у здійсненні сертифікації космічної техніки військового призначення [1]. Положення про МО України визначає, що МО України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у війсьній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. У Положенні Про МО України визначена функція, згідно якої МО України «провадить космічну діяльність у сфері оборони та національної безпеки України» [2]. Реалізація зазначеної функції космічної діяльності взаємопов'язана з іншими функціями, згідно з якими МО України, зокрема: провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави; бере участь у проведенні аналізу воєнно-політичної обстановки та визначає рівень воєнної загрози національній безпеці; планує та здійснює заходи щодо протидії і нейтралізації воєнно-політичних ризиків, викликів, загроз застосування воєнної сили проти України; бере участь у підготовці і періодичному уточненні Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки; розробляє проекти оборонних державних цільових програм з метою посилення обороноздатності держави, здійснює загальне керівництво і контроль за їх розробленням та виконанням передбачених у них завдань і заходів; забезпечує життєдіяльність ЗС України, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань, застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, підтримання справності, технічної придатності, проведення ремонту та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України у межах коштів, передбачених державним бюджетом, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організовує виконання робіт і надання послуг в інтересах Збройних Сил; виступає замовником і формує відповідно до визначених Генеральним Штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів основні показники державного оборонного замовлення щодо розроблення, виробництва, модернізації, постачання (закупівлі), ремонту, знищення та утилізації озброєння та військової техніки, військового майна, виконання робіт і надання послуг, надає технічні завдання виконавцям державного оборонного замовлення;

затверджує вимоги щодо якісних характеристик озброєння і військової техніки та розрахункову кількість основних видів номенклатури озброєння та військової техніки, необхідних для оснащення Збройних Сил України та інших військових формувань, згідно з визначеними ними потребами та пріоритетами; організовує проведення державних та інших випробувань зразків озброєння та військової техніки; забезпечує прийняття на озброєння (постачання, експлуатацію) Збройних Сил України озброєння, військової та спеціальної техніки; організовує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб та пріоритетів розроблення і виконання Державної програми розвитку озброєння та військової техніки та інших цільових програм розвитку озброєння і здійснює контроль за їх виконанням; готує пропозиції щодо визначення обсягів державного замовлення на підготовку військових фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для потреб Збройних Сил України; затверджує перелік військовооблікових спеціальностей; здійснює добір військовослужбовців, які відряджаються до державних органів, установ, організацій для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки, а також їх кадрове супроводження; визначає пріоритетні напрями розвитку наукової і науково-технічної діяльності у військовій сфері; координує діяльність науково-дослідних установ, які належать до сфери управління МО України; проводить постійний моніторинг інформаційного середовища, виявляє потенційні та реальні інформаційні загрози в сфері оборони, здійснює відповідні заходи; забезпечує впровадження та розвиток новітніх інформаційних технологій у сфері оборони; здійснює в межах повноважень, передбачених законом, міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, координує та контролює організацію і здійснення військового співробітництва.

Окремі повноваження МО України щодо космічної діяльності у сфері оборони визначені у «Тимчасовому порядку взаємодії Міністерства оборони України та Національного космічного агентства України під час провадження космічної діяльності», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 788 [3], але за всі роки із часу впровадження цей документ безнадійно застарів – його положення неможливо застосувати до нинішнього розмежування завдань, функцій та повноважень МО України і Генерального штабу Збройних Сил України. Розроблений у 2016 р. проект «Положення про взаємодію Міністерства оборони України та

Державного космічного агентства України при здійсненні космічної діяльності» на початок 2023 р., на жаль, залишається без реалізації.

Таким чином, для МО України як суб'єкту адміністративно-правового регулювання загальної компетенції реалізація завдань державної політики щодо сфери державно-приватного партнерства в космічній галузі є лише однією зі складових їх компетенції, яка здійснюється ними шляхом координації діяльності підконтрольних їм суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Про космічну діяльність : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 502/96-ВР. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр>
2. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 730). URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п>
3. Про тимчасовий порядок взаємодії Міністерства оборони та Національного космічного агентства під час провадження космічної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 788. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/788-97-п>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-4>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Михайличенко Владислав Геннадійович

*студент IV курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету (м. Київ)*

Ховайло Єлизавета Сергіївна

*студентка IV курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету (м. Київ)*

Правовий статус громадян України в Європейському Союзі (ЄС) є важливою темою, що потребує ретельного дослідження та аналізу. У контексті інтеграції України з ЄС, правовий статус громадян України в ЄС є ключовим аспектом, який потрібно враховувати. В основі правого

статусу громадян України за кордоном лежить їх правоздатність, що представляє собою природну можливість реалізовувати права та обов'язки правового характеру. Зокрема вона дає можливість громадянину брати участь у різного плану правових відносинах. У зв'язку з цим громадяни України виступають у якості іноземного елемента в праві інших країн і, відповідно, потребують захисту з боку української держави, що знаходить відповідне закріплення у ст. 25 Конституції України [1].

Україна здійснює безвізовий режим з країнами Європейського Союзу з 2017 року, що дозволяє громадянам України вільно подорожувати до країн ЄС терміном до 90 днів. Це відкрило для громадян України можливість отримати безпосередній досвід та знання про життя та культуру Європи. З іншого боку, вступ України до ЄС проголошено стратегічним завданням держави, що вимагає розгляду проблем правового статусу громадян України в ЄС. До того ж у 2022 році Україна стала кандидатом в члени ЄС, що значно розширило правовий статус громадян України на території Союзу.

Однією з перших переваг європейської інтеграції є можливість громадян України брати участь у програмах мобільності. Громадяни України можуть подавати заявки на навчання, стажування та інші види освіти, які надаються в рамках програм ЄС. Крім того, громадяни України можуть працювати та здобувати досвід роботи в країнах ЄС, що дозволяє їм отримати нові знання та навички та відкрити для себе нові перспективи.

Надалі, вступ України до ЄС може принести значний ріст в економіці та розширення торгівельних відносин між державами, через доступ до відповідних фондів ЄС та інших програм розвитку та відбудови для України. Громадяни України будуть мати більшу можливість займатися бізнесом на території ЄС, що може привести до підвищення їхнього рівня життя та благополуччя. Крім того, вступ України до ЄС може допомогти забезпечити права та свободи громадян, що є одним з основних принципів Європейського Союзу.

Важливою віхою в розвитку відносин між Україною та ЄС стала повномасштабна війна РФ проти України. ЄС зайняв активну позицію щодо допомоги Україні та її громадянам, прийнявши більше всього біженців та осіб, що подали заявки на тимчасовий захист.

Громадяни України, які залишили територію України у зв'язку з війною РФ проти України, мають змогу перебувати на території держав – членів ЄС у рамках таких інструментів регулювання правового статусу іноземців [2]:

– у межах безвізового режиму на термін до 90 днів (за наявності дійсного біометричного паспорта громадянина України для виїзду за кордон);

– у статусі особи, якій надано тимчасовий захист в ЄС на термін 1 року – Словаччина, 1,5 року – Польща. Оскільки кожна країна реалізує у власному законодавстві статус особи, якій надано тимчасовий захист, з певними відмінностями, для отримання детальної інформації краще звернутися до офіційних органів влади країни перебування.

Як зазначає Максим Герасименко [3], тимчасовий захист забезпечує захист переміщених осіб, зокрема з районів збройного конфлікту. Він гарантує дозвіл на проживання в країнах ЄС, а також пов'язані з ним права. Тимчасовий захист – це не статус біженця. Однак особи, які отримали цей захист, можуть у будь-який час подати заяву на отримання статусу біженця.

При цьому, тимчасовий статус є «негайним» [4] й означає, що коли людина хоче користуватися ним, все, що їй потрібно зробити, – це виконувати вказівки державних органів влади та довести їм громадянство, статус міжнародного захисту або подібний статус захисту, проживання в Україні або сімейний зв'язок, які дають право на тимчасовий захист.

Відповідно до даного статусу, громадяни України отримують такі права:

- право на проживання;
- забезпечення житлом;
- соціальну допомогу;
- медична допомога, в тому числі психіатрична допомога та психологічна підтримка дітей;
- юридично оформлена опіка над дітьми та підлітками без супроводу і їхнє безпечне розміщення;
- доступ до освіти та/або професійної підготовки для дітей та підлітків;
- доступ до ринку праці (на умовах політики ринку праці держав-членів ЄС);
- доступ до банківських послуг, наприклад відкриття базового банківського рахунку;
- право на переїзд в іншу країну ЄС до видачі дозволу на проживання;
- право вільно пересуватися в країнах ЄС (інших, ніж країна ЄС, де Ви проживаєте) протягом 90 днів у межах 180-денного періоду після отримання дозволу на проживання в приймаючій країні ЄС.

Крім того, слід відмітити, що деякі країни ЄС пропонують ширші права, ніж перераховані вище (наприклад, вільний доступ до університетської освіти тощо).

Отже, статус громадян України в ЄС є доволі значним і може включати в себе обширний перелік прав та обов'язків, які допомагають громадянам України в їх повсякденному житті, у випадку подання цими громадянами відповідних заявок на отримання того чи іншого статусу. Звичайно, війна РФ проти України стала значним випробуванням для всього європейського континенту, в особливості для України та сусідів України, таких як Польща, Словаччина та інші країни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Інформаційна довідка щодо прав, можливостей та обов'язків громадян України, які виїхали до ЄС через війну. Офіс віце-прем'єр міністр України з європейської та євроатлантичної інтеграції спільно з Європейською комісією. 2022. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/informaciyna_dovidka_shchodo_prav_mozhlyvostey_ta_obovyazkiv_gromadyan_ukrainy_yaki_vyihaly_do_yes_cherez_viynu_pdf

3. Герасименко М. Права українців, що рятуються від війни на території ЄС. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/prava-ukrayinciv-shcho-ryatuyutsya-vid-viyni-na-teritoriyi-es.html>

4. Виїзд з України Ваші права у ЄС. Офіційний веб-сайт Єврокомісії. 2022. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_uk

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-5>

ПОТОЧНИЙ СТАН ТА КРОКИ НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС

Продан Ірина Василівна

*аспірантка кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)*

У сучасній історії України 2022 рік став визначальним. Попри невиправдану та огидну війну, яку Росія роз'язала проти українського

народу 24 лютого 2022 року, Україні вдалося отримати статус кандидата в Європейський Союз, який Європейська Рада надала 23 червня 2022 року, що є однією з головних цілей зовнішньої політики України.

Щоб просунути до майбутнього членства в Європейському Союзі («ЄС»), Україна повинна відповідати певним критеріям вступу, визначеним Європейською Радою в Копенгагені в 1993 році та в Мадриді в 1995 році, а саме [1]:

- політичні критерії: стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин;

- економічні критерії: діюча ринкова економіка та здатність протистояти конкуренції та ринковим силам;

- адміністративна та інституційна спроможність для ефективного впровадження *acquis* ЄС та здатність брати на себе зобов'язання членства.

У цій науковій роботі докладно розглядається поточний шлях України до відповідності останнім критеріям, зокрема, процес узгодження свого законодавства з *acquis* ЄС (сукупність права ЄС, вираженого в Договорах ЄС, вторинне законодавство та політики ЄС), а також наступні кроки України для приведення до відповідності національного законодавства.

Вперше Україна оголосила про початок цього процесу після того, як Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами набула чинності в березні 1998 року [2]. Стаття 51 цієї угоди передбачала, що «Україна докладатиме зусиль для того, щоб забезпечити поступове приведення її законодавства у відповідність із законодавством Співтовариства [2].

Відповідно до Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу" адаптація законодавства України до законодавства ЄС є одним з пріоритетів сучасної державної політики нашої держави та є процесом приведення нормативно-правових актів України у відповідність з *acquis* *communautaire*. [3] Окрім цього, саме цим законом визначені цілі, завдання, етапи та сфери, в яких здійснюється така адаптація.

Узгодження українського законодавства з *acquis* ЄС у першому десятилітті ХХІ століття відбувалося досить повільно. Однак цьому процесу сприяла Угода про асоціацію між Україною та ЄС («Угода про асоціацію»), яка була підписана у 2014 році та повністю набула чинності у вересні 2017 року. [4] У статті 114 Угоди про асоціацію визнається «важливість наближення» чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна повинна забезпечити поступове

приведення існуючих законів і майбутнього законодавства в відповідність із *acquis* ЄС». Процес наближення законодавства було поділено на послідовні етапи, як зазначено в додатках до Угоди про асоціацію.

На даний момент Європейська комісія видала два важливі офіційні документи, які оцінюють відповідність України як кандидата на вступ до ЄС *acquis*:

- Висновок Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі від 17 червня 2022 року («Висновок») [5];

- Аналітичний звіт Комісії після Висновку Комісії щодо заявки України на членство в ЄС від 1 лютого 2023 року («Звіт») [6].

У Висновку Комісія стверджує, що «Україна поступово наблизилася до суттєвих елементів *acquis* ЄС у багатьох аспектах. Загальна картина впровадження змін та адаптації визначена задовільною, хоча в деяких сферах держава просунулася більше, ніж в інших».

У Звіті також аналізується ситуація станом на червень 2022 року, він зосереджений на приведенні законодавства України у відповідність із *acquis* ЄС у 33 розділах *acquis*, за винятком сфер, які були детально охоплені Висновком, і далі структурований навколо шести тематичних кластерів.

Восени 2023 року очікується, що Єврокомісія оприлюднить звіт про прогрес, досягнутий Україною у здійсненні пріоритетних реформ, які були визначені в семи умовах, які Україна отримала разом зі статусом кандидата на членство в ЄС.

Наближення України до *acquis* ЄС також контролюється Кабінетом Міністрів України («КМУ»). У лютому 2023 року КМУ ухвалив постанову щодо проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), так званий самоскринінг [7].

Постанова спрямована на посилення адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС та на виявлення невідповідностей і прогалин, які необхідно усунути.

Згідно з вищевказаною Постановою міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади до 30 червня 2023 року необхідно провести первинну оцінку імплементації правових актів ЄС та до 30 серпня 2023 року подати до КМУ відповідні звіти разом із пропозиціями.

Незважаючи на певний прогрес, досягнутий у таких сферах, як вільний рух товарів чи енергетика, є багато інших сфер, які потребують значного вдосконалення.

Згідно Звіту Єврокомісія, найнижчий рівень підготовки в таких сферах, як свобода пересування осіб, права інтелектуальної власності, сільське господарство, навколишнє середовище, соціальна політика та фінансовий контроль. Тож, Україні слід зосередити зусилля щодо

приведення законодавства у відповідність до *acquis* ЄС саме в цих напрямках.

Список використаних джерел:

1. Європейська політика сусідства та переговори про розширення (DG NEAR) URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en

2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

3. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», 2004, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

5. Висновок Комісії до Європейського Парламенту, Ради Європи, Висновок Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0407&qid=1655752361844>

6. Аналітичний звіт після Висновку Комісії до Європейського Парламенту, Ради Європи та Висновку Комісії Ради щодо заявки України на членство в Європейському Союзі. URL: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD\(2023\)30&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD(2023)30&lang=en)

7. Постанова Кабінета Міністрів «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС)» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023-%D0%BF#Text>

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄС ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ РЕЗИЛІЄНТНОЇ ЕКОНОМІКИ

Устименко Володимир Анатолійович

*член-кореспондент Національної академії наук України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
директор Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
(м. Київ)*

Джабраїлов Руслан Аятшахович

*доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
(м. Київ)*

Стартові позиції повоєнної розбудови резилієнтної (стійкої) економіки в значній мірі залежатимуть від політико-правових умов, які детермінуватимуть вектори інституціонального забезпечення очікуваних реформ, зумовлених статусом України як держави-кандидата на вступ до ЄС.

У зв'язку з цим на першочергового значення набувають питання прискорення євроінтеграційних процесів, особливо у частині адаптації законодавства України до Acquis communautaire ЄС, вирішення яких потребує врахування *наступних факторів та особливостей*:

1. Насамперед, слід подолати оманливість переконань у тому, що вступ до ЄС вже вирішене питання, остаточне оформлення якого відбудеться у найближчі один-два роки.

Насправді, процес вступу є вельми тривалим у часі, про що свідчить усереднена статистика, представлена у публікаціях представників експертних кіл, по країнах-членах ЄС, які подолали шлях від країни-кандидата до дійсного члена співтовариства.

Так, в середньому потрібно витратити 8,4 роки для набуття статусу члена ЄС. Наприклад, Хорватія пододала цей шлях за дев'ять років, а Румунія та Болгарія за сім років.

До речі, показовим може бути те, що Україна пододала шлях з моменту підписання та ратифікації Угоди про асоціацію до набуття статусу кандидата у члени ЄС майже у ті ж самі строки, що і інші країни-члени ЄС, а саме трохи більше семи років [1].

Відповідно, не слід очікувати поблажливого ставлення та сподіватися на прискорений розгляд заявки України про вступ до ЄС.

2. Важливою обставиною, яка скоріше за все визначатиме на майбутні роки імперативи подальшої політико-правової моделі реформування засад організації економіки, побудови правової системи та суспільства, слід визнати всеохоплюючу адаптацію законодавства України до *Acquis communautaire* ЄС, яке охоплює:

- зміст, принципи та політичні цілі угод;
- закони, ухвалені на виконання угод, та рішення Суду ЄС;
- декларації та резолюції Союзу;
- заходи в галузі спільної зовнішньої та безпекової політики;
- заходи у сфері правосуддя та внутрішніх справ;
- міжнародні угоди, укладені Спільнотою, а також державами-членами між собою у сфері діяльності Союзу.

За своєю структурою *Acquis communautaire* ЄС поділено на 35 глав і майже така ж сама кількість глав (33 глави) представлена у Аналітичному звіті, що доповнює висновки Єврокомісії щодо заявки України на вступ до Євросоюзу, який було підготовлено у лютому місяці цього року [2].

Традиційно такий звіт готується один раз на рік, втім у випадку з Україною було підготовлено позачерговий стислий звіт обсягом 67 сторінок. Підготовка повного звіту запланована на осінь поточного року, у межах якого буде надано також оцінку главі «правосуддя та фундаментальні права», яка у стислому звіті залишилася без оцінювання.

У представленому аналітичному звіті оцінювання здійснювалося за 5-бальною системою: 1 – початковий рівень, 2 – деяка відповідність праву ЄС, 3 – помірна відповідність, 4 – добра відповідність, 5 – просунутий рівень.

Так, за чотирма з 32 глав Україна отримала справді високий бал – четвірку, тобто підтвердження «доброї відповідності». Це блоки, присвячені митному союзу, енергетиці, зовнішній політиці та безпековій політиці. За п'ятьма сферами оцінка склала три бали («помірна відповідність праву ЄС»). В той час як вісім глав отримали найнижчий бал (тобто Україна майже не адаптувала законодавство до права ЄС), і 15 глав було оцінено на два бали, продемонструвавши «деяку відповідність праву ЄС». В цілому, за 32 главами Україна отримала 69 балів, тобто середній бал склав 2,16 [3].

Так, Україна випереджає на два бали Грузію (67 балів) та чотирнадцять балів Молдову (55 балів). В той час як Україна значно поступається таким країнам як Чорногорія (99,5 бала), Сербія (98 балів), Туреччина (94 бали), Албанія (84,5 бала). До речі, Албанія формально відкрила переговори лише торік [3].

3. Важливо зауважити, що врахування положень *Acquis communautaire* ЄС є більшою за масштабами та обсягами правотворчою роботою, яка у значній мірі відрізняється від тієї роботи, яку проводила Україна на виконання Угоди про асоціацію. Приблизно нараховується 29 тисяч актів права ЄС, які мають бути імплементовані до законодавства України, що значно перевищує зобов'язання у межах Угоди про асоціацію.

Зокрема, на цьому було акцентовано увагу під час засідання Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС, яке відбулося 7 березня поточного року та на якому розглядалися звіти міністерств і відомств щодо прогресу у виконанні Угоди про асоціацію.

Одним з яскравих прикладів різючої різниці в оцінюванні результатів виконання Угоди про асоціацію та визначення ступеня готовності України приєднатися до ЄС є підсумки аналізу сфери довкілля. Як зазначила під час засідання Комітету Віцепре'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, попри велику кількість законів, ухвалених у сфері довкілля, ця сфера у Аналітичному звіті отримала найнижчий бал (початковий рівень) з точки зору готовності до початку переговорів про вступ до ЄС [4].

Напевно Аналітичний звіт прискорив початок роботи з проведення первинної оцінки стану імплементції актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), що знайшло нормативне закріплення на рівні постанови Кабінету Міністрів України. Зокрема, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади доручено провести до 30 червня 2023 р. первинну оцінку стану імплементції актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) та подати до 30 серпня 2023 р. Кабінетові Міністрів України звіт за результатами проведення оцінки разом з пропозиціями щодо приведення галузевого законодавства України у відповідність з правом Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

Додатково у процесі імплементції актів права ЄС вбачається за доцільне вживати заходів з недопущення суперечливого чи некоректного втілення європейських правових норм у національне законодавство.

Зокрема, на зазначену обставину звернула увагу голова Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України Іванна Климпуш-Цинцадзе, відзначивши, що «...ми бачимо таку практику, що подекуди урядові законопроекти не повністю враховують право ЄС, подекуди до

другого читання вони спотворюються до невпізнаності. Ми стикалися в нашому Комітеті з тим, що стаємо такою останньою точкою можливості зупинити порушення права ЄС...» [4].

Відтак слід відійти від практики швидких та непослідовних змін у законодавстві України, що переважно завдає шкоди національним інтересам, суперечить принципу верховенства права та не сприяє побудові резиліентної (стійкої) економіки.

Список використаних джерел:

1. Ливч Д., Шаіпова Ю., Костриба О. Копенгагенські критерії: як визначити наближення України до членства в ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/01/31/7155001/>

2. Commission Analytical report on Ukraine's alignment with the EU acquis. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en

3. Сидоренко С. Україна-лідерка та Україна-двієчниця: як Брюссель оцінює готовність Києва до вступу в ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/02/7/7155643/>

4. Комітет заслухав звіти міністерств про стан виконання Угоди про асоціацію з ЄС. *Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу*. URL: <https://comeuroint.rada.gov.ua/news/74015.html>

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Шпакович Ольга Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри порівняльного і європейського права

*Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)*

Ратифікація Лісабонських договорів про Європейський Союз та функціонування Європейського Союзу визначила новий формат відносин між Євросоюзом і Україною. Виходячи з того, що Угода про асоціацію України з Європейським Союзом підписана, дослідження інституційного механізму в рамках даної угоди є необхідним як для подальшої співпраці України з Євросоюзом, так і для української науки європейського права.

В установчих договорах про Європейський Союз, зокрема, на засадах ст. 212 ДФЄС укладаються міжнародні договори між ЄС і третіми країнами та міжнародними організаціями у сфері економічного, фінансового і технічного співробітництва. Вони можуть передбачати надання фінансової допомоги третім країнам. Проте це не перешкоджає державам-членам вести переговори в рамках міжнародних інстанцій і укладати міжнародні угоди у цій сфері [2, с. 465].

Лісабонські договори також передбачають укладання угод з країнами-сусідами. Правовою базою для таких угод є ст. 8 ДЄС. У ній зазначено, що Союз розвиває привілейовані відносини з сусідніми країнами з метою створення простору процвітання і добросусідства, який ґрунтується на цінностях Союзу, і характеризується тісними і мирними відносинами, заснованими на співпраці. З цієї метою Союз може укладати спеціальні угоди із зацікавленими країнами. Такі угоди можуть передбачати взаємні права і обов'язки, а також можливість спільних дій. Їх імплементація становитиме предмет періодичних консультацій [3, с. 64].

В ст. 217 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) зазначається, що «Союз може укладати з однією чи більше третіми країнами або міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, які передбачають взаємні права і обов'язки, спільні дії і особливі

процедури». Ця характерна особливість угод про асоціацію може свідчити про те, що кожна з таких угод має створювати хоча б мінімальну інституційну структуру, хоча на практиці інститути створюються й в рамках угод про торгівлю. Сторони угоди повинні заснувати в рамках асоціації відповідні органи, здатні забезпечити ухвалення асоційованими країнами та Союзом спільних рішень і тим самим ефективно керувати асоціацією. Спільні рішення органів асоціації приймаються з метою імплементації та подальшого розвитку угоди про асоціацію [2, с. 466].

В ст. 217 ДФЄС не встановлюється якихось вимог до угод про асоціацію. В ній просто зазначається, що асоціація передбачає «взаємні права і обов'язки». Підкреслюється, що загальною метою асоціації з Євросоюзом є створення правових рамок для привілейованих відносин без визначення чітких правил щодо можливого змісту таких відносин.

За своїм змістом угоди про асоціацію можуть охоплювати різні елементи свобод спільного ринку. Але міжнародні угоди ЄС про створення асоціації не стосуються продукції сільського господарства, обмін якою регулюється окремими угодами. В свою чергу, Угода про асоціацію України з Європейським Союзом (УА) містить конкретні зобов'язання сторін щодо надання державної допомоги у сфері сільського господарства, а також передбачається створення інституційного механізму в сфері регулювання торгівельних відносин.

Окрім цього, Євросоюз може укладати міжнародні угоди й у вузьких галузях. Договір про функціонування ЄС закладає правові засади для укладання галузевих угод з третіми країнами та міжнародними організаціями в таких галузях, як культура (ст. 167.3), охорона здоров'я (ст. 168.3), дослідження та технологічний розвиток (ст. 186), навколишнє середовище (ст. 191.4) тощо [2, с. 471].

Враховуючи зміст міжнародних угод, які укладає ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права, та правові засади для їх укладання, можна виділити такі види угод: галузеві угоди про співпрацю, торговельні угоди, угоди про торгівлю і співробітництво, угоди про партнерство, угоди про асоціацію. Тим самим закладаються різні потенціали для співпраці і інтеграції третіх країн у Євросоюз.

На відміну від угод про партнерство і співробітництво, в рамках угод про асоціацію передбачається, зокрема, створення різних інституцій, структур та адміністративних механізмів. Із огляду на це, на базі положень Європейських угод з ініціативи Євросоюзу створено дієві правові механізми гармонізації.

Розгляд міжнародних угод про створення асоціацій, які Союз укладає з третіми країнами, свідчить про те, що такий вид угоди застосовується

тільки тоді, коли передбачається встановлення спеціальних відносин між сторонами.

Виходячи з аналізу угод про асоціацію Європейських Союз з третіми країнами, необхідно зазначити, що такі угоди передбачають створення спеціального інституційного механізму, покликаного стежити за діяльністю асоціації.

Інституційні механізми, які створюються в рамках угод про асоціацію третіх країн з Євросоюзом хоча і відрізняються один від одного, але, використовується схожа загальна структура. Як правило, Рада асоціації складається з рівної кількості представників від Союзу (та держав-членів) і третіх країн. Свої рішення вони ухвалюють на основі консенсусу. Такі рішення, в свою чергу, є обов'язковими для виконання сторонами. Рада також отримує повноваження з розв'язання суперечок. Комітет асоціації, який складається з представників сторін угоди, готує та реалізує рішення Ради асоціації. Більшість угод про асоціацію передбачає створення парламентських органів з консультативним статусом, куди входять представники Європейського парламенту та парламентів третіх країн [4, с. 23–28].

Так, Угода про асоціацію України з Європейським Союзом передбачає створення інституційного механізму для ухвалення рішень з метою його імплементації. Саміти керівників України та Євросоюзу обговорюватимуть загальні питання імплементації УА, питання двосторонніх та міжнародних відносин. В рамках УА функціонують також Рада асоціації, Комітет асоціації та Парламентський комітет. Платформа громадянського суспільства є форумом для членів Економічного і соціального комітету ЄС та представників громадянського суспільства України, який збирається з метою обміну поглядами на реалізацію УА. В рамках УА передбачаються різні способи для врегулювання суперечок: проведення консультацій, арбітраж. В свою чергу, рішення арбітражної палати є обов'язковими [5, с. 346–348].

Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (УА) на сьогодні відносять до угод «четвертого покоління».

Загалом, Угода про асоціацію між Україною та ЄС є: по-перше, двостороннім міжнародним договором; по-друге, УА є базовим договором комплексного, всеохоплюючого (широкомасштабного) характеру. Це означає, що її положення поширюються на весь спектр взаємовідносин України та ЄС; по-третє, Угода про асоціацію є рамковим документом, який формує засади та визначає загальні принципи регулювання взаємовідносин сторін у багатьох сферах співробітництва; по-четверте, Угода про асоціацію укладена на невизначений термін і відповідно має безстроковий характер; по-п'яте, за своєю сутністю Угода про асоціацію є не просто міжнародним

договором про співробітництво. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції». Угода про асоціацію між ЄС та Україною є найвищою з можливих форм взаємодії між Союзом і державою, яка не є його членом. Цей договір покликаний створити правову основу для формування особливих, привілейованих відносин між ЄС та Україною. Важливо також те, що Угода про асоціацію передбачає підтримку ЄС реформ у багатьох сферах життя на основі впровадження Україною європейських норм і стандартів, а тому вона може бути використана як стратегічний орієнтир системних політичних, соціально-економічних та правових перетворень в Україні. По-шосте, Угода про асоціацію не визначає чітких перспектив членства України в ЄС, проте вона і не заперечує їх. У тексті Угоди можна зустріти низку непрямих посилань щодо можливості реалізації у майбутньому європейських прагнень України [1, с. 325–329].

Таким чином, Угода про асоціацію України з Європейським Союзом відкриває Україні перспективу залучення до процесу європейської інтеграції. Основу інтеграції України у Європейський Союз становить правова база співпраці сторін. Поряд з укладанням міжнародних договорів про співпрацю в різних сферах, з ухваленням актів органами співробітництва сторін, що визначають параметри їх відносин, з можливістю співпраці України з агенціями та органами Євросоюзу, дедалі вагомішим інструментом європейської інтеграції України стає широкомасштабна гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу. Виконання Угоди про асоціацію України з Євросоюзом має допомогти нашій країні реалізувати її стратегічну мету – членство в цій організації.

Список використаних джерел:

1. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика : монографія / за наук. ред. О. В. Марцеляка. К. : Алерта, 2017. 532 с.
2. Муравйов В. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. Муравйова. К. : Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
3. Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці / упорядники : О. В. Коломієць, М. Ю. Золкіна, Д.В. Головнєв. К., 2011. 90 с.
4. Шпакович О. М. Інституційний механізм в рамках Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 115(2). С. 23–28. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_115\(2\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_115(2)__5)

5. Європейське право: право Європейського союзу : підручник. У трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. Третя : Право зовнішніх зносин Європейського союзу / В. І. Муравйов, М. М. Микиєвич, І. Г. Білас та ін. К. : Ін Юре, 2015. 408 с. ISBN 978-966-313-509-0.

НАПРЯМ 2. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-8>

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Абакумова Юлія Вікторівна

доктор юридичних наук, доцент,

*професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

З 24 лютого 2022 р. нашій державі доводиться протистояти збройній агресії з боку російської федерації. Діяльність всіх патріотів України, всіх її відповідальних та чесних громадян, так чи інакше, спрямована на досягнення головної мети, яка всіх нас на сьогодні об'єднує – перемоги. Але, на жаль, дії окремих осіб можуть бути спрямовані на допомогу представникам країни агресора. З метою притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності за вчинене Верховною Радою України було доповнено Кримінальний кодекс України (далі – КК України) ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» (Кодекс доповнено статтею 111-1 згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022 р.) [1].

Кримінальне правопорушення «колабораційна діяльність» виражається у активних альтернативних, передбачених частинами 1–8 ст. 111-1 КК України, діях, а саме: 1) публічному запереченні громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічних закликів громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1, ст. 111-1); 2) добровільному зайнятті громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2, ст. 111-1); 3) здійсненні

громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дія громадян України, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3, ст. 111-1); 4) передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4, ст. 111-1); 5) добровільному зайнятті громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільному обранні до таких органів, а також участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічних закликах до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5, ст. 111-1); 6) організації та проведенні заходів політичного характеру, здійсненні інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активній участі у таких заходах (ч. 6, ст. 111-1); 7) добровільному зайнятті громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільній участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи наданні таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7, ст. 111-1); 8) вчиненні особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті КК України, дій або прийняті рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 8, ст. 111-1) [2].

Якщо проаналізувати кримінально-правові санкції, передбачені законодавцем за колабораційну діяльність, то необхідно зазначити, що кримінальні правопорушення, передбачені частинами 1 – 8 ст. 111-1 КК України можна умовно поділити на три групи: 1) кримінальні проступки (ч. ч. 1 та 2); 2) нетяжкі та тяжкі злочини (ч. ч. 3-5); 3) особливо тяжкі злочини (ч. ч. 6-8) (відповідно до змісту ст. 12 КК України). Слід зазначити, що, фактично, досліджуване кримінальне правопорушення містить об'єктивні ознаки інших самостійних складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями Особливої частини КК України, зокрема таких як: 1) Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України); 2) Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України); 3) Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України); 4) Державна зрада (ст. 111 КК України); 5) Пособництво державі агресору (ст. 111-2 КК України) тощо. До того ж безпосередньо склади суспільно небезпечних діянь, передбачених частинами 1–8 досліджуваної статті КК України, мають певну схожість один з одним. Так відповідальність за ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачається за дії у вигляді публічних висловлювань – заперечень або закликів в одній із таких форм: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України; публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та(або) окупаційною адміністрацією держави-агресора; публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Таке злочинне діяння необхідно відмежовувати від передбачених ч. 6 цієї ж статті, де йдеться про здійснення інформаційної діяльності та організацію і проведення заходів політичного характеру спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України. Відповідно до ч. 6 ст. 111-1 кримінальна відповідальність має наставати у випадку, коли зазначені заходи здійснюються у співпраці з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією тощо. Не виключено, що така інформаційна діяльність може полягати і у публічному запереченні здійснення збройної агресії проти України.

Склад, опис якого міститься у ч. 1 досліджуваної кримінально-правової норми, відноситься до проступків, оскільки за його вчинення передбачено основне покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. За вчинення діяння, передбаченого ч. 6 цієї ж статті законодавець встановив більш суворе покарання – позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Це пов'язано з тим, що даний склад злочину є більш об'ємним та суспільно небезпечним, оскільки охоплює не лише проведення відповідних заходів політичного та інформаційного характеру, але такі дії мають смислове навантаження, яке пропагандує хибні «цінності» держави-агресора. Також з об'єктивної сторони цей злочин може виражатися у активній участі в таких заходах. В той же час поняття «активна участь в заходах» є категорією оціночною. Вважається, що для кваліфікації діяння за ч. 6 ст. 111-1 КК України достатньо встановити факт вчинення подібних протиправних дій у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, а також наявність відповідного спрямування дій винного, а саме на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>

УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Большакова Дар'я Олександрівна

аспірантка Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

Після року з початку введення воєнного стану в Україні вивчення судової практики щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти національної безпеки, вчинених впродовж 2022 року, засвідчило доволі поширене укладення угод про визнання винуватості в цій категорії кримінальних проваджень. Зокрема, всього в провадженнях в судах перебувало 2334 справ, з яких постановлено вироки в 648 справах, з них з затвердженням угоди про визнання винуватості 164 провадження, з затвердженням угоди про примирення в 3 провадженнях (див. табл. 1).

Згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.

Непоодинокими є випадки звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угод про визнання вини. Приміром особі за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 110 та ч. 2 ст. 109 КК 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; 3) дотримуватися встановлених судом вимог щодо проведення дозвілля, а саме: прочитати твори Сергія Плохія «Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності», а Романа Іваничука «Орда» [1], прочитати книгу «Історія України-Русі» Миколи Аркаса [2].

При укладенні угоди про винуватість можливим є призначення покарання на підставі ст. 69 КК, тобто більш м'якого, ніж передбачено санкцією відповідної статті. Так, особі за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК, санкція якої передбачає штраф до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна, було призначено покарання у виді одного року позбавлення волі [3].

Таблиця 1

	Усього вироків	Угода про примир.	Угода про визнан. вини	У %
Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади	18	–	9	50%
Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України	107	–	71	66,4%
Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України	7	-	1	14,3%
Державна зрада	200	1	10	5,5%
Колабораційна діяльність	268	1	52	19,8%
Пособництво державі-агресору	–	–	–	–
Посягання на життя державного або громадського діяча	–	–	–	–
Диверсія	–	–	–	–
Шпигунство	1	–	–	0
Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань	2	–	2	100%
Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння, боєприпасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до ЗУ військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану	45	1	19	44,4%

Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо: 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4)

існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися; 5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

Аналіз судової практики з цього питання свідчить, що «неправильне узгодження сторонами угоди покарання доволі часто є причиною відмови у затвердженні угод про визнання винуватості» [4, с. 98].

Згідно з ч. ч. 2, 3 ст. 75 КК рішення стосовно визначення тривалості іспитового строку, а також установлення обов'язків, які на підставі ст. 76 КК можуть бути покладені на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, приймається виключно судом і не є предметом домовленостей сторін угоди. Так, згідно угоди ОСОБА_5 беззастережно визнав свою винуватість у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 161 КК України. Також сторони погодили покарання, яке повинен понести обвинувачений – за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК України – 3 роки позбавлення волі без конфіскації майна; за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 161 КК України 2 роки позбавлення волі без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України призначити ОСОБА_5 остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим у вигляді 3 років позбавлення волі без конфіскації майна та без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. На підставі ст. 75 КК України, звільнити ОСОБА_5 від відбування призначеного покарання, якщо він протягом *визначеного судом строку* не вчинить нового злочину та виконає покладені на нього, у відповідності до ст. 76 КК України, обов'язки [5].

Суди відмовляють у затвердженні угод про визнання винуватості у зв'язку з тим, що сторони угоди про визнання винуватості домовляються про тривалість іспитового строку.

Варто також звернути увагу на особливості узгодження в таких угодах покарання у виді конфіскації майна. Згідно зі ст. 59 КК України покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується (напр., 1/2 чи 1/4) [6, с. 214]), або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути

призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

Аналіз судової практики щодо затвердження угод про визнання винуватості в злочинах проти національної безпеки свідчить, що здебільшого безпосередньо судді уточнюють обсяг конфіскації майна особи [7]. При цьому зустрічаються доволі дивні випадки розуміння суддею уточнення узгодженого сторонами покарання у виді конфіскації майна. Так, ОСОБА_4 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК України й за угодою про визнання винуватості погоджено покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді позбавлення волі на строк 8 років, з позбавленням права займати будь-які посади в правоохоронних органах на строк 10 років, з *конфіскацією майна*. Суд ухвалює затвердити угоду та призначити покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді позбавлення волі на строк 8 (вісім) років, з позбавленням права займати будь-які посади в правоохоронних органах на строк 10 (десять) років, з конфіскацією частини майна, що є його власністю, у вигляді мобільного телефону «Норор», який був визнаний речовим доказом у справі [8].

Також неоднаковою є практика судів різних регіонів України щодо призначення чи не призначення покарання у виді конфіскації майна за цю категорію злочинів за фактично схожих обставин вчинення кримінальних правопорушень з однаковою кваліфікацією. Ці питання потребують подальшого аналізу, оскільки кримінально-правова політика щодо відповідальності та караності злочинів проти основ національної безпеки, вчинених в умовах воєнного стану, мають реалізовуватись як на правотворчому, так і правозастосовному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 18.08.2022 у справі № 522/9116/22 (№ в ЄДРСР 105814292). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/105814292>
2. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 12.07.2022 у справі № 522/7115/22 (№ в ЄДРСР 105195904). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/105195904>
3. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 26.08.2022 у справі № 588/735/22 (№ в ЄДРСР 105905089). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/105905089>
4. Пащенко К. І. Проблемні питання під час здійснення процесуального керівництва в кримінальних провадженнях на підставі угод про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. Серія : ПРАВО. Випуск 52. Том 2.

5. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 01.05.2023 у справі № 345/1885/23 (№ в ЄДРСР 110558242). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/110558242>

6. Тітюгін В.І. Конфіскація майна як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 213–226.

7. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 09.12.2022 у справі № 712/10477/22 (№ в ЄДРСР 107795420). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/107795420>

8. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 27.01.2023 у справі № 521/1893/23 (№ в ЄДРСР 108673358) . Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/108673358>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-10>

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 209 КК УКРАЇНИ, БЕЗ ЗАСУДЖЕННЯ ЗА ПРЕДИКАТНИЙ ЗЛОЧИН

Гладковський Михайло Олегович

*кандидат філософських наук,
аспірант кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ)*

Одна з ключових змін, яка була внесена до ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК) Законом України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», спрямована на виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, передбачених Конвенцією Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 16 травня 2005 р. Ця зміна спрямована на те, щоб покласти край не тільки дискусії про обов'язкову наявність вироку суду щодо предикатного злочину, як необхідну ознаку кримінально караного відмивання, але й дискусії про обов'язковість

одночасного засудження за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, та предикатний злочин. Аналізуючи попередню редакцію ст. 209 КК О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко також вважають, що кваліфікація за цією статтею була можлива тоді, коли особа не притягувалась до кримінальної відповідальності за предикатне діяння. У такому випадку особа одночасно притягується до кримінальної відповідальності за предикатний злочин і за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, одержаних унаслідок його вчинення, тобто за сукупністю цих злочинів, оскільки вона усвідомлює, що вчиняє відмивання таких коштів (майна) [5, с. 206].

Ще раніше В.М. Киричко та О.І. Перепелиця відзначали, що використання законодавцем в диспозиції ст. 209 КК терміну «суспільно небезпечне протиправне діяння», а не «злочин», обумовлено, зокрема тим, що легалізація майна може вчинюватися як після визнання особи злочинцем за вироком суду, так і до засудження особи, але після того, як було фактично вчинено суспільно небезпечне діяння [7, с. 117].

В юридичній літературі виділяють ситуації, за яких неможливо або дуже важко засудити правопорушника за вчинення предикатного злочину:

1) злочинець помер і тому не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності; 2) злочинець залишив межі юрисдикції, виїхав за кордон і не може бути виявлений або виданий; 3) відмивання коштів у великих масштабах, коли кошти можуть бути отримані в результаті ряду різних злочинів; 4) сплив строк давності для предикатного злочину; 5) предикатний злочин був скоєний за кордоном; 6) свідки предикатного злочину перебувають за кордоном, або померли, або надто бояться давати свідчення; 7) немає достатніх доказів для встановлення особи, яка вчинила предикатний злочин; 8) підозрюваний у скоєнні предикатного злочину був виправданий [6, с. 11]. Аналізуючи попередню редакцію ст. 209 КК О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко пропонували рецепт розв'язання зазначеного питання.

Правники вказували на те, що хоч наявність обвинувального вироку суду, яким особу визнано винуватою у вчиненні предикатного злочину, як і наявність іншого процесуального документа, що підтверджує факт вчинення такого злочину, полегшує доказування у справах про відмивання «брудних» доходів, для інкримінування ст. 209 КК достатньо встановленого за допомогою будь-яких об'єктивних даних усвідомлення особою того, що вона вчиняє дії з доходами, одержаними внаслідок вчинення предикатного злочину, що і має бути відображене в процесуальному рішенні суду [5, с. 206–207, 204]. Згодом аналогічну позицію висловили автори матеріалів тренінгу для суддів «Особливості

судового розгляду кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [8, с. 128].

Цілком підтримуючи наведені вище міркування маємо все ж поставити питання, чому законодавець змінюючи редакцію ч. 1 ст. 209 КК, зокрема, виключив визначення предикатного злочину, закріплене в примітці 1 до цієї статті? На нашу думку зроблено це було тому, що попри існуючі законодавчі положення та прогресивні погляди ряду правників на цю ситуацію ключовим індикатором були і залишаються результати правозастосовної практики, які однозначно вказували на несприйняття зазначених поглядів під час застосування ст. 209 КК у попередній редакції. Власний аналіз судових рішень, розміщених в ЄДРСР в період до набрання чинності наразі діючої редакції ст. 209 КК, дозволив відшукати лише один вирок яким особу було притягнуто до кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, без одночасного або попереднього засудження за предикатний злочин, або за відсутності іншого процесуального документа який однозначно вказував на вчинення предикатного злочину [4].

Саме тому зміни, внесені Законом від 6 грудня 2019 р., спрямовані, зокрема, на те, щоб для інкримінування складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, було достатньо встановити за допомогою будь-яких об'єктивних даних того факту, що майно одержано внаслідок вчинення предикатного злочину, що і має бути відображене в процесуальному рішенні суду безвідносно до того, яка процесуальна «доля» спіткала предикатний злочин. На думку О.В. Попович чинна редакція ст. 209 КК вкрай полегшує правоохоронним органам документування протиправної діяльності, оскільки не потрібно канонізувати факт вчинення предикатного діяння, а достатнім буде лише засвідчити наявність фактичних обставин, які доводитимуть, що майно одержано злочинним шляхом [9, с. 46]. За результатами власного аналізу 64 обвинувальних вироків судів першої інстанції, розміщених в ЄДРСР, які було постановлених протягом 2019–2022 років, вдалося відшукати 4 обвинувальних вироків у яких винних осіб було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК, без засудження за вчинення предикатного кримінального правопорушення. За результатами аналізу цих вироків можна виділити наступні випадки засудження за злочинне відмивання: 1) вирок за ст. 209 КК було постановлено щодо одних осіб тоді, як розслідування фактів скоєння предикатних злочинів відбувалось в іншому кримінальному провадженні щодо інших осіб про що зазначено у вирокі. При цьому у вирокі не йдеться про засудження за предикатний злочин [1];

2) засудження за ст. 209 КК за вчинення легалізації (відмивання) майна щодо якого фактичні обставини вказували про його одержання злочинним шляхом без будь-якої вказівки про розслідування предикатного злочину [2];

3) засудження за ст. 209 КК за вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом за межами України особи, яка не була обізнана з фактичними обставинами вчинення предикатного злочину але усвідомлювала злочинне походження коштів, які потрібно було легалізувати [3];

4) засудження за ст. 209 КК за вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом за кордоном у результаті вчинення кримінального правопорушення іншими особами. При цьому осіб, винних у вчиненні предикатних злочинів як і точний час вчинення предикатних злочинів слідством встановити не вдалось. Було лише встановлено, що це дії, що містять ознаки предикатного складу злочину відповідного виду вчинені на території іншої країни не пізніше певного періоду [4].

Враховуючи вищезазначене фактичні обставини, які свідчать про одержання майна злочинним шляхом, це будь-які відомості, що містяться в кримінальному провадженні про злочинну легалізацію або будь-якому іншому кримінальному провадженні, що здійснюється як на території України так і за кордоном, які підтверджуються прямими або непрямыми доказами та вказують на те, що майно, яке виступає предметом злочину, передбаченого ст. 209 КК, було здобуто в результаті вчинення суспільно-небезпечного, протиправного діяння, яке підпадає під ознаки будь-якого предикатного злочину, незалежно від наявності кримінального провадження щодо вчинення предикатного злочину.

Список використаних джерел:

1. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 21.11.2019 р. у справі № 761/3762/19 / ЄДРСР. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85801979> (дата звернення: 21.11.2021).

2. Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 26.09.2022 р. у справі № 346/4085/21 / ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106444187#> (дата звернення: 30.09.2022).

3. Вирок Липовецького районного суду Вінницької області від 26.10.2020 р. у справі № 136/947/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92461108> (дата звернення: 28.09.2020).

4. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 25.04.2019 р. у справі № 757/52249/18-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/81426229> (дата звернення: 22.11.2021).

5. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

6. Іен Ричардсон, Ігнасіо де Лукас Мартін. Посібник з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів. Технічний документ. Червень 2021 року. 106 с.

7. Киричко В. М., Перепелиця О. І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 784 с.

8. Особливості судового розгляду кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Др. Рамандіп Каур Шіна, Ахтирська Н. М., Огурецький В. П., Яковлева С. В. Матеріали тренінгу для суддів. 2018. 257 с.

9. Попович О. В. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, проблеми та шляхи їх вирішення. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 89. С. 44–51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-11>

МІНІМАЛЬНИЙ ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Горб Карина Юрївна

студентка II курсу юридичного факультету спеціальності

262 «Правоохоронна діяльність»

Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

*Науковий керівник: **Тетяна Леоненко***

доктор юридичних наук, професор,

завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права

юридичного факультету Національного університету

«Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

Питання віку кримінальної відповідальності, як однієї з ключових ознак суб'єкта кримінального правопорушення, є надзвичайно актуальною в сучасному кримінальному праві. В Україні проблематикою встановлення мінімальних вікових меж кримінальної

відповідальності займались такі вчені, як В. М. Бурдін, В. Я. Тацій, В. Ф. Мороз та інші.

Щодо питання віку кримінальної відповідальності на міжнародному рівні, ця проблема актуальна для більшості держав світу. Зокрема, у п. 4.1. Мінімальних стандартних правил ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила») 1985 р. зазначається, що нижня межа віку кримінальної відповідальності «не повинна встановлюватись на надто низькому віковому рівні, враховуючи аспекти емоційної, духовної та інтелектуальної зрілості» [1]. Ці положення знайшли відображення у законодавстві більшості європейських країн, хоча підходи до встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності у кожній з них залишаються різними, що зумовлено особливостями розвитку та правовими традиціями кожної держави. Розглянемо ці особливості встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності на прикладі аналізу кримінального законодавства деяких країн.

Перш за все, необхідно пам'ятати, що поняття «мінімальний вік кримінальної відповідальності» та «загальний вік кримінальної відповідальності» не є рівнозначними. Загальний вік кримінальної відповідальності завжди вищий та наближений до віку досягнення громадянином повної дїєздатності. Так, Кримінальний кодекс Франції (далі – КК) встановив мінімальний вік кримінальної відповідальності в 13 років (ст. 122-8 КК Франції). Для врегулювання кримінальної відповідальності неповнолітніх у французькому кримінальному законодавстві діє спеціальний Ордонанс № 45-174 від 2 лютого 1945 року «Про неповнолітніх правопорушників» [2]. Щодо осіб молодше 13 років діє презумпція абсолютної неосудності, і до них не можуть ні за яких обставин застосовуватися будь-які санкції кримінально-правового характеру чи покарання. Для категорій неповнолітніх віком від 13 до 16 років, також, діє презумпція кримінальної невідповідальності, однак, у силу більш старшого віку, більш високого рівня психофізіологічного та соціального розвитку неповнолітніх, законодавством передбачена можливість застосування кримінальної відповідальності. Третю вікову категорію складають неповнолітні віком від 16 до 18 років. Вони також можуть користуватися презумпцією кримінальної невідповідальності, а форми та межі кримінального покарання для них зазвичай залишається на розсуд суду [2].

За німецьким Кримінальним уложенням, із 14 до 16 років діє принцип «кримінальної невідповідальності» (на це вказують § 10 і § 19 КК Німеччини в редакції від 2 січня 1975 року). Крім того, Закон Німеччини про суспільну допомогу 1961 року визначив, що питання кримінальної відповідальності осіб віком від 16 до 18 років регулю-

ється Законом Німеччини «Про відправлення правосуддя по справах неповнолітніх» від 4 серпня 1953 року, а особи від 18 до 21 року належать до категорії молоді, та до них застосовується Закон 1953 року тоді, якщо вчинене ними правопорушення типово молодіжне [3, с. 172].

Схожа ситуація спостерігається і в італійському Кримінальному законодавстві. Суб'єктом кримінального правопорушення відповідно до ст. ст. 85 та 97 КК Італії від 19 жовтня 1930 року вважається осудна особа, що досягла 14-річного віку, але система застосування покарань до неповнолітніх злочинців від 14 до 18 років відзначається більшою м'якістю, порівняно з кримінальною відповідальністю дорослих [4, с. 145].

Іспанське Кримінальне законодавство, також, регламентує вікові межі застосування кримінальної відповідальності. Відповідно до КК Іспанії 1995 року, який набув чинності 24 травня 1996 року, а також Органічного закону про кримінальну відповідальність неповнолітніх від 12 січня 2000 року, певні міри кримінально-правового впливу можуть застосовуватись лише до фізично осудних осіб, що досягли 18 років, крім того, до молодих осіб від 18 до 21 року найчастіше застосовуються заходи безпеки чи міри виховного характеру [4, с. 145].

У кримінальних кодексах деяких штатів Америки вік кримінальної відповідальності взагалі не встановлений, а питання про нижню вікову межу вирішується судом у кожному конкретному випадку. Хоча, слід відзначити, що у період з 7 до 14 років особа презюмується «нездатною» вчиняти злочин. Але кримінальні кодекси деяких штатів все ж таки вказують конкретний мінімальний вік кримінальної відповідальності [5, с. 114].

Що стосується нашої держави, то Кримінальне законодавство України передбачає диференційований підхід до встановлення віку кримінальної відповідальності. Так, загальний вік кримінальної відповідальності встановлений з 16 років, проте у випадку вчинення низки кримінальних правопорушень, перелік яких вичерпно визначено у ч. 2 ст. 22 КК України, передбачено знижений (або мінімальний) вік настання відповідальності, а саме з 14 років [6, с. 48].

Більшість науковців поділяють точку зору що у підґрунтя зниження віку кримінальної відповідальності покладено такі критерії: 1) рівень розумового розвитку свідомості неповнолітнього (він свідчить про можливість уже в 14 років усвідомлювати суспільну небезпечність і протиправність кримінальних правопорушень, перерахованих у ч. 2 ст. 22 КК України); 2) значна поширеність більшості з цих кримінальних правопорушень серед підлітків; 3) значна суспільна небезпечність (вага) більшості з цих кримінальних правопорушень [7, с. 131].

Так, В. Г. Павлов, зокрема, пропонує знизити вікову межу кримінальної відповідальності до 13 років для осіб, які вчинили вбивство з корисливих мотивів або на замовлення, а також поєднане із розбоєм, вимаганням або бандитизмом [6, с. 48]. На підставі проведеного аналізу судової практики та статистичних даних злочинності малолітніх, А. А. Байбарін аргументує необхідність встановлення 11-річного віку у якості мінімальної межі кримінальної відповідальності за вчинення вбивства, умисного спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, крадіжки, грабежу та розбою [6, с. 49].

У свою чергу, В. Ф. Мороз пропонує розподілити віковий поріг кримінальної відповідальності на чотири групи: 1) діти до 11 років; 2) підлітки 11–14 років; 3) підлітки 14–16 років; 4) неповнолітні 16–18 років [8, с. 49]. Подібну періодизацію пропонує й В. М. Бурдін. Так, на його думку, діти віком до 11 років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності; неповнолітні віком від 11 до 14 років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік злочинів, за умови підтвердження висновком експертизи відповідальності фактичного рівня розвитку їх хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності [9, с. 126].

Отже, підходи до встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності у кожній країні залишаються різними. Неабияку роль в цьому відіграє входження правової системи держави до тої чи іншої правової сім'ї.

Тому, зважаючи на викладене, з метою вдосконалення та врегулювання правового інституту притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, законодавець має враховувати вікові та соціально-психологічні особливості розвитку неповнолітніх та при цьому дотримуючись юридичних гарантій захисту прав і законних інтересів останніх; сприяти повноті дослідження особистості неповнолітнього злочинця, а також вибору відповідного індивідуального заходу впливу під час здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила») // База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211

2. Сергати́й М. О. Визначення віку кримінальної відповідальності у кримінальному праві зарубіжних країн. *Держава та регіони. Сер. Право*. 2012. № 2. С. 238–242.

3. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. К. : А.С.К., 2001. 352 с.
4. Гончарук О. Вік кримінальної відповідальності як складова частина злочину: його закріплення в кримінальному праві зарубіжних держав. *національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. С. 143–147.
5. Оганесян Р. Л. Вік кримінальної відповідальності в кримінальному праві зарубіжних країн. Вектор науки ТЕУ. 2009. № 2(5). С. 113–115.
6. Левченко Д. Ю. До питання про мінімальний вік кримінальної відповідальності. *Кримінологічний вимір сучасності*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 квіт. 2022 р. / наук. керівник Д. Ю. Кондратов. С. 47–50.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
8. Мороз В. Ф. Делінквентність дітей до чотирнадцятирічного віку: (кримінологічні проблеми) : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Хаків, 1999. 197 с.
9. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ : Атіка, 2004. 239 с.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПОРУШЕННЯ
НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ
ЗАКОНАМИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА**

Гороховська Олена Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедрою теорії, історії держави і права
та міжнародного права
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Стоматов Едуард Григорович

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Комунарського районного суду м. Запоріжжя (м. Запоріжжя)*

Недоторканість житла на міжнародному рівні визнається невід'ємною складовою права на повагу до приватного життя людини. Відтак кожна держава докладає зусиль задля кримінально-правової охорони цього права від найбільш серйозних посягань. Відповідальність за посягання недоторканності житла в Україні наразі передбачена ст. 162 «Порушення недоторканності житла». Об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення утворюють незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян. Вітчизняні дослідники неодноразово ставили питання про необхідність вдосконалення цієї кримінально-правової норми. Наразі науковий й практичний інтерес становить редакція статті про порушення недоторканності житла, запропонована розробниками проекту нового Кримінального кодексу України в наступній редакції:

Стаття 4.7.5. Порушення недоторканності житла чи іншого володіння.

Особа, яка всупереч волі або зі спотворенням волі власника чи законного користувача:

- 1) проникла до житла чи іншого володіння,
- 2) відмовилася залишити його,
- 3) перебувала у ньому в заборонений час або
- 4) отримала доступ до осіб, майна, інших речей чи інформації, які перебувають у такому житлі чи іншому володінні, – вчинила злочин 1 ступеня.

Порівнюючи чинну редакцію ст. 162 КК України та запропоновану можемо констатувати зміну обсягу криміналізації порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у 2 векторах. По-перше, розширено перелік дій, які становлять порушення: 1) відмова залишити житло чи інше володіння; 2) перебування у ньому в заборонений час; 3) отримання доступу до осіб, майна, інших речей чи інформації, які перебувають у такому житлі чи іншому володінні. При розробці законопроекту було враховано ряд пропозицій вітчизняних науковців, зокрема щодо необхідності криміналізації відмови залишити приміщення [1, 2].

По-друге, відмовою визнання незаконного проведення в житлі чи іншому володінні особи огляду чи обшуку та незаконного виселення порушенням недоторканності житла.

Здебільшого зауваження, висловлені вітчизняними рецензентами щодо редакції відповідної статті, стосуються використання терміну «спотворення волі» в контексті співвідношення з поняттям обману, яке використовується в кримінальному праві та випадками ігнорування волі власника чи законного користувача. Також проблемними вбачаються ситуації у разі, якщо власником чи законним користувачем є юридична особа [3]. Дискусійним, на думку експертів, є також виокремлення такої самостійної форми аналізованого діяння, як «перебування в заборонений час», адже якщо є згода власника на перебування, то час не має значення за відсутності законних підстав та волі власника (законного користувача) перебування в житлі у будь-який час буде порушувати недоторканність житла [3]. Потребують уваги і інші запропоновані розробниками інновації, зокрема щодо виключення з відповідної норми такого способу порушення недоторканності житла як проведення в них незаконного огляду чи обшуку.

Оскільки вивчення та запозичення позитивного досвіду криміналізації суспільно-небезпечних діянь в інших країнах досить часто виступає обґрунтуванням змін та доповнень до кримінального законодавства, доцільним буде проаналізувати такий досвід Республіки Польща, як країни-члена Європейського Союзу.

В кримінально-правовій доктрині неодноразово акцентувалося на тому, що однією з підстав криміналізації посягань на приватне та сімейне життя є зокрема, забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією України [4]. Тож доречно буде звернутися до аналізу конституційних положень України та Польщі щодо охорони сфери приватного життя людини.

Саме в контексті належного забезпечення державою захисту конституційних прав першочергово варто розглядати таку форму

порушення недоторканності житла як проведення в них незаконного обшуку чи огляду. Зокрема в статті 30 Конституції кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

В ст. 50 Конституції Республіки Польща (далі РП) передбачено, що 1) недоторканність житла гарантується; 2) обшук квартири, кімнати, а також транспортного засобу може проводитися лише у випадках, передбачених Законом, і в порядку, визначеному ним [5]. Суттєвим обмеженням конституційного та конвенційного права на недоторканність житла є проведення в ньому обшуку. Питання, пов'язані з обшуками, регулюються, зокрема, Кримінально-процесуальний кодексом РП від 6 червня 1997 р. та Кодексом поведінки у справах про дрібні правопорушення.

В ст. 193 Кримінального кодексу Республіки Польща передбачено відповідальність за наступні дії: «хто проникає в чужий будинок, квартиру, приміщення, кімнату чи огорожену територію або проти вимоги уповноваженої особи не залишає такого місця» підлягає штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі до року [6]. Як і в законодавстві України ця категорія справ є справами приватного обвинувачення. Водночас об'єктом цього злочину визнається свобода особи (Глава 13 КК Республіки Польща).

Як і в вітчизняній кримінально-правовій науці, польські колеги дискутують щодо проблеми тлумачення відповідної кримінально-правової норми. Так, Лукаш Качковський аналізує дискусію серед польських фахівців щодо питання чи конституційно-правовий захист житла включає також належні особі транспортні засоби (наприклад, автомобілі). Одні вважають, що так, оскільки в другому реченні конституційного припису в ст. 50 Конституції РП мова йде про обшук квартири, кімнати, а також транспортного засобу, інші ж відстоюють позицію, згідно якої в аспекті недоторканності житла мова не йде про транспортні засоби, оскільки недоторканність житла охороняється від більш широкого переліку втручань, аніж обшук. Утім, на його думку, слід відрізнити недоторканність житла, яка передбачена ст. 50 (речення перше) Конституції Республіки Польща, від захисту від обшуку (друге речення статті 50), що стосується не тільки квартири, але і кімнати або транспортного засобу [7, с. 214].

Дискусійним питанням є й двозначність розуміння уповноваженої особи в поєднанні зі складним станом відносин власності та титулів, відмінних від права власності, які дають право користування квартирою та пов'язані з нею конкретні права, які можуть накладатися та перетинатися, але також бути взаємовиключними [8].

Як бачимо, в ст. 193 КК Польщі на відміну від ст. 162 КК України відсутні:

- безпосередня вказівка на незаконний обшук як форму порушення недоторканності житла;
- такі форми вчинення як незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян;
- диференціація відповідальності у разі вчинення таких дій службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, хоча «у більшості інших кримінальних кодексах європейських держав вчинення злочину посадовою особою розглядається як кваліфікуюча ознака порушення недоторканності житла» [1, с. 56].

Водночас ЕСПЛ визнає, що незаконні обшук та виїмки, що здійснюються в житлі чи іншому володінні особи, є втручанням в її право на недоторканність житла, захищене статтею 8 Європейської Конвенції (справа «Лева проти Болгарії» (заява № 22536/11) [9] справі «Roemen and Schmit v. Luxembourg» (заява № 51772/99) від 25.02.2003 р. [10].

Видається, що межі кримінально-правової охорони недоторканності житла особи в контексті ст. 8 Європейської конвенції за кримінальним законом Республіки Польща є вужчими, аніж в Україні, кримінальна відповідальність за таке порушення фактично не диференційована. З іншого боку заслуговують на увагу та вивчення законодавчі та доктринальні підходи щодо визначення потерпілого від такого порушення.

Список використаних джерел:

1. Іван Присяжнюк. Особливості відповідальності за порушення недоторканності житла. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2011. № 2(22). С. 55–59.
2. Лашук Є. В. Питання необхідності криміналізації незаконного зайняття чужого житла та його незаконного утримання. *Наука і правоохорона*. 2013. № 1. С. 162–164.
3. Висновок на проект Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>
4. Жмур Ю. М. Підстави криміналізації злочину порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. (Серія 18 «Економіка і право»). 2012. Вип. 20. С. 185–190.

5. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL:<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>

6. U S T A W A z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. URL:<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

7. Łukasz Kaczkowski. Nienaruszalność mieszkania. Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym / pod redakcją Mariusza Jabłońskiego. Wrocław 2014. S. 209–224.

8. Patrycja Dyluś, Katarzyna Wiśniewska. Właściciel jako podmiot czynności sprawczej przestępstwa z art. 193 k.k. *Czasopismo Prawa karnego i nauk penalnych*. Rok XV: 2011, z. 3. P. 17–31.

9. Справа «Лева проти Болгарії» (заява № 22536/11). URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2020/01/ileva-proti-bolgarii-rishennia-espl.pdf>

10. Справі «Roemen and Schmit v. Luxembourg» (заява № 51772/99) від 25.02.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_092#Text?fbclid=IwAR3yxBdzFISuBfFptev49xEUivXx1i2XHuuqAA_HZ6bTR3sgFzppIUUk6XC0

**SIC TRANSIT GLORIA MUNDI: ЧИ БУТИ НОВОМУ КК
НАБЛИЖЕНОМУ ДО «СТАНДАРТІВ»
ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН?**

Дьоменко Сергій Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Шокот Антон Степанович

*аспірант кафедри кримінального права процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Шокот Глеб Антонович

*аспірант кафедри кримінального права процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

На сьогодні Робочою групою з питань розвитку кримінального права опублікований текст проекту КК станом на 30.01.23 року, який за загальним поглядом на нього вже наближений до готового до розгляду законодавчим органом та громадянським суспільством матеріалу, тим паче, що на нього вже наданий Висновок національних експертів, на нашу думку вельми ґрунтовний, представлений на 685 сторінках [1; 2]. Сподіваємось на уважне відношення владних інституцій до рекомендацій, зазначених у цьому висновку, щодо продовження подальшого обговорення та роботи над цим проектом, а також обов'язковим проведенням кримінологічної експертизи його положень, з огляду на наявність у ньому численних протиріч та дискусивних формулювань.

Одним із завдань, поставлених перед розробниками проекту КК, стало виконання умов діджиталізації, котрі, за думкою його авторів, дозволять провести уніфікацію термінології, забезпечать автоматичними відсилками бланкетні диспозиції, відкриють можливість використовувати штучний інтелект для правозастосування тощо [3]. У представленому варіанті проекту КК такі умови були враховані, як вбачається за нашого погляду у його структурі, нумерації, глосарії, «мовному способу формування диспозицій» (як висловились експерти [2, с. 3]), положеннях інститутів кваліфікації, покарання, численних

відсильних та бланкетних нормах, ознаках, що підвищують або знижують тяжкість злочину тощо.

Дійсно, можливості, що відкривають інформаційні технології у сфері права, зокрема гіперпосилання, швидкий пошук необхідної інформації та інші технічні переваги спрощують окремі операції при правозастосуванні, однак зауважимо, все це практично вже існує і працює, наприклад, на офіційному сайті законодавця. Можна, та і потрібно розвивати ці напрями і далі, вдосконалювати їх, робити більш зручнішими, але для цього зовсім не було необхідності створювати такої складної структури акту (частина, книга, розділ) і власне нумерації (у якій перша стаття кодексу починається з номеру 1.1.1.!), вимудрувати зі ступенями тяжкості злочинів та ознаками, що їх знижують або підвищують, розподіляти шкоду на сім видів, вводити безліч відсильних та бланкетних диспозицій тощо. Якщо ж подивитися на проект з позиції завдання по створенню акту для автоматизованого (машинного) застосування норм та притягнення до відповідальності за допомогою штучного інтелекту, про що зазначив один із його авторів – В. Навроцький [4, с. 78], то все встає на свої місця. Це пояснює і категоричну відмову робочої групи від збереження ознаки суспільної небезпечності у понятті кримінального правопорушення, адже лише вона вказує на соціальну сутність діяння і є оціночною, тобто непідвласною машинної обробці. Вбачається, що частина практиків підтримають цю ідею, внаслідок появи очевидної можливості зняти з себе тягар відповідальності за невірне визначення сутності поведінки особи, яка притягується до відповідальності.

На обраний шлях до забезпечення появи «цифрового суспільства», за нашою думкою як новітньої форми закріплення соціальної нерівності, вказує і положення ст. 3.1.1. проекту, у якому метою застосування «кримінально-правового засобу є убезпечення суспільства від кримінальних правопорушень та інших передбачених цим Кодексом протиправних діянь» [1]. Тобто його автори взагалі відходять від головної мети кримінального покарання – запобігання злочинності через виправлення засудженого, тобто спеціальної превенції. Також відсутнє у проекті і закріплення ознаки гуманності покарання, за допомогою підкреслення, того що покарання не має на меті приниження людської гідності та завдання йому фізичних страждань, як це зроблено у ч.3 ст.50 діючого кримінального закону. Відповідно це відкриває двері для наслідків від дії принципу: *ubi jus incertum, ibi nullum*.

Між тим, зазначимо, що дискусії щодо застосування штучного інтелекту у кримінальному правосудді у країнах Європи вже давно

проходять, більш того вже введені законодавчі обмеження на застосування автоматичних систем при визначенні судових рішень.

Підсумовуючи слід зауважити, що широка дискусія щодо положень проекту КК у громадянському суспільстві взагалі є утопією, і про це добре відомо його замовникам, а фахівці вже давно заглибились у розбирання безліч протиріч, які в ньому закладені, хоча і виправлення їх аж ніяк не змінює його конструкції та призначення бути засобом проведення нового соціально-правового експерименту. Очевидним є і той факт, що проєкт не переслідує цілі наблизити національне кримінальне право до якогось міфічного «стандарту демократичних країн», а весь процес його створення асоціюється із виразом: «Sic transit gloria mundi».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: контрольний текст проєкту (станом на 30.01.2023 р.) : веб-сайт Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення 17.05.2023 р.).

2. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р). веб-сайт Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення 17.05.2023 р.).

3. Концепція реформування кримінального законодавства України: веб-сайт Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept> (дата звернення 17.05.2023 р.).

4. Навроцький В. Діджиталізація законодавства України про публічні правопорушення. *Кримінальна юстиція: quo vadis?* V Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (19–20 вересня 2019 року). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 75–78.

ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Зотов Нікіта Миколайович

аспірант кафедри кримінального права і процесу

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)

Умови особливого правового режиму (воєнного стану) в Україні, цілком об'єктивно зумовили трансформацію безпекової парадигми, на засадах перманентного моніторингу новітніх викликів та загроз й формування чек листа відновлення й розвитку національної економіки.

Основною метою Стратегії економічної безпеки України [1] виступає реалізація напрямів забезпечення економічної безпеки, визначених Стратегією національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [2]. Гарантування та захист національної економіки потребує трансформації парадигми економічної безпеки, з вектором на повоєнне відновлення і розвиток, стійкість та конкурентоспроможність.

Важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов'язані із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Указом Президента України, з 24 лютого 2022 року введено особливий правовий режим – воєнний стан [3].

«Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки, зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому, широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України» [1]. Зазначені виклики є первинними до застосування проактивного підходу забезпечення економічної безпеки (синергія керунку безпеки та розвитку).

Задля реалізації Стратегії економічної безпеки та відповіді на виклики воєнного стану, необхідно оновити безпековий вектор, у контексті: законодавчої ініціативи, мобілізації економіки, нарощуванні виробничого потенціалу; ресурсоозброєності; оновленні (формуванні

резерву) логістичних шляхів; відновленні та розвитку інфраструктури; збільшенні державного контролю за економічними процесами.

Економічна безпека в умовах воєнного стану репрезентується ліберальним підходом державної підтримки бізнесу, шляхом:

- стимулювання функціонування та розвитку підприємництва, його адаптації до реалій сьогодення; податкової реформи [4] (права використання спрощеної системи оподаткування платникам Єдиного податку третьої групи, звільнення від сплати Єдиного податку платників податку 1 та 2 групи);

- скасування проведення перевірок бізнес-структур; скасування санкцій за порушення вимог чинного законодавства у сфері застосування реєстраторів розрахункових операцій / програмних реєстраторів розрахункових операцій [5];

- імплементації та супроводу Програми релокації підприємств [6]; грантової урядової програми «Робота»;

- компенсації працевдавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

- впровадження кредитної програми підтримки українських експортерів; сприяння розвитку кредитних відносин шляхом впровадження Державної програми «Доступні кредити 5–9 %»;

- інформаційної підтримки бізнес-структур.

Забезпечення економічної безпеки в умовах воєнного стану виступає одним із пріоритетів державної політики, що потребує ефективної дієвої актуальної стратегії, зорієнтованої на захист економічних інтересів держави та забезпечення економічної стабільності.

«Відновлення України після досягнення перемоги над російською агресією потребує застосування ефективної стратегії, що базуватиметься як на економічному, технічному та технологічному потенціалі вітчизняних підприємств, так і орієнтуватиметься на передовий зарубіжний досвід із залученням ресурсів із зовні. Така стратегія має передбачати тісну взаємодію між владними та бізнес структурами країн-партнерів на принципах солідарності та партнерства» [7, с. 284].

Таким чином, відповідно до сучасних реалій та викликів, на нашу думку, доцільно внести зміни, доповнення та нові редакції до Стратегії економічної безпеки України до 2025 року, в контексті оновлення Стратегічного курсу у сфері економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року: Указ Президента України, від 11.08.2021. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11> (дата звернення: 30.04.2023).

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України, від 14.09.2020. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 30.04.2023).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України, від 24.02.2022. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397_ (дата звернення: 30.04.2023).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України, від 15.03.2022. № 2120-IX. URL: <https://cutt.ly/xKXF0tC> (дата звернення: 30.04.2023).

5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України, від 17.03.2022. № 265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

6. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету міністрів України, від 25.03.2022. № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

7. Охріменко О. О. Стратегії відновлення повоєнної України на принципах солідарності та партнерства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: III Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 08 груд. 2022 р.)*. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272135> (дата звернення: 30.04.2023).

**ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ ОБУМОВЛЕНІСТЬ
КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВопорушень,
ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕЛІГІЙНОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ**

Леоненко Тетяна Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права юридичного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Леоненко Максим Іванович

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права юридичного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Релігія є важливим фактором, який визначає духовне людства, оскільки завжди впливала на формування ціннісно-сміслового ставлення людини до світу. Фактор релігійності вже традиційно посідає значуще місце в житті європейського соціуму. Релігія в багатьох випадках постає світоглядно-змістовним підґрунтям формування суспільного буття людини, оскільки запроваджує людське через підвищення духовних якостей. Релігія була першим історичним типом світогляду, який відобразив цілісну картину всесвіту, відобразивши особливе місце людини у світі. Тому проблема усвідомлення сутності релігії та пов'язаного з нею світорозуміння сьогодні незаперечно актуальна й потребує зваження та неупередженого вирішення.

Модернізація сучасного українського суспільства та супроводжуючі її кризові явища в суспільній свідомості стають визначальними факторами трансформації релігії як елемента духовної культури. Релігія, претендуючи на роль державної ідеології, допомагає частині суспільства заповнити світоглядний вакуум. Разом з цим, існує і велика частина людей, для яких релігійні догмати й приписи не є значущими.

Традиційно релігію визначають як «віру в надприродне», де віра – це особливий емоційно-психологічний стан людини й одночасно ставлення людини до певних понять, уявлень тощо. Релігійна віра як активне емоційне й оцінне особисте ставлення до предмету як складової акту вольового вибору включається в загальну систему людського пізнання, спілкування, діяльності й неминуче виявляється

в тій чи іншій поведінці особистості. Отже, релігія володіє певним потенціалом впливу на людську діяльність, і під цим кутом зору релігія постає як специфічний регулятор соціальної поведінки.

В останні роки треба відмітити зростання соціальної групи, котра ідентифікує себе віруючою, що є емоційною реакцією багатьох громадян на соціальні потрясіння в суспільстві, на кризу в економіці, політиці, ідеології та моралі. Друга група, що ідентифікує себе як невіруючі, переважно складається з представників атеїзму й тих, хто визначає свою релігійність як ситуативне явище. Ставлення до релігії в ній може коливатися як від край негативно́го ставлення, так і зверненням до релігії в деяких випадках (хрещення дітей, вінчання). Але і для першої, і для другої групи властива так звана релігійна поведінка, де релігійна поведінка – це сукупність взаємопов'язаних дій індивіда чи групи, що реалізують релігійні приписи, програму, і які здійснюються згідно з релігійними нормами. Релігійна поведінка включає людину в систему певних відносин з людьми як усередині релігійної групи, так і поза нею. Тому критерії релігійної свідомості й поведінки повинні бути пов'язані з показниками включеності індивіда в релігійні відносини, де і починається формування релігійних цінностей.

Нав'язування релігійних цінностей або їх несприйняття представниками інших віровчень викликає у них процес прихованого або вираженого протистояння, який нерідко призводить до релігійної дискримінації.

Принцип рівності і недискримінації закріплені у Загальній декларації прав людини 1948 року. Декларація проголошує, що права і свободи людини не можуть бути обмежені за ознаками релігії. Це положення стало правовою основою для стандартів, прийнятих Радою Європи і проголошених у Конвенції про захист прав і основоположних свобод (Європейській конвенції з прав людини) 1950 року та для удосконалення національних правових систем, які гарантують неухильне дотримання прав людини. Конституція України, відповідаючи зазначеним міжнародно-правовим актам, у ст. 24 гарантує громадянам право на захист від дискримінації за ознаками «раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками», розвитком цієї норми виступає ст. 35 Основного Закону України, в якій закріплено «право громадян на свободу світогляду і віросповідання». Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Необхідність ефективного правового регулювання відносин у сфері свободи віросповідання стала причиною прийняття Верховною Радою України 23 квітня 1991 р. Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Відповідно до цих норм у розділі «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» КК України передбачено відповідальність за порушення зазначених прав. Водночас, згідно з п. 3 ст. 67 КК України, обставиною, що обтяжує відповідальність та покарання, є вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної або релігійної ворожнечі або розбрату.

Аналізуючи зміст кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері релігійної дискримінації в європейських країнах, їх можна умовно розподілити на такі групи:

1. Кримінальні правопорушення проти релігії і церкви. 2. Порушення законодавства про релігії, що вчиняються як на релігійному ґрунті, так і без мотиву релігійної ненависті або ворожнечі. 3. Загальнокримінальні порушення, вчинені на релігійному ґрунті. 4. Загальнокримінальні порушення, що вчиняються (можуть бути вчинені) під виглядом слідування релігійним обрядам. 5. Інші кримінальні правопорушення, пов'язані з релігією або такі, що зачіпають релігійні інтереси.

До першої групи слід відносити діяння, що безпосередньо порушують релігійні норми, спрямовані проти божих велінь, а також кримінальні правопорушення проти церкви як суспільного інституту. Сучасне українське кримінальне законодавство не знає складів подібних кримінальних правопорушень. З'ясовується цей факт досить просто. Україна – світська держава, а з цього випливає, що, по-перше, жодна релігія не може бути державною чи обов'язковою і, по-друге, всі релігійні об'єднання відділені від держави та є рівними перед законом.

Друга група кримінальних правопорушень, що посягає на релігійні відносини, – порушення законодавства про релігії. Ця група, на нашу думку, може вчинюватися як на релігійному ґрунті, так і без мотиву релігійної ненависті або ворожнечі. Слід зазначити, що законодавство про релігії – це сукупність нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері релігійної діяльності. В Україні до яких можна віднести: Конституцію України (ст. 35), закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють релігійні відносини.

Третя група правопорушень у запропонованій класифікації поєднує діяння, вчинені з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

Четверта група правопорушень, що посягають на релігійні відносини – кримінальні правопорушення, які вчиняються (можуть бути вчинені)

під виглядом слідування релігійним обрядам. Умовно цю групу можна віднести до третьої групи, але, враховуючи їх специфіку, яка пов'язана з тим, що ця група кримінальних правопорушень вчиняється з приховуванням основної мети (заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян), ми виділяємо їх в окрему групу.

Таким чином, можна зробити висновок, що аналогії заборон сучасного європейського кримінального законодавства з низкою положень українського законодавства про кримінальну відповідальність свідчать про однаковий вплив основ світових релігій та розуміння змісту релігійної дискримінації.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-16>

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Медяник Олександра Геннадіївна

*студентка Інституту економіки та права
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Абакумова Юлія Вікторівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

14 квітня 2022 р. Законом України № 2198-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» [1]. Відповідно до цієї кримінально-правової норми кримінальній відповідальності підлягає особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора) за вчинення умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи

підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [2].

Відповідно до КК України (ч. 1 ст. 2 КК) єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України [2]. У кримінально-правовій науці виділяють такі елементи складу кримінального правопорушення як: об'єкт; об'єктивна сторона; суб'єкт; суб'єктивна сторона. Деякі кримінальні правопорушення характеризуються також наявністю предмету, та є предметними.

Об'єктивна сторона є обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення, без якого взагалі не можливо вести мову про факт вчинення злочинного діяння. Як і будь-яка правова категорія об'єктивна сторона кримінального правопорушення має свої ознаки, серед яких виділяються обов'язкові та додаткові. До таких ознак у теорії кримінального права відносять: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки такого діяння; причинний зв'язок між діянням та суспільно небезпечними наслідками, що настали. Крім того, об'єктивна сторона характеризується і факультативними ознаками, а саме: спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Більшість науковців вважають суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність) обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, а наслідки та причинний зв'язок – додатковими. У зв'язку з цим склади кримінальних правопорушень, залежно від способу конструкції об'єктивної сторони у Особливій частині КК України, поділяють на: матеріальний (правопорушення є закінченим з моменту, коли об'єкту посягання спричинено реальну шкоду, на досягнення якої було спрямовано кримінальне правопорушення); формальний (правопорушення є закінченим з моменту, коли винний вчинив всі дії, які входять в об'єктивну сторону діяння, незалежно від наслідків); усічений (правопорушення вважається закінченим при досягненні тієї його стадії, до якої усічено цей склад – готування до вчинення діяння чи замах на його вчинення) [3, с. 53, 61].

Проблема визначення об'єктивної сторони кримінального правопорушення «Пособництво державі-агресору» полягає в тому, що диспозиція ст. 111-2 КК України сформульована дещо розмито. Фактично об'єктивна сторона даного злочину описана законодавцем як

«допомога державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації державі-агресора шляхом:

– реалізації чи підтримки рішень та/або дій державі-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації державі-агресора;
– добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам державі-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації державі-агресора.

Тобто, можна зазначити, що злочин, передбачений ст. 111-2 КК України полягає у будь-якому сприянні державі-агресору, зокрема і матеріальному. При цьому, виходячи зі змісту вказаної кримінально-правової норми, необхідно наголосити, що злочин може вчинятися лише шляхом активних дій.

Поняття «допомога», взагалі, в українській мові, розглядається як: сприяння, підтримка в чому-небудь; матеріальна підтримка; захист, порятунок у біді; сприяння в лікуванні, полегшення страждань; ті, хто приходять на допомогу кому-небудь [4].

Поняття «реалізація» у ст. 111-2 КК України використовується в його широкому розумінні. Законодавець не уточнює, яким саме чином мають бути реалізовані рішення та/або дії державі-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації державі-агресора. Реалізовувати (реалізація) означає «щось здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя, виконувати завдання, плани тощо» [4].

Підтримка – дія (за значенням «підтримувати», «підтримати»), а саме:

1) те, що підтримує (у 1-му значенні) кого-, що-небудь, служить опорою комусь, чомусь;

2) забезпечення, надання необхідних засобів у процесі створення, проектування об'єкту, системи;

3) супроводження об'єкта, системи у процесі експлуатації;

4) те, що зберігає чію-небудь життєздатність, підкріплює, зміцнює кого-небудь;

5) те, що вселяє впевненість, підбадьорює [4].

Фактично, такі діяння мають певну схожість з пособництвом злочину, яке виділено законодавцем у окрему статтю Особливої частини КК України. Відповідно до ч. 5 ст. 27 КК України пособником кримінальному правопорушенню є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення

чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення [2].

Тобто така «реалізація» або «підтримка» можуть виражатися у будь-якому сприянні окупантам та державі-агресору щодо досягнення ними своєї злочинної мети, зокрема шляхом: 1) надання порад чи вказівок щодо вчинення злочину; 2) надання за для цього засобів чи знарядь; 3) усуненням перешкод; 4) переховування злочинців (окупантів); 5) надання фінансової допомоги (матеріальних ресурсів чи інших активів) тощо.

При цьому досліджуване кримінальне правопорушення є злочином з формальним складом. Тобто можливі суспільно-небезпечні наслідки вчиненого злочину не впливають на кваліфікацію. Досліджуване кримінальне правопорушення є закінченим з моменту початку допомоги державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки. Закон України № 2198-IX від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8>

2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>

3. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. За заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://links.i.ua/site/2054786703>

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Огаренко Євген Анатолійович

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Сьогодні чи не найяскравіше за весь час історії України проявляється її орієнтація на європейські цінності та бажання долучитись до сім'ї країн Європейського Союзу. Незворотність європейського та євроатлантичного курсу України проголошена ще в Преамбулі Конституції України [1], підтверджена початком переговорного процесу України та ЄС про асоціацію та поглиблення всеосяжної зони вільної торгівлі у 2007 році та продовжена набранням юридичної чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2017 році. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» однією із засад зовнішньої політики країни визначає «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [2]. У Преамбулі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна бере обов'язок «забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС» [3].

Таке наближення або апроксимація положень національного законодавства до положень законодавства ЄС через процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм передбачає не сліпе копіювання європейських директив, а поступове скасування відмінностей у національному законодавстві з обов'язковим врахуванням особливостей національної правової культури, історичних і культурних традицій, особливостей політичного устрою суспільства, його економіки, іншими словами, полягає у гармонізації законодавства України та ЄС. Поняття «гармонізація» має насамперед відображати безконфліктність стосунків, узгоджене співіснування та чинність таких норм як юридичні принципи, комплексні правові інститути, а також окремі юридичні правила й приписи, що походять із різних джерел права [4].

Щодо кримінального права України, то варто зазначити, що спочатку установчі договори ЄС не передбачали співробітництва у кримінально-правовій галузі, маючи на меті передусім розвиток

інтеграції у економічній та соціальній сферах. Однак за сучасних умов завдання створення загальноєвропейського простору свободи, безпеки і правосуддя набули у міжнародному співробітництві стратегічного значення. Хочеться звернути увагу також на особливість процесів гармонізації у цій галузі, яка полягає у поступовому і відносно повільному формуванні кримінального права ЄС через ряд причин, серед яких: усталені національні правові традиції, відмінності національних кримінальних законодавств, неготовність країн передавати свої суверенні повноваження щодо визначення злочинності і караності суспільно небезпечних діянь на рівень ЄС.

Значною мірою перспективи гармонізації кримінального законодавства України з кримінальним законодавством ЄС визначає однаковість принципів кримінального права, що допомагають з'ясувати його основний сенс, виявити сутність кримінально-правових механізмів, визначити напрямки розвитку, робити висновки про ефективність застосування кримінального закону, перспективи його удосконалення, зрозуміти цілі, завдання і методи його застосування [5].

Етимологічно термін «принцип» походить від лат. «*principium*» і у буквальному перекладі означає основу, засаду, керівну ідею, визначальне положення. Принципи кримінального права є загальними, основними, провідними і непорушними засадами галузі кримінального права, визначають її будову взагалі та окремих інститутів, норм, їх системні характеристики, спрямовують правозастосовну діяльність у правильне русло, мають пряму дію, безпосередню регулятивну функцію [6].

Щодо України, то на сьогодні у тексті національного закону про кримінальну відповідальність принципи кримінального права безпосередньо не визначені, за виключенням ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України (ККУ), де зазначено, що «законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизначених принципах і нормах міжнародного права» [7]. Аналіз тексту Конституції України та чинного Кримінального кодексу України дав змогу визначити такі принципи вітчизняного кримінального права:

- 1) принцип законності (ч. 3 і 4 ст. 3 ККУ);
- 2) принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (ч. 5 ст. 3 ККУ);
- 3) принцип пропорційності (п. 3 ч. 1 ст. 65 ККУ);
- 4) принцип рівності (ст. 21, 24, 129 Конституції України);
- 5) принцип заборони притягнення до відповідальності або покарання двічі за одне й те саме діяння (ч. 3 ст. 2 ККУ);
- 6) принцип гуманізму (ст. 28 Конституції України).

Щодо Європейського Союзу, то сам термін «кримінальне право ЄС» є дещо умовним, оскільки на сьогодні на рівні ЄС немає єдиного нормативного акту, який містить перелік суспільно небезпечних діянь та визначає відповідальність за їх вчинення, і в найширшому розумінні даний термін означає систему правових норм, які регламентують співробітництво держав-членів ЄС із питань боротьби зі злочинністю на основні норм права Європейського Союзу. Аналіз текстів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8] та Хартії основних прав Європейського Союзу [9] дав змогу визначити такі принципи кримінального права ЄС:

1) принцип законності (ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);

2) принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (ч. 1 і 2 ст. 49 Хартії основних прав Європейського Союзу);

3) принцип пропорційності (ч. 3 ст. 49 Хартії основних прав Європейського Союзу);

4) принцип рівності (всі статті, де зазначено «кожен має право» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);

5) принцип заборони притягнення до відповідальності або покарання двічі за одне й те саме діяння (ст. 4 Протоколу № 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 50 Хартії основних прав Європейського Союзу);

6) принцип гуманізму (ст. 3 та ст. 1 Протоколу № 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Очевидно, що принципи кримінального права, закріплені у розглянутих вище актах, є спільними для законодавства України та ЄС, що вбачається перспективною основою для гармонізації законодавств у галузі кримінального права. У цьому контексті актуально видається подальша науково-практична розробка проблематики принципів кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.07.2014 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 26.04.2023).

4. Люхтергандт О. До проблеми гармонізації законодавства України з Європейською Конвенцією про захист прав і основних свобод людини. *Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом* : збірник матеріалів науково-практичної конференції. К., 1998. С. 57–58.

5. Житний О. О. Принципи кримінального права України як знаряддя координації національних і міжнародно-правових засобів протидії злочинності та захисту прав і свобод людини (постановка проблеми). *Вісник ХНУВС*. 2014. № 2(65). С. 65–74.

6. Олійник О. Порівняльно-правове дослідження принципів кримінального права романо-германської та мусульманської правових сімей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 192–196.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29. 04. 2023).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950 р. Редакція від 01.08.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 31.04.2023).

9. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. CHARTE 4958/00 (CONVENT 53). Bruxelles, le 27 octobre 2000. P. 40–47.

**ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 263 КК УКРАЇНИ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ**

Пороло Миколай Миколайович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Інститут економіки та права Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя)*

Науковий керівник: Абакумова Юлія Вікторівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Вчинення злочину передбачений ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», полягає у носінні, зберіганні, придбанні, передачі чи збуту вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу [1].

Аналізуючи інформацію яка оприлюднюється представниками правоохоронних органів та повідомлення, які містяться в засобах масової інформації, можна зробити висновок, що спостерігається динаміка до збільшення випадків використання вогнепальної зброї. Важливе питання, яке виникає в практиці органів досудового розслідування та суддів є правильна кваліфікація таких злочинних дій.

Згідно зі ст. 2 КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [1]. Всі основні елементи будь якого правопорушення є невід’ємними. Такими елементами, у теорії кримінального права визнаються: 1) об’єкт; 2) об’єктивна сторона; 3) суб’єкт; 4) суб’єктивна сторона [2]. Тобто одним із основних елементів складу кримінального правопорушення є об’єктивна сторона. Належне встановлення ознак об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення – це обов’язкова передумова кримінальної відповідальності винного. Це один із основних критеріїв при оцінці цілей та намірів особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, оскільки об’єктивна сторона є зовнішнім проявом психічного ставлення винного до чиненого

діяння. Без встановлення ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення питання про наявність його складу не виникає.

Виходячи з аналізу диспозиції ст. 263 КК України, об'єктивна сторона даного злочину може бути реалізована шляхом вчинення наступних альтернативних суспільно небезпечних діянь щодо вказаних у ч. 1 ст. 263 предметів кримінального правопорушення: 1) носіння; 2) зберігання; 3) придбання; 4) передача; 5) збут.

До 2012 року вчинення такого злочину, відповідно до ст. 263 КК України, з об'єктивної сторони виражалося у 1) придбанні; 2) носінні; 3) зберіганні; 4) виготовленні; 5) передачі; 6) ремонті; 7) збуті (вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв) [3]. Законом від № 5064-VI від 05.07.2012 р. було внесено зміни до КК України. Ст. 263 КК України було викладено у новій редакції, а також з'явилась нова стаття – 263-1 «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв» [4].

З появою в КК України ст. 263-1 у правоохоронних органах та судах виникали складнощі щодо належної кваліфікацій та розмежуванні злочинів, відповідальність за які передбачено ст. 263 та 263-1 КК України. Серед форми прояву злочинних дій, які відносяться до об'єктивної сторони злочину передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України законодавець вказує: носіння, зберігання, придбання, збут чи передача вогнепальної зброї. Ознаками об'єктивної сторони складу злочину передбаченого ст. 263-1 є переробка, виготовлення чи ремонт, фальсифікація, видалення або заміна маркування вогнепальної зброї [5]. Водночас формами прояву злочинних дій які відносяться до об'єктивної сторони злочину передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України є: носіння, виготовлення, ремонт або збут холодної зброї без передбаченого законом дозволу.

Під незаконним виготовленням треба розуміти відновлення втрачених властивостей чи переробку буд якого предмету внаслідок якої вони набувають ознак холодної зброї або створення предметів, що мають ознаки холодної зброї без відповідної ліцензії. Під збутом холодної зброї необхідно розуміти безповоротне відчуження предметів, які відносяться до холодної зброї в результаті вчинення буд якої незаконної угоди (оплатної чи безоплатної), а саме: дарування, обмін, продаж, тощо. Під носінням холодної зброї слід розуміти перенесення в руках, в одязі, сумці, а також перевезення в транспортному засобі та ін. [6]. До ремонту холодної зброї відноситься відновлення властивостей зброї шляхом

усунення поломок, дефектів, заміни непридатних частин і механізмів з метою повернення предмету до використання за цільовим призначенням [7]. При цьому необхідно звернути увагу, що не передбачено кримінальної відповідальності за зберігання холодної зброї.

Відповідно ж до ч. 3 ст. 263 КК України не підлягає притягнення до кримінальної відповідальності особа, яка добровільно здала зброю органам влади.

Однією з проблем, яка значно ускладнює кваліфікацію злочинів, відповідальність за які передбачено статтями 263 та 263-1 КК України, є те, що в Україні до теперішнього часу відсутній закон «Про зброю». В умовах відсутності спеціалізованого закону, в якому мають бути відображені всі обставини та нюанси для законного обігу зброї в державі, поки що ця функція виконується відомчими документами та інструкціями. Так в постанові Верховного суду України у справі № 127/27182/15-к від 31.05.2018 р. зазначено, що порушення нормативних актів, які регулюють правовідносини в сфері обігу зброї, утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України [8].

На даний час, у процесі прийняття рішення щодо законності дій, в сфері обігу зброї, необхідно керуватися наступними нормативно правовими актами:

1. «Положенням про дозвільну систему», яке затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 12.10.1992 року № 576 (зі змінами від 10.05.2022 р.).

2. Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 (№495 від 15.08.2022 р.).

Фактично, України – єдина держава в Європі в якій не вирішено питання законного обігу вогнепальної та холодної зброї. Реалії сьогодення вимагають прийняття закону «Про зброю» з чітким розмежуванням за категоріями вогнепальної та холодної зброї, порядку придбання та умов зберігання для адаптації обігу зброї у сучасних реаліях.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>
2. Савченко А. В. Склад злочину: проблеми визначення конструктивних елементів та ознак. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. С. 261–263.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка ; 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка. 2012. 1315 с.
4. Про внесення змін до кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне поводження зі зброєю та вибухонебезпечними матеріалами. Закон України від 05.07.2012 року № 5064-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T125064?an=1>
5. Книженко О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 70–74.
6. Кобилянський О. Л., Холодна зброя: аспекти декриміналізації. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/3605/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%20%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>
7. Кофанова О. С. Особливості правового статусу використання холодної зброї. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3613/1/%D0%9A%D0%BE%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>
8. Постанова Верховного суду України у справі № 127/27182/15-к від 31.05.2018 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74475834>

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 201-2 КК УКРАЇНИ**

Радзівіло Артем Олександрович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Інституту економіки та права Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя)*

Досить не новим є явище використання благодійних фондів або схожих неприбуткових організацій у так би мовити «сірих» схемах розкрадання та привласнення майна. Часто відтінку благодійності надають і шахрайським схемам. Наразі постає питання про проблеми кваліфікації та кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, яке полягає у незаконному використанні гуманітарної допомоги. Особливо актуальним це питання постало саме зараз під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. Воєнний стан в Україні та запит суспільства на справедливість через недоброчесні дії деяких осіб, які прикидаються «благодійниками», призвели до того, що законодавець мусив врегулювати питання належного використання гуманітарної допомоги та покарання осіб, що зловживають на біді інших людей.

Кримінальна відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги передбачена ст. 201-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідальність за вказані діяння встановлено Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX від 24.03.2022 р. Відповідно до диспозиції ст. 201-2 КК України кримінально караним діянням є продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі [1].

Погоджуючись із думкою науковців, хочеться зауважити, що відбулась не криміналізація незаконних дій із гуманітарною допомогою, а виділення певної протиправної поведінки в окремий склад кримінального правопорушення. Такої думки дотримується, зокрема, О.К. Марін, стверджуючи, що фактично відбулась

не криміналізація, на яку спрямовувався законопроект, а диференціація кримінальної відповідальності [2].

Дійсно, до появи в кодексі ст. 201-2 протиправні дії осіб щодо гуманітарної допомоги можна було кваліфікувати за ст. 191, як привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном, що знаходилось у віданні особи або було їй ввірене, або ж шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Тож необхідно з'ясувати, за які саме дії може настати кримінальна відповідальність за ст. 201-2 КК України. Для цього необхідно визначити об'єктивну сторону цього правопорушення.

Об'єктивна сторона досліджуваного діяння (згідно з диспозицією ст. 201-2 КК України) може виражатися у трьох таких формах:

- 1) продаж гуманітарної допомоги;
- 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги;
- 3) укладення інших правочинів щодо розпоряджання гуманітарної допомоги.

Відповідно до Цивільного кодексу України, під продажем слід розуміти оплатну передачу товару у власність другій стороні (покупцеві). Під терміном «укладення інших правочинів» розуміється дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України). Згідно ж з ч. 1 ст. 317 Цивільного кодексу України право розпоряджання є одним з елементів права власності і включає також право передавання майна у тимчасове користування чи володіння третім особам [3].

Отже, на практиці кримінально караним є вчинення будь-яких правочинів із гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та іншою безоплатною допомогою з метою одержання матеріального прибутку. Це може бути як продаж цих предметів, так і їх платна передача у тимчасове користування третім особам.

Досліджуване кримінальне правопорушення є формальним за своїм складом і тому не вимагає настання будь-яких наслідків, але для всіх трьох форм правопорушення характерним є спеціальна мета – отримання прибутку та спеціальний предмет – товари гуманітарної допомоги, благодійні жертви, безоплатна допомога.

При цьому, кримінальна відповідальність за вчинене настає лише у разі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних жертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (значний розмір). І тут принципово потрібно розрізнити прибуток від, скажімо, продажу гуманітарних товарів та вартість таких товарів. Саме вартість товарів, а не розмір отриманого прибутку, має перевищувати триста

п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для віднесення діяння до кримінально караного за ст. 201-2 КК України.

Згідно з приміткою до цієї статті під гуманітарною допомогою слід розуміти поняття, визначені Законом України «Про гуманітарну допомогу» № 1192-XIV від 22.10.1999 р. [4] та Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012 [5]. Так, у ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» під терміном «безоплатна допомога» (пересилка, виконання робіт, надання послуг) розуміється надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам [4]. Водночас з цим, під терміном «гуманітарна допомога» розуміється «цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [5]. Тобто гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Поняття «благодійної пожертви» знаходить своє визначення у ст. 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», відповідно до якої благодійною пожертвою визнається «безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до цього Закону» [5].

З початку повномасштабної військової агресії росії проти України законодавець значно спростив процедуру ввезення гуманітарного вантажу в Україну та визнання певних товарів саме гуманітарною допомогою. Безпосереднім прикладом спрощеної процедури набуття товаром статусу благодійності є Постанова КМУ № 174 від 01.03.2022 «Про деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» [6]. Вказаною постановою регламентовано, що товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом без

прийняття відповідного рішення спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги. Тобто, при переміщенні через державний кордон товар набуває статусу благодійної допомоги, зокрема, на підставі відповідної декларації, що подається особою, яка його переміщує, до митного органу в електронному чи паперовому вигляді. І саме з моменту подачі декларації до митниці товар вважається гуманітарною допомогою та підпадає під процедури та формальності, регламентовані Постановою КМУ № 174.

Водночас, спростивши процедуру, законодавець передбачив (конкретизував) і кримінальну відповідальність за зловживання в цій сфері. На практиці виникають непоодинокі випадки, коли не гуманітарний вантаж декларується як гуманітарна допомога з єдиною метою – швидко та без митних зборів доїхати до місця призначення. В деяких випадках і щодо певних категорій товарів, таке спрощення може дозволити суттєво знизити вартість товарів. А так, і надає можливості більше заробити на таких оборудках. Отже, можливість декларувати майже будь-який товар як гуманітарний значно прискорила та спростила роботу волонтерів та благодійних фондів, проте поставила їх діяльність під ризик притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України. І цей ризик фактично є додатковим тягарем і так на зовсім нелегку працю волонтерів та благодійних фондів. Але, в разі прозорого ведення своєї благодійної діяльності та суворого додержання норм законодавства про благодійництво ці ризики є мінімальними.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n98>
2. Марін О. К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 334–338.
3. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3244>
4. Про гуманітарну допомогу. Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації. Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
6. Про деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану. Постанова КМУ № 174 від 01.03.2022. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/uriad-zatverdverchergovi-sproshchennia-shchodo-propusku-tovariv-gumanitarnoyi-dopomogi-1049>

ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З КУЛЬТУРНИМИ ЦІННОСТЯМИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Рябчинська Олена Павлівна

доктор юридичних наук, професор,

*завідувачка кафедрою кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Громадські організації та державні органи ще з початку окупації Криму, території Луганської та Донецької областей фіксують велику кількість дій з боку окупантів, які визначені в міжнародному праві та класифікуються як порушення проти культурних цінностей¹ [1]. Після початку російської агресії в лютому 2022 року кількість таких порушень значно збільшилася² [2]. Розграбування українських музеїв російськими окупантами оцінюється як найбільше за розмірами розкраданням предметів мистецтва з часів Другої світової війни. За даними фактами розпочато кримінальне провадження за фактом порушення законів та звичаїв війни (ч. 1 ст. 438 КК України).

Особливості охорони та захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту в Україні регулюються міжнародними та національними правовими документами³. Згідно зі статтею 1 Конвенції

¹ Зокрема привласнення об'єктів культури і культурних цінностей (музейних установ, установ культури, бібліотек, архівів тощо, а також безпосередньо привласнення самих об'єктів нерухомої та рухомої культурної спадщини) шляхом внесення таких об'єктів до російських державних реєстрів; проведення незаконних археологічних досліджень; переміщення музейних предметів з території Криму або з інших ТОТ на територію рф.

² На сьогодні достеменно невідомо про кількість випадків крадіжок культурних та історичних цінностей на тимчасово окупованих територіях, адже за даними прокуратури лише в Херсонській області викрадено більше 15 тисяч предметів мистецтва та об'єктів історичної спадщини. В офіційних джерелах повідомлялось про крадіжки військовими та представниками окупаційної адміністрації держави-агресора історико-культурних цінностей з Мелітопольського краєзнавчого музею (серед викраденого майна колекція скіфського золота), з Маріупольського краєзнавчого музею оригіналів картин Архипа Куїнджі та Івана Айвазовського, а також інших культурних цінностей.

³ IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року (Гаазька конвенція 1907 року, дата набрання чинності якої для України 24.08.1991); Конвенція про захист

про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14 травня 1954 року культурними цінностями є: (А) цінності, рухомі чи нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні розташування, архітектурні ансамблі, визначені як такі, що представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи, книги, інші предмети художнього, історичного чи археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукцій цінностей, зазначених вище; (В) будівлі, головним і дійсним призначенням яких є збереження або експонування рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а), такі як музеї, великі бібліотеки, сховища архівів, а також укриття, призначені для збереження в разі збройного конфлікту рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а); (С) центри, в яких є значна кількість культурних цінностей, зазначених у пунктах (а) і (б), так звані «центри зосередження культурних цінностей» [4].

Протоколом до Гаазької конвенції 1954 року передбачено, зокрема, що кожна країна (сторона договору) зобов'язується: запобігати вивезенню з території, окупованої нею під час збройного конфлікту, культурних цінностей, визначених у статті 1 Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту [5]. В Другому протоколі до Гаазької конвенції 1954 року, який Україна ратифікувала лише в 2020 році містяться установлення щодо захисту культурних цінностей на окупованій території, зокрема країна (сторона), яка окупувала цілком або частково територію іншої країни (сторони), забороняє та попереджає стосовно окупованої території: а) будь-який незаконний експорт, інше незаконне переміщення або незаконна передача права власності на культурну цінність; б) будь-які археологічні розкопки, якщо тільки це не вимагається виключно для охорони, обліку чи збереження культурної цінності; с) будь-які модифікації або зміну виду використання культурної цінності, що мають на меті приховання

культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року (Гаазька конвенція 1954 року) та Протоколом до неї (прийнятий одночасно з Гаазькою конвенцією 1954 року), а також Другим протоколом до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року (згідно з Законом України від 30 квітня 2020 року № 585-IX); Виконавчий регламент Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (прийнятий одночасно з Гаазькою конвенцією 1954 року); Кодекс цивільного захисту України; ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»; ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та ін.

або знищення доказу культурного, історичного чи наукового характеру [6].

Культурними цінностями з посиленням захистом визнаються цінності, які відповідають таким трьом умовам: а) вони є культурною спадщиною, що має величезне значення для людства; б) вони охороняються завдяки прийняттю на національному рівні належних правових та адміністративних заходів, що визнають їхню виняткову культурну й історичну цінність і забезпечують захист на найвищому рівні; с) вони не використовуються для військових цілей або прикриття військових об'єктів і Сторона, яка здійснює контроль над культурними цінностями, зробила заяву на підтвердження того, що вони не використовуватимуться подібним чином (ст. 10). Сторони конфлікту повинні забезпечувати недоторканність культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом, утримуючись від перетворення таких цінностей в об'єкт нападу або від будь-якого використання цих цінностей і безпосередньо прилеглих до них місць для підтримки військових дій (ст. 12).

Саме в Другому протоколі до Гаазької Конвенції 1954 року визначено випадки істотного порушення цього протоколу та питання юрисдикції та кримінальної відповідальності. Зокрема, будь-яка особа скоює злочин у розумінні цього Протоколу, якщо ця особа навмисно та всупереч Конвенції або цьому Протоколу вчиняє будь-яке з таких дій: а) робить культурні цінності, які перебувають під посиленням захистом, об'єктом нападу; б) використовує культурні цінності, які перебувають під посиленням захистом, чи безпосередньо прилегли до них місця для підтримки військових дій; с) знищує або присвоює у великих масштабах культурну власність, яка перебуває під захистом відповідно до положень Конвенції й цього Протоколу; d) робить культурні цінності, які перебувають під захистом відповідно до положень Конвенції й цього Протоколу, об'єктами нападу; е) вчиняє акти крадіжки, грабежу або незаконного присвоєння чи акти вандалізму, спрямовані проти культурних цінностей, які перебувають під захистом відповідно до положень Конвенції (ст. 15).

При цьому передбачено, що кожна країна (Сторона) вживає таких заходів, які можуть виявитись необхідними, для визнання кримінальними злочинами згідно з її національним законодавством діянь, передбачених у цій статті, і для встановлення для таких злочинів відповідних покарань. Гаазька конвенція розцінюється як «перша міжнародна угода універсального характеру, у якій об'єднано багато норм, що передбачають охорону культурних цінностей на випадок збройного конфлікту. Якщо раніше ці норми вміщувались у різних

міжнародних нормативних актах або взагалі були прецедентними, то тепер вони зведені в єдиний текст [7, с. 150].

Ця особливість конвенції має визначальне значення в аспекті кримінально-правової оцінки незаконного поводження з культурними цінностями на тимчасово окупованих територіях в контексті злочину, передбаченого ст. 438 КК.

У зв'язку з цим виникає питання яким елементом об'єктивної сторони цього злочину, викладеній в диспозиції норми є незаконні дії щодо культурних цінностей на тимчасово окупованих територіях. Чи слід кваліфікувати скажімо крадіжку таких цінностей та їх вивезення за межі України під час збройного конфлікту як *«розграбування національних цінностей на окупованій території»* чи як інше порушення законів та звичаїв війни? Поняття національні цінності України згадується в ЗУ «Про національну оборону» в контексті важливості їх збереження, проте в тексті закону воно не розтлумачено.

Узагальнення підходів щодо розуміння національних цінностей серед вітчизняних дослідників свідчить, що останні розглядаються як певні концептуальні, ідеологічні основи, консолідуючи чинники, важливі життєві орієнтири на шляху ефективного суспільного розвитку, які виступають правовою, філософською та етичною основою забезпечення існування держави як самостійного суб'єкта міжнародних відносин. Складовими національних цінностей визнаються цінності індивіду (особистості), цінності суспільства та цінності держави. До таких відносять патріотизм, права і свободи людини, соціальну справедливість, свободу, духовність, патріотизм, сімейні цінності, матеріальні та духовні надбання українського народу, національну безпеку, природні ресурси, конституційний лад, визначену географічно територію, належний захист якої забезпечує безпеку держави, природні ресурси тощо [8, 9, 10].

Отже вказівка в ст. 438 КК на таку форму вчинення цього злочину як розграбування національних цінностей фактично може стосуватися лише тих з них, які є матеріальним надбанням українського народу (тобто фактично мова йде про матеріальну культурну спадщину), а також природні ресурси, бо по відношенню до інших національних цінностей розграбування вчинене бути не може. Вочевидь, якщо мова йде про знищення, пошкодження та викрадення об'єктів матеріальної культурної спадщини, витворів мистецтва та інших культурних цінностей такі дії правильно кваліфікувати як «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Такий підхід більшою мірою буде узгоджуватися з нормами міжнародного гуманітарного права, які визначають конкретні форми забороненого

поводження з *культурними цінностями*, зокрема й на тимчасово окупованих територіях, що розглянуті вище.

Також, в Конституції України проголошено, що держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять *культурну цінність*, вживає заходів для повернення в Україну *культурних цінностей* народу, які знаходяться за її межами. Про *культурні цінності* йде мова в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [11].

Виходячи з вищезазначеного вважаю логічною та обґрунтованою позицію розробників проекту щодо виокремлення в якості предметів злочину, передбаченого Статтею 11.4.6. «Серйозне порушення норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом або збройним конфліктом неміжнародного характеру, що полягає у застосуванні заборонених методів чи засобів ведення війни» цінностей, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права та цінностей, що перебувають під посиленним захистом міжнародного гуманітарного права [12]. Саме в такому контексті вони згадуються в Конституції України, в Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року, в Директиві 2014/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 15 травня 2014 року «Про повернення предметів культури, незаконно вивезених з території держави-члена» та інших міжнародних документах.

Список використаних джерел:

1. Час повертати мистецтво. URL: <https://suspilne.media/379172-cas-povertati-mistectvo-rozмова-z-elmirou-ablalimovou-tetanou-filevskou-ta-anou-suporovskou/>

2. As Russians Steal Ukraine's Art, They Attack Its Identity, Too. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/14/world/asia/ukraine-art-russia-steal.html>

3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі Гаазька конвенція 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

4. Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14 травня 1954 року.

5. Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text

6. Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text

7. Кот Сергій. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.): монографія / Сергій Кот. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 1020 с.

8. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуро формуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея*. 2014. Вип. 84(№ 5). С. 465–471.

9. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. К. : Інтертехнологія, 2009. 272 с.

10. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 13–27.

11. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України 23 березня 2017 року № 164, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 09 червня 2017 року за № 704/30572; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

12. Текст проекту КК України станом на 30.01.23 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-21>

ДО ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Симоненко Ольга Анатоліївна

*аспірантка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Інституту економіки та права Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя)*

Після нападу росії на Україну у нашій державі почали активно діяти велика кількість благодійних фондів, а також волонтерських організацій. Діяльність таких утворень спрямована на допомогу Збройним Силам України, на медичне забезпечення, задля допомоги особам, тимчасово переміщеним з окупованих територій, соціально не захищеним верствам

населення, а також тваринам. Проведення волонтерської роботи є дуже непростим за своєю суттю, потребує багато часу та сил. Однак часто можна спостерігати такі негативні прояви, як зловживання у сфері благодійності. Зокрема це може бути незаконне використання гуманітарної допомоги чи інших пожертв (привласнення, розтрата, розкрадання тощо) в тому числі і чинене службовими особами. Через це Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX від 24.03.2022 р. [1] було встановлено кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України). Відповідно до цієї статті особа підлягає кримінальній відповідальності за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі (ч. 1 ст. 201-2 КК України). Кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є: вчинення вказаних дій повторно, за попередньою змовою групою осіб, службовою особою з використанням службового становища, у великому розмірі (ч. 2 ст. 201-2 КК України); вчинення дій, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, в особливо великому розмірі, під час надзвичайного або воєнного стану (ч. 3 ст. 201-2 КК України) [2].

Виходячи з аналізу змісту диспозиції ст. 201-2 КК можна визначити певні кримінально-правові ознаки складу досліджуваного кримінального правопорушення.

По-перше, дане правопорушення посягає на нормальну роботу благодійних фондів та волонтерських організацій, підриває довіру до волонтерства в цілому. Також під загрозу ставляться відносини власності.

По-друге, предметом цього правопорушення виступають: товари (предмети) гуманітарної допомоги; благодійні пожертви; безоплатна допомога. У примітці до ст. 201-2 КК зазначено, що під гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та безоплатною допомогою слід розуміти поняття, визначені Законом України «Про гуманітарну допомогу» та Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2].

По-третє, з об'єктивної сторони правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України, виражається у вчиненні таких активних альтернативних дій як: 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги;

3) укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, якщо ці дії було вчинено у значному розмірі (загальна вартість гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, згідно з приміткою до ст. 201-2 КК України, має у триста п'ятдесят і більше разів перевищувати неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

По-четверте, з суб'єктивної сторони дане кримінальне правопорушення характеризується наявністю спеціальної мети вчинення, а саме – отримання прибутку.

По-п'яте, суб'єкт цього кримінального правопорушення, відповідно до ч. 1 ст. 201-2 КК України, загальний, тобто фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці не молодше 16-ти років (відповідно до ст. ст. 18 та 22 КК України).

Слід зазначити, що, згідно зі ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» № 1192-XIV від 22.10.1999 під поняттям «безоплатна допомога» розуміється «надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам» [3], а під терміном «гуманітарна допомога» – «цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [3]. Тобто гуманітарна допомога є різновидом благодійництва та має бути спрямована відповідно до обставин та об'єктивних потреб її отримувачів. Поняття «благодійна жертва» визначається ст. 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012. Згідно з вказаним нормативно-правовим документом благодійною жертвою є «безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до цього Закону» [4]. Отже, у будь-якому разі предмет досліджуваного кримінального правопорушення передається винному на безоплатній основі, а його вчинення полягає у незаконному використанні особою благодійних пожертв, гуманітарної допомоги та іншого майна,

одержаного у такій якості з метою отримання прибутку, що свідчить про умисний характер вчиненого.

Також слід приділити особливу увагу суб'єкту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК. Гуманітарна допомога або благодійні пожертви передаються від донора отримувачу. При цьому такими отримувачами мають бути юридичні особи, які офіційно зареєстровані в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги, що ведеться Міністерством соціальної політики України [5]. Отже суб'єкт незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги має бути офіційним представником такої юридичної особи. Тобто це спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). У даному випадку така особа вчинює, щодо предмету досліджуваного кримінального правопорушення, функцій адміністративно-господарського характеру, що є однією з ознак службової особи. Відповідно до ч. 3 ст. 18 КК службовими особами є такі особи, які «постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом» [2]. Але, задля того щоб вчинене кваліфікувалося за ч. 2 ст. 201-2 КК, винний має бути наділений і іншими ознаками службової особи, передбаченими ч. 3 ст. 18 КК України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Закон України № 2155-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. Про гуманітарну допомогу. Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації. Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

5. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-22>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ГЕНЕЗИС ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Соколов Андрій Андрійович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Останні роки стан економіки в Україні не відзначений активним ростом або якимось суттєвими досягненнями. Одним із чинників, який його стримує виступає економічна злочинність, прояви існування якої фіксуються кримінальною юстицією щороку у вигляді фінансових збитків та кримінальних правопорушень.

До 2019 року серед низки економічних злочинів виділялося своєю специфікою фіктивне підприємництво (відносною стабільністю 700–800 злочинних актів у рік), кримінальна відповідальність за яку було передбачено статтею 205 КК України. Однак, у 2019 році законодавець вирішив декриміналізувати дану норму, і виключив її із діючого кримінального закону. Актуальним для науки та правової практики є питання генезису протидії цьому негативному явищу кримінально-правовими засобами та застосування отриманого досвіду для створення нової кримінальної норми з метою вдосконалення охорони економічних відносин у країні.

Слід вказати, що проблематика фіктивного підприємництва та пов'язаними з ним злочинними проявами у економічній сфері вирішувалася такими вченими, як: П.П. Андрушко, В.І. Борисовим, А.Ф. Волобуєвим, О.О. Дудоровим, О.Г. Кальманом, В.О. Навроцьким, Ю.В. Опалінським та іншими дослідниками.

Поява фіктивного підприємництва, як виду економічного злочину, органічно пов'язана із розвитком підприємницької практики. Відповідно історичні етапи розвитку підприємництва, його підйоми

та занепади корелюються з коливанням рівня поширення фіктивного підприємництва у державі. У більшому ступені така залежність проявлялася у періоди активності державної системи відносно регулювання підприємницької діяльності [1, с. 233–241].

На теренах України вперше у кримінальному законі з'явилося фіктивне підприємництво у 1927 році у статті 135-2. Данна норма передбачала відповідальність за утворення приватного підприємства у формі (фіктивного кооперативу), а також за сприяння організації таких підприємств з боку фундаторів і фіктивних членів. У літературі з цього приводу відзначається, що такі злочинні дії, у ті часи, проявлялися у створюванні фіктивних кооперативів, з метою отримання кредитів на пільгових умовах, утаювання порушень трудових норм, ухилення від сплати податків та інших правопорушень.

Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за заснування фіктивного підприємства в УРСР з 60-х років і до здобуття незалежності Україною передбачалася у межах відповідальності як за заняття приватнопідприємницькою діяльністю, термін «фіктивний» вже не застосовувався [2, с. 526].

У 1994 році діючий тоді кримінальний закон доповнюється статтею 148-4, яка саме і отримала вперше для кримінального права України назву «Фіктивне підприємництво». Поява цієї кримінально-правової заборони обумовлювалось поширенням у суспільстві кримінальних практик у сфері підприємництва, зокрема, масовим стало отримання фірмами кредитування на здійснення вигаданих господарських операцій. Такі підприємства створювалися лише для отримання такого фінансування та привласнення грошей. Пізніше кримінальна діяльність змінила орієнтири на короткострокове використання тільки створених підприємств з метою проведення різноманітних угод без сплати податків.

Відповідно до положень диспозиції статті 148-4 КК України, у редакції 1994 року, фіктивне підприємництво – це дії по створенню або придбанню юридичних осіб без наміру здійснювати статутну діяльність [3, с. 431].

У подальшому, при прийнятті законодавцем нового кримінального закону, фіктивне підприємництво набуло додаткових змістовних ознак, які трансформували його сутність. Так, диспозиція статті 205 КК у редакції 2001 року визначила цей злочин у якості альтернативних дій (так само як і попередній закон) по створенню або придбанню юридичних осіб, однак при цьому стала визначатися мета такої дії – прикриття незаконної діяльності або здійснення видів такої діяльності, щодо яких є заборона [4, с. 563].

Доктрина була збагачена різноманітними визначанням фіктивного підприємництва, що будувалися вченими на основі законодавчих положень та об'єктивних ознак, властивих цьому явищу. Так, свого часу, А.С. Мікіш запропонував змінити розуміння цього злочину, і відійти від обмежених дій «створення або придбання» на користь «діяльності». За його розумінням фіктивне підприємництво – це незаконна або удавана діяльність, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків [5, с. 137].

На нашу думку, виключення фіктивного підприємництва із кримінального закону була помилкою законодавця, хоча і назвати досконалим склад цього кримінального правопорушення навряд чи було можливим. Між тим, кримінально-правова охорона відносин господарювання з цим актом декриміналізації суттєво послабшала. Судячи з того, що автори проекту нового Кримінального кодексу пропонують криміналізувати дії по створенню та використанню суб'єкта господарської діяльності зі злочинними намірами і дати їм назву «фіктивне господарювання», вони теж відзначають недоліки у охороні господарських відносин і вважають за необхідне повернути ознаку «фіктивності» для визначення кримінального правопорушення [6].

Таким чином, за достатньо довгий період у кримінальному законі була передбачена відповідальність за фіктивне підприємництво, а вітчизняне кримінальне право було збагачено різноманітними доробками відносно його аспектів. Декриміналізацію цього злочину у 2019 році слід вважати помилкою законодавця, яку необхідно виправити у новому кримінальному акті з врахуванням досвіду правозастосування та теоретичних доробок. Підкреслимо, що пропозиція криміналізації фіктивного господарювання потребує ретельного доопрацювання та окремої дискусії.

Список використаних джерел:

1. Дудник Л.М., Василичук В.І. Підприємницька діяльність та запобігання фіктивному підприємництву (історико-правові аспекти). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: науково-теоретичний журнал*. Київ : НАВСУ, 2003. № 5. С. 233–241.

2. Кримінальний кодекс УРСР (1960): Науково-практичний коментар. Київ : Видавництво політичної літератури України, 1987. 784 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. К. : Юрінком, 1994. 800 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 5-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Юридична думка, 2008. 1216 с.

5. Мікіш А. С. Запобігання фіктивному підприємництву : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС, 2016. 200 с.

6. Кримінальний кодекс України: контрольний текст проекту (станом на 30.01.2023 р.) : веб-сайт Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення 14.05.2023 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-23>

ГАРМОНІЗАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ З ПРАВОПОРЯДКОМ ЄС І ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ КРАЇН-КАНДИДАТІВ

Сокур Тетяна Анатоліївна

доктор філософії, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного і міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Боротьба зі злочинністю – це важлива функція держави, яка означає діяльність компетентних державних органів щодо реагування на злочинність як соціальне явище, усунення та відвернення негативних для суспільства наслідків. На сьогодні в європейських країнах упроваджується комплексний (інтеграційний) підхід, що поєднує запобіжні й репресивні заходи, позначені терміном «протидія». Цей термін є загальним родовим поняттям, що охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію суперечностей та чинників, які породжують злочинність або сприяють їй, на скорочення окремих видів злочинів шляхом недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки (заходи запобігання злочинності), а також адекватні заходи реагування на вже скоєні злочини (репресивний підхід) [1, с. 16].

З 23 червня 2022 року Україна є кандидатом на членство у ЄС. Співробітництво між Україною та ЄС у сфері юстиції, свободи та

безпеки здійснюється в рамках Плану дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки (План дій ЮСБ, затверджений у червні 2007 р.) та Плану-графіку його імплементації (затверджений у квітні 2008 р.). У зв'язку з цим варто вказати, що у контексті проголошеного на рівні Конституції України 1996 р. стратегічного зовнішньополітичного пріоритету щодо набуття членства в Європейському Союзі (абз. 5 преамбули, ст. ст. 85, 102, 116) постає питання про доцільність приведення вітчизняного законодавства у відповідність із кримінально-правовими стандартами, розробленими у рамках зазначеного інтеграційного об'єднання, вивчення кращого досвіду та основних тенденцій розвитку кримінального права держав-членів ЄС.

Аналізу теоретичних засад гармонізації законодавства України та ЄС присвячена низка наукових студій. Такі пошуки представлені такими іменами як В. Бездітний, О. Вінник, І. Грицяк, О. Кібенко, Н. Оніщенко, О. Петришин, К. Трихліб, Ю. Шемшученко, І. Яворська та інших. У той же час, теоретико-методологічні засади проблеми гармонізації правових систем України та ЄС мають значний простір для уточнення, теоретичного аналізу та узагальнень. У сучасній правовій думці немає єдиного підходу до визначення поняття «правова інтеграція». Вона розглядається, як «правове співробітництво», тобто його більш інтенсивна форма. В цьому сенсі використовується термін «правова інтеграція» як узагальнюючий для позначення усіх форм інтернаціоналізації національних правових систем [2, с. 70]. Правова інтеграція – це спільна діяльність держав, міжнародних організацій, спрямована на зближення національних правових систем на основі міжнародно – правових норм, їх інтернаціоналізації [3, с. 11].

Європейські стандарти боротьби зі злочинністю складаються із документів компетентних органів ЄС (Європейської Комісії, Ради ЄС тощо). Акти останніх є офіційними документами, що є обов'язковими і мають юридичну силу виключно на теренах держав-членів ЄС. Акти ЄС у сфері боротьби зі злочинністю мають переважно програмну спрямованість, визначаючи плани дій щодо боротьби зі злочинністю у цілому або окремими її проявами на певний період. Акти ЄС мають для України значення програмного характеру, оскільки наразі розширення співпраці з ЄС потребує гармонізації національного законодавства з відповідними документами цієї організації. Уже сьогодні існує нагальна необхідність поглиблення співпраці правоохоронних органів України із відповідними органами держав-членів ЄС та наднаціональними правоохоронними структурами ЄС з огляду на поширення небезпечних форм транснаціональної злочинності. Документи ЄС та РЄС у боротьбі зі злочинністю, які у сукупності складають європейські стандарти у даній сфері, мають

слугувати орієнтиром для нашої країни як при виробленні загальної політики боротьби зі злочинністю, так і при вдосконаленні законодавства щодо боротьби з окремими її проявами.

Способи зближення законодавств держав-членів ЄС включають гармонізацію (вибіркову і базову), а також взаємне визнання чинних у кожній окремій країні норм. Головними принципами гармонізації в Європейському Союзі є принцип прозорості, взаємної довіри, контролю у країні походження та єдиної ліцензії. Договором про ЄС гармонізація передбачена у сфері кримінального права (СОППКС). Основними правовими формами такої гармонізації виступають рамкові рішення [4, с. 26]. На відміну від директив, які приймаються в рамках Договору про заснування ЄС, рамкові рішення стосуються виключно держав-членів, але так само, як і директиви, є обов'язковими щодо очікуваного результату, залишаючи за країнами-членами право вибору форм та методів їх реалізації. Правовою формою гармонізації у сфері охорони порядку і правосуддя у кримінальних справах є конвенції, які готує Рада ЄС.

Поняття «гармонізація» характеризує процес приведення законодавства у відповідність до норм права ЄС, що відбуваються в межах ЄС та є статутним обов'язком виключно держав-членів. Адаптація також характеризує процес приведення законодавства у відповідність до норм права ЄС, однак відбувається, як правило, за межами ЄС та стосується третіх держав у зв'язку з їх намірами інтегруватися до Союзу, а також держав, що набули членства у ньому, проте, перебуваючи в статусі країни-кандидата, не завершили цей процес. В останньому випадку, а це стосується і України, такі держави протягом певного періоду повинні одночасно здійснювати два види діяльності: 1) подальшу (з моменту набуття членства) гармонізацію національного законодавства спільно з іншими державами-членами, 2) адаптацію власного законодавства до законодавства ЄС у тій частині своїх передвступних обов'язків, які не були виконані.

Дотримання положень Угоди між Україною та Європолом про стратегічне співробітництво щодо інституційної співпраці компетентних правоохоронних органів потребує як удосконалення нормативно-правової бази у цій галузі, так і налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії цих структур. На жаль, на сьогодні ця взаємодія не є достатньою, що зумовлюється як відсутністю відповідної нормативної бази, так і недостатнім рівнем технічного оснащення. Основним напрямом удосконалення вітчизняного законодавства щодо міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав є поглиблення міжвідомчої взаємодії органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. Варто також розглянути ідею ухвалення

Кодексу співпраці правоохоронних органів України, який би консолідував усі існуючі інструменти щодо форм та принципів співпраці у сфері боротьби зі злочинністю, доповнивши і спростивши їх. Практика країн Європи йде шляхом удосконалення внутрішньої міжвідомчої взаємодії органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, а також утворення міжнародних спільних слідчих груп по розслідуванню транснаціональних злочинів. Важливим напрямом удосконалення взаємодії правоохоронних органів України є створення інформаційних баз даних для накопичення інформації про правопорушення та осіб, які їх вчиняють. Для ефективного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю в Україні необхідно створити належну законодавчу базу, яка б відповідала міжнародним стандартам, та забезпечити впровадження та застосування цих стандартів у практичній роботі як органів кримінальної юстиції, так й інших державних інституцій, діяльність яких спрямована на зменшення рівня організованої злочинності. Основними напрямами міжнародного співробітництва органів кримінальної юстиції України з компетентними органами країн ЄС є: а) укладання нових двосторонніх і багатосторонніх угод про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю; б) поглиблення співпраці відповідно до угод, які укладені; в) укладення Україною угод про співробітництво зі спеціалізованими правозастосовними органами ЄС, Євроюстом, ОЛАФ, ФАТФ; г) удосконалення чинної нормативно-правової бази, яка забезпечує співробітництво України з органами та державами членами ЄС.

Насамкінець слід наголосити, що важливого значення для аналітико-методологічного забезпечення гармонізації законодавства України і Європейського Союзу набуває досвід колишніх країн кандидатів на вступ до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
2. Гнатовський М. М. Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми. К. : Проміні, 2005. 224 с.
3. Гнатовський М. М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2002. 22 с. 3.
4. Пашковський М. І. Кримінальне право ЄС: від Паризької угоди до Лісабону. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 69–75.
5. Шостко О. Ю. Протидія організованої злочинності в європейських країнах : монографія. Х. : Право, 2009. С. 163.

6. Баулін Ю. В. Європеїзація Загальної частини проекту КК України. Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : матеріали міжнар. наук. практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.), А. П. Гетьман та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 45–50.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-24>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РАСИЗМОМ ТА КСЕНОФОБІЄЮ

Тимчук Олексій Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Надієнко Олена Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Важливим напрямком гармонізації законодавства України та ЄС в сфері кримінального права є протидія злочинам ксенофобського характеру. Ключовим актом в цій сфері є Рамкове рішення Ради ЄС від 28 листопада 2008 р. «Про боротьбу з окремими формами та проявами расизму та ксенофобії за допомогою кримінального права» [1].

В цілому рамкові рішення як нормативні акти ЄС, що видаються у кримінально-правовій сфері, виступають джерелами непрямой законотворчості, тобто адресуються державам-членам для того, аби вони привели внутрішнє законодавство у відповідність до цих актів. Положення цього Рамкового рішення були введені в дію не пізніше 28 листопада 2010 р. Саме до цієї дати всі держави-члени ЄС зобов'язані трансформувати його норми у свої кримінальні кодекси або інші акти кримінального законодавства. При цьому Рамкове рішення, будучи актом так званої мінімальної гармонізації, не позбавляє держави-члени можливості передбачати караність інших видів злочинних діянь, що належать до расизму та ксенофобії, а також встановлювати більш суворі санкції, ніж ті, що передбачені у його статтях. Водночас слід зазначити,

що визначаючи ознаки різних форм і проявів расизму та ксенофобії як злочинних діянь, це Рамкове рішення не містить визначення самих понять «расизм» та «ксенофобія».

Аналізоване Рамкове рішення передбачає наступне: 1. Кожна держава-член вживає необхідних заходів для того, щоб підлягали покаранню такі умисні діяння: а) публічне підбурювання до насильства чи ненависті щодо групи осіб або члена подібної групи, визначеної за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, спорідненості за висхідною лінією, національного чи етнічного походження; б) вчинення передбаченого у пункті «а» діяння шляхом публічного розповсюдження або поширення текстів, зображень чи інших носіїв; с) публічна апологія, публічне заперечення або публічна груба баналізація злочинів геноциду, злочинів проти людства та воєнних злочинів, як вони визначені у статтях 6, 7 та 8 Статуту Міжнародного кримінального суду щодо групи осіб або члена подібної групи, визначеної за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, спорідненості за висхідною лінією, національного чи етнічного походження, коли така поведінка здійснюється способом, який створює ризик підбурювання до насильства чи ненависті стосовно групи осіб або члена подібної групи; д) публічна апологія, публічне заперечення або груба баналізація злочинів, визначених у статті 6 Статуту Міжнародного воєнного трибуналу, доданого до Лондонської угоди від 8 серпня 1945 р., щодо групи осіб або члена подібної групи, визначеної за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, спорідненості за висхідною лінією, національного чи етнічного походження, коли така поведінка створює ризик підбурювання до насильства чи ненависті стосовно групи осіб або члена подібної групи. 2. З метою параграфу 1 держави-члени можуть вирішити для себе карати лише таку поведінку, яка або здійснюється способом, що створює ризик порушення громадського порядку, або є загрозливою, принижуючою або образливою. 3. З метою параграфу 1 посилення на релігію вважається таким, що охоплює, як мінімум, ту поведінку, яка є приводом до вчинення дій проти групи осіб або члена подібної групи, визначеної за ознакою раси, кольору шкіри, спорідненості за висхідною лінією, національного або етнічного походження. 4. При прийнятті цього Рамкового рішення або згодом будь-яка держава-член може подати декларацію, згідно з якою вона робитиме караними заперечення або грубу баналізацію злочинів, зазначених у пунктах «с» та/або «д» параграфу 1, лише у разі, якщо такі злочини були встановлені остаточним рішенням, винесеним національним судом цієї держави-члена та/або міжнародним судом або лише остаточним рішенням, винесеним міжнародним судом. Рамкове рішення спеціально передбачає, що расові та ксенофобські мотиви при вчиненні інших

злочинів повинні визнаватись судами обтяжуючими при призначенні покарання. Рамкове рішення також передбачає, що покарання за злочини, що стосуються расизму та ксенофобії, повинні включати ефективні та пропорційні кримінально-правові санкції, які мають належний «попереджувальний ефект». До переліку цих покарань обов'язково має входити позбавлення волі на строк від одного до трьох років.

Окрім того, акцентовано на тому, що відповідальності за такі злочини мають також підлягати юридичні особи, якщо злочини вчинено їх посадовими особами; найсерйознішим заходом відповідальності виступає примусова ліквідація («розпуск») юридичної особи у судовому порядку.

В чинному кримінальному законодавстві України положення цього Рамкового рішення практично не враховані. Лише у двох статтях побічно йдеться про заборону деяких із таких діянь. Так, у ст. 161 КК України йдеться про порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. В ст.300 КК України передбачена відповідальність за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію [2]. Натомість в проекті нового Кримінального кодексу України в розділі 4.11 «Кримінальні правопорушення проти рівноправності та політичних прав» міститься ст. 4.11.1 Розпалювання ворожнечі чи ненависті, в якій передбачена кримінальна відповідальність за такі дії, як розпалювання чи пропагування національної, расової або релігійної ворожнечі чи ненависті або ворожнечі чи ненависті за ознакою регіональної належності, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності; приниження національної честі чи гідності; образа почуття людини у зв'язку з її приналежністю до певної раси чи її релігійними переконаннями; публічне виправдовування, заперечення або явно применшення злочину геноциду, злочинів проти людяності чи воєнних злочинів, як вони визначені у статтях 6, 7 та 8 Статуту Міжнародного кримінального суду, спрямованих проти групи людей або членів такої групи, яка визначається за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, родового чи національного чи етнічного походження, або публічно виправдовування, заперечення або явно применшення будь-якого зі злочинів, як вони визначені у статті 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу, доданого до Лондонської угоди від 8 серпня 1945 року, спрямованих проти групи осіб або члена такої групи, яка визначається за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, родового, національного чи етнічного походження [3].

Список використаних джерел:

1. Décision-cadre 2008/913/JAI du Conseil du 28 novembre 2008 sur la lutte contre certaines formes et manifestations de racisme et de xénophobie au moyen du droit pénal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008F0913>

2. Кримінальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту (станом на 30.01.2023 року). <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-25>

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 191 КК УКРАЇНИ, ВЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Черкашин Іван Іванович

адвокат (м. Запоріжжя)

Філей Юрій Володимирович

кандидат юридичних наук, професор,

декан юридичного факультету

Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 3 березня 2022 року, частини четверті статей 185, 186, 187, 189, 191 КК України доповнено словами «чи в умовах воєнного або надзвичайного стану» [1].

Відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України та статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Верховна Рада України затвердила Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

Отже, на жаль, вже більше року в Україні діє воєнний стан, тому всі кримінальні правопорушення, передбачені статтями 185, 186, 187, 189,

191 КК України необхідно кваліфікувати з урахуванням цієї кваліфікуючої ознаки.

На наш погляд, назва закону (посилення відповідальності за мародерство) не повною мірою відображає його зміст. Дійсно, у санкції статті 432 «Мародерство» КК України нижню межу покарання збільшено з трьох до п'яти років – «карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років». Безумовно, збільшення нижньої межі санкції є посиленням кримінальної відповідальності, проте верхня межа залишається без змін, а, отже, ступінь тяжкості цього злочину залишається також без змін. Тобто мародерство як каралося до десяти років позбавлення волі, так і карається, як було тяжким злочином, так ним і залишається.

При чому поняття мародерства є нормативно закріпленим у статті 432 КК України – це викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених.

На наш погляд, назва закону щодо посилення відповідальності за мародерство не корелюється з посиленням відповідальності за більшість кримінальних правопорушень проти власності, в тому числі і за «привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», оскільки ці діяння за законодавчим визначенням не є мародерством.

Серед обставин, які обтяжують покарання, є «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України). Отже, необхідно вирішити питання щодо застосування понять «з використанням умов воєнного стану» та «в умовах воєнного стану».

На думку О. Кравчука та Д. Михайленка, вчинення майнового злочину в умовах воєнного чи надзвичайного стану може мати місце, наприклад, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходів військ, а також і поза межами згаданих районів. Наприклад, учиненим в умовах воєнного стану слід уважати такі викрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна, щодо майна, осіб, які тимчасово залишили житло без контролю для укриття в безпечному місці. Якщо ж викрадення відбулося хоча й під час дії режиму воєнного стану, але поза межами зазначених вище районів та без будь-якого використання умов воєнного стану, то навряд чи доцільно застосовувати відповідну кваліфікуючу ознаку та ознаку, що обтяжує покарання. Таке тлумачення відповідає меті посилення кримінальної відповідальності за злочини проти власності, яка відображена у пояснювальній записці до відповідного законопроекту, що став Законом № 2117-IX [3].

На думку Р. Мовчана, за частинами четвертими статей 185, 186, 187, 189, 191 КК як такі, «що вчинені в умовах воєнного (надзвичайного) стану», мають кваліфікуватися будь-які передбачені диспозиціями цих норм діяння, вчинені у відповідних умовах – незалежно від місцевості та обставин їхнього скоєння, тобто того, чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням згаданих умов [4, с. 285].

А. Вознюк зазначає, що парламентарії посилили (диференціювали) відповідальність за будь-які вчинені у відповідних умовах кримінальні правопорушення незалежно від місцевості та обставин їхнього скоєння, тобто того, чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням умов воєнного стану. Ці факти могли б впливати на кваліфікацію лише тоді, коли б у відповідних нормах Особливої частини замість існуючого наразі формулювання «в умовах воєнного стану» вказувалося б на «використання таких умов», що має місце у п. 11 ч. 1 ст. 67 КК [5, с. 313].

Вчений також слушно наголошує, що кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 1 ст. 185 КК, раніше опікувалися органи дізнання. Ці делікти становили левову частку їхнього навантаження. Нині ж будь-яку крадіжку, навіть на незначну суму, уповноважений розслідувати лише слідчий, оскільки це тяжкий злочин. За таких обставин навантаження на одну службу в правоохоронних органах (слідство) суттєво збільшується, а на іншу (дізнання) суттєво зменшується [5, с. 314].

Судова практика, відповідно, реагує на зміни до законодавства, наприклад, у справі № 709/372/23 від 25 квітня 2023 року Чорнобаївський районний суд Черкаської області встановив, що «ОСОБА_3 являючись листоношею пересувного відділення поштового зв'язку №92 Черкаської дирекції акціонерного товариства «Укрпошта» у відповідності до вимог положень п.п.2.1.2, 2.1.9 Посадової інструкції листоноші ПВПЗ №92, затвердженою наказом директора Черкаської дирекції АТ «Укрпошта» № 925 від 30.04.2021, уповноважена отримувати письмову кореспонденцію, повідомлення на одержання поштових переказів, усіх видів відправлень, періодичні видання, пенсійні відомості та грошові кошти; надає послуги поштового зв'язку, приймає різні види платежів від населення, будучи відповідно до договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність від 22.04.2022, матеріально-відповідальною особою, в один з днів наприкінці червня 2022 року, діючи з корисливих мотивів та з метою особистого незаконного збагачення, вирішила стати на злочинний шлях та привласнити чуже майно, а саме грошові кошти фізичної особи, які передані їй в якості оплати за надані комунальні послуги та знаходилися в неї на законних підставах, стосовно яких вона здійснювала

повноваження щодо зберігання» [6]. Такі дії було кваліфіковано за ч. 4 ст. 191 КК України.

У вирокі по справі № 365/94/23 від 07 квітня 2023 року зазначається, що «реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_4, діючи в умовах воєнного стану, діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою власного збагачення, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та передбачаючи їх негативні наслідки, щоб не бути поміченим сторонніми особами, зупинив свій робочий трактор марки ХТЗ-35-10-02, реєстраційний номер НОМЕР_1, у парковій зоні дендропарку «Згурівський», що знаходиться в смт. Згурівка Броварського району Київської області, поблизу вул. Чкалова. Перебуваючи у вказаному місці, приховуючи свої дії від інших осіб, продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, ОСОБА_4 відчинив паливний бак вказаного трактора, після чого, за допомогою гумового шлангу перелив з паливного баку трактора у пластикову каністру належне КП «Згурівський ККП» дизельне пальне у кількості 11,5 літрів та в подальшому розпорядився привласненим майном за власним розсудом. Своїми умисними та протиправними діями ОСОБА_4 спричинив КП «Згурівський ККП» майнової шкоди на суму 609 грн 39 коп. Дії ОСОБИ_4 кваліфіковані за ч. 4 ст. 191 КК України, як привласнення чужого майна, яке перебувало в його віданні, вчинене в умовах воєнного стану» [7].

Зрозуміло, що законодавчі зміни щодо кваліфікації нівелюються судовою практикою призначення покарання. На наш погляд, доцільно розглянути питання щодо уточнення формулювання у Кримінальному кодексі України, змінивши формулювання з «в умовах воєнного стану» на «з використанням умов воєнного стану», оскільки навіть декілька наведених прикладів показують явну невідповідність між вчиненими діями та тяжкістю злочину, передбаченого ч. 4 ст. 191 КК України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

3. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stand-iak-obstavyna-ia-ka->

vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/ (дата звернення: 28.04.2023).

4. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2022. № 1. С. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52>

5. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69> (дата звернення: 28.04.2023).

6. Вирок по справі № 709/372/23 від 25 квітня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110442315> (дата звернення: 04.05.2023).

7. Вирок по справі № 365/94/23 від 07 квітня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110085744> (дата звернення: 04.05.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-26>

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Швець Роман Юрійович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Інституту економіки та права Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя)*

Через напад росії на нашу державу, в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. Однак збройна агресія російської федерації відносно України, фактично, не припинялася з 2014 р. Щоденно нашим військовим доводилося протистояти терористичній діяльності країни-агресора, стримуючи її протиправні, злочинні дії.

Свого часу дехто з представників влади в Україні додержувалися думки про те, що не обов'язково вводити воєнний стан в державі для того щоб побороти тероризм, оскільки введення воєнного стану нічого не дасть для військових, а лише додасть адміністративного навантаження. Зокрема радник Президента України Ю. Луценко наголошував: «Відсутність чи наявність воєнного стану абсолютно

не заважає військовим робити те, що вони роблять. У нас війна з тероризмом. В тероризмі є три складові – диверсанти з рф, добровольці козаки з різних регіонів росії, фактично найманці, і місцева гопота з Донбасу. Всі ці три категорії ми можемо перемогти в ході антитерористичної операції, а оголошувати війну проти другої військової потуги світу я вважаю недалекоглядним для України» [1]. На даний час ми бачимо, що подібні терористичні дії переросли у *повномасштабний збройний конфлікт. Хоча такий спосіб ведення війни для росії є природним. Раніше подібний «сценарій» рф було використано у процесі збройних конфліктів у Молдові, Грузії, Чечні, Сирії тощо. Він полягає у здійсненні підлих, цинічних дій, які посягають на мир і безпеку людства та міжнародний правопорядок. Але, в першу чергу, злочинна агресія спрямовується саме проти цивільних осіб, проти мирного населення і посягає на громадську безпеку, що ми і бачимо наразі у нашій державі. Але, у зв'язку з війною, небезпека терористичних загроз зростає в усьому світі, а не лише в Україні. Тому одним із першочергових завдань є знайти ефективні засоби протидії тероризму, зокрема і кримінально-правовими методами.*

Поняття «тероризм» складне, неоднозначне та багатогранне. Воно використовується в широкому та в вузькому розумінні. Законом України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV тероризм визначається як «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, торгтур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [2], а терористичний акт – як «злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 КК України» [2]. Тобто терористична діяльність охоплює собою значну кількість можливих злочинних дій. Але, при цьому, таке визначення не передбачає включення у розуміння поняття «тероризм» вчинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю і передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України), таких як:

- втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України);
- публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК України);
- створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України);
- сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму (ст. 258-4 КК України);
- фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України) [3].

Практично вказані злочинні діяння можна розцінювати як співучасть у вчиненні терористичного акту, виділені законодавцем у окремі статті Особливої частини КК України.

Згідно з диспозицією ст. 258 КК України терористичним актом є застосування винним (винними) «зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [3].

Даний склад злочину поміщено у Розділ IX КК України «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки». Тобто об'єктом суспільно небезпечного посягання є, перш за все, громадська безпека, а також, враховуючи ознаки об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, це може бути життя та здоров'я людини, відносини власності, психічна та фізична недоторканність особи, психічний стан людини тощо.

З об'єктивної сторони вчинення терористичного акту виражається у вчиненні наступних дій:

- застосування зброї;
- вчинення вибуху;
- вчинення підпалу;
- вчинення інших дій, які (також як і застосування зброї, вчинення вибуху або підпалу) створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;
- погроза вчинення зазначених дій.

Отже дане кримінальне правопорушення може бути як з матеріальним складом (тобто призвести до настання шкідливих наслідків) так і з формальним складом (тобто вважатися закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечних дій, зазначених у ст. 258 КК України).

Найзначнішою ознакою складу кримінального правопорушення «терористичний акт» є, на наш погляд, спеціальна мета його вчинення:

- порушення громадської безпеки;
- залякування населення;
- провокація воєнного конфлікту;

- провокація міжнародного ускладнення;
- вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями;
- привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

На даний час подібні злочинні дії, які корелюються з зазначеною метою, масово вчинюються військовими рф щодо громадян України. Численні вбивства, тортури, ракетні удари по цивільним об'єктам та погрози вчинення таких дій спрямовані на залякування населення та на спробу вплинути на прийняття рішень органами державної влади (чи органами місцевого самоврядування), службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями тощо [4].

З 2014 р. перед законодавством України, у зв'язку з подіями, які розгорталися на сході, стояли запитання щодо правильності застосування таких понять як: «тероризм» чи «збройний конфлікт»; «заручники» чи «військовополонені»; «колаборанти» та «зрадники» чи «жертви збройного конфлікту»; «амністувати» чи «притягати до відповідальності»; «терористи», «окупанти» або «воєнні злочинці» [5]. Після введення воєнного стану багато з цих питань відпало. Але терористичні злочини також присутні у діях рф. **Наразі Європарламент визнав росію державою-спонсором тероризму, тобто країною, яка підтримує акти міжнародного тероризму.** Тобто на даний час з боку представників влади держави-агресора вчинюються не тільки злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зокрема порушення законів та звичаїв війни, геноцид, екоцид тощо, але й злочини проти громадської безпеки, зокрема – терористичні.

Список використаних джерел:

1. Луценко Ю. Щоб побороти тероризм Україні не обов'язково вводити воєнний стан. 26 липня 2014. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1369461-schob-poboroti-terorizm-ukrayini-ne-obovyazkovo-vvoditi-voyenniy-stan-yu-lutsenko>
2. Про боротьбу з тероризмом. Закон України № 638-IV від 20 березня 2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 25. ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>
4. Спецпроект: росія – держава-терорист. URL: <https://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/terroriststate/>

5. Конфлікт на сході України: підходи до класифікації подій та кваліфікації злочинів. URL: http://justiceforthefuture.org.ua/uploads/MaterialDocument/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%A1%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%86%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%86%CC%88%D0%9D%D0%98_%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%94%D0%9E%20%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%98%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%86%CC%88%20%D0%9F%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%98%CC%86%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9A%D0%92%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%86%CC%88%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%86%D0%92__1620837259.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-27>

**КВАЛІФІКУЮЧІ ОБТЯЖУЮЧІ ОЗНАКИ
БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ
ПЕВНИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ**

Шиян Дмитро Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету*

Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

Шиян Ольга Юрївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету*

Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

З проголошенням незалежності Україна знаходиться на шляху розбудови громадянського суспільства, демократичної, соціальної та правової держави, інтеграції у Європейський Союз.

Згідно із ч. 1 ст. 95 Конституції України, бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Відповідно до ст. 1 Кримінального кодексу України, він має своїм

завданням правове забезпечення охорони, у тому числі прав і свобод людини і громадянина, власності від злочинних посягань, а також запобігання злочинам. У п. 8 ст. 7 Бюджетного кодексу України закріплений принцип цільового використання бюджетних коштів, що означає використання бюджетних коштів тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Одним з кримінальних правопорушень, що посягають на бюджетну систему України, є нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, що передбачене у ст. 210 Кримінального кодексу України (далі – КК).

У ч. 2 ст. 210 КК передбачені кваліфіковані склади кримінальних правопорушень, кваліфікуючими обтяжуючими ознаками (обставинами, що обтяжують покарання) яких є діяння, зазначені у ч. 1 ст. 210 КК:

1) предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах;

2) вчинені повторно;

3) вчинені за попередньою змовою групою осіб.

Порівняльно-правовий аналіз кваліфікуючих обтяжуючих ознак бюджетних кваліфікованих злочинів у КК певних зарубіжних держав сприятиме розробці оптимальних підходів щодо вдосконалення ст. 210 КК.

У КК певних зарубіжних держав визначено наступні кваліфікуючі обтяжуючі ознаки кваліфікованих злочинів, подібних до суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 210 КК: заподіяння діяннями державі шкоди у значному розмірі (ст. 195-1.3 «Порушення правил використання державного боргу або боргу, отриманого під державну гарантію» КК Азербайджанської Республіки), заподіяння діями істотної шкоди державі, кредитору або охоронюваним законом правам та інтересам іншої особи (ч. 3 ст. 210 «Недобросовісне отримання і використання кредиту та інших позик» КК Латвійської Республіки), п. 3 ч. 1 ст. 384 КК КНР), або завдання діяннями великої шкоди (ст. 195.2 «Незаконне отримання кредиту або використання його не за призначенням» КК Азербайджанської Республіки), ч. 2 ст. 184-1 «Порушення бюджетної та кошторисно-штатної дисципліни» КК Республіки Узбекистан) або заподіяння особливо великої шкоди (п. б ч. 2 ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан), вчинення дій повторно (п. а ч. 2 ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан), нижні межі предмета злочину в грошовій сумі – здійснення діяння щодо субсидії, розмір якої перевищує: 25 000 австрійських шилінгів (абз. 3 § 153b КК Австрійської

Республіки), 500 000 австрійських шилінгів (абз. 4 § 153b КК Австрійської Республіки); здійснення діяння як керівної посадової особи (§ 309) юридичної особи або товариства без прав юридичної особи, якій була надана субсидія, або хоча і без згоди того, кому була надана субсидія, але як (§ 309) його керівна посадова особа (абз. 2 § 153b «Зловживання з субсидіями» КК Австрійської Республіки), вчинення діяння керівниками організації та іншими особами, що несуть безпосередню відповідальність (ч. 2 ст. 176 КК КНР); використання в особистих цілях засобів, призначених для допомоги під час стихійних лих, для служб оперативного реагування, для прийняття запобіжних заходів проти паводків, для надання матеріальної допомоги, підтримки малозабезпечених, переселенців, для надання іншої екстреної допомоги (ч. 3 ст. 384 КК КНР); відповідальність за такі діяння юридичної особи (ч. 2 ст. 206 «Використання кредиту або позики не за призначенням» КК Литовської Республіки).

У ч. 3 ст. 210 «Недобросовісне отримання і використання кредиту та інших позик» КК Латвійської Республіки, ч. 2 ст. 384 КК КНР конкретний розмір вчинення діяння або шкоди не зазначений.

У ст. 195.2 «Незаконне отримання кредиту або використання його не за призначенням» КК Азербайджанської Республіки передбачена кримінальна відповідальність за ті самі діяння, що завдали великої шкоди. У ст. 195-1.3 «Порушення правил використання державного боргу або боргу, отриманого під державну гарантію» КК Азербайджанської Республіки – за передбачені статтями 195-1.1 і 195-1.2 цього Кодексу діяння, які заподіяли державі шкоди у значному розмірі. Згідно з приміткою до ст. 190 КК Азербайджанської Республіки під «значною», зокрема, у ст. ст. 195.2, 195-1.3 цього Кодексу визнається сума в розмірі від 1000 манатів до 7000 манатів, а під «великою» – понад 7000 манатів.

У ч. 2 ст. 184-1 «Порушення бюджетної та кошторисно-штатної дисципліни» КК Республіки Узбекистан встановлена кримінальна відповідальність за те саме діяння, вчинене в особливо великому розмірі. А відповідно до Розділу восьмого «Правове значення термінів» КК Республіки Узбекистан особливо великий розмір – розмір, рівний 500 і більше мінімальних розмірів заробітної плати.

У п. б ч. 2 ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан встановлена кримінальна відповідальність за ті самі дії, що заподіяли особливо великої шкоди. Відповідно до приміток ст. 268 КК Республіки Таджикистан під особливо великою шкодою розуміється шкода, сума якої перевищує 2000 показників для розрахунків. При визначенні розміру (обсягу) заподіяної шкоди необхідно враховувати, крім прямих збитків, також упущену вигоду.

Злочини, подібні до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, не визначені в кримінальному законодавстві Австралійського Союзу, Естонської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Японської Держави, Держави Ізраїль, Королівств Бельгія, Нідерландів, Норвегія, Таїланд, Швеція, Республік Білорусь, Болгарія, Корея, Польща, Сан-Марино. За кримінальним законодавством цих зарубіжних держав такі діяння або не є кримінально каранними, або кваліфікуються як інші злочини, наприклад, як зловживання владою або службовим становищем та / або як викрадення майна.

О. В. Тихоною також проаналізовано кримінальне законодавство низки зарубіжних країн: Киргизької Республіки, КНР, Королівства Данія, Королівства Іспанія, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, США, Турецької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина та Франції. Констатовано, що в законодавстві цих держав передбачено кримінальну відповідальність за посягання на встановлену систему акумулювання та використання коштів держави [1, с. 7].

Отже, у переважній більшості проаналізованих злочинів, подібних кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 210 КК, що містяться у КК певних зарубіжних держав, визначені наступні кваліфікуючі ознаки: вчинення діяння у певному (-их) розмірі (-ах) (абз. 3, абз. 4 § 153b КК Австрійської Республіки, п. 3 ч. 1 ст. 384 КК КНР), заподіяння діяннями певної шкоди або у певному розмірі (ст. 195-1.3 «Порушення правил використання державного боргу або боргу, отриманого під державну гарантію» КК Азербайджанської Республіки, ч. 3 ст. 210 «Недобросовісне отримання і використання кредиту та інших позик» КК Латвійської Республіки, ст. 195.2 «Незаконне отримання кредиту або використання його не за призначенням» КК Азербайджанської Республіки, ч. 2 ст. 184-1 «Порушення бюджетної та кошторисно-штатної дисципліни» КК Республіки Узбекистан, п. 6 ч. 2 ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан), вчинення дій повторно (п. а ч. 2 ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан), вчинення діяння групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 185 «Нецільове використання державного кредиту, тощо.

Таким чином, зарубіжний досвід кримінально-правової охорони бюджетної системи є неоднозначним, а тому апелювати до нього можуть прибічники різних підходів до вдосконалення системи Особливої частини КК. Кваліфікуючими ознаками злочинів, подібних кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 210 КК, є: вчинення діяння у певному (-их) розмірі (-ах), заподіяння діяннями певної шкоди або у певному розмірі, вчинення дій повторно, вчинення

діяння групою осіб за попередньою змовою. Це є додатковим аргументом на залишення як кваліфікуючих ознак у ч 2 ст. 210 КК особливо великого розміру предметів такого діяння, вчинення його повторно, або за попередньою змовою групою осіб, а також про доцільність доповнення ст. 210 КК суспільно небезпечними наслідками: у ч. 2 – завдання істотної шкоди, а в ч. 3 – спричинення тяжких наслідків, з відповідним встановленням санкції.

Список використаних джерел:

1. Тихонова О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2009. 20 с.

НАПРЯМ 3. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-28>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Бугера Сергій Іванович

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу дослідження проблем протидії корупції
та загрозам економічній безпеці
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України (м. Київ)*

Відмивання злочинних доходів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення на сьогодні є одними з найбільших загроз як в Україні, так і в інших державах. Легалізовані злочинні кошти є для злочинних організацій та осіб, які вчиняють злочини, ресурсами для скоєння нових злочинів та ухилення від відповідальності за їх вчинення. Система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення у рамках документів Організації Об'єднаних Націй, міжнародних конвенцій, ратифікованих Україною, стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті ЄС, визнана обов'язковим елементом економічної безпеки сучасної держави. Мінімізація загроз відмивання коштів та фінансування тероризму потребує цілеспрямованих та скоординованих зусиль усіх учасників системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [1].

Легалізація (відмивання) коштів має, зокрема, такі наслідки: фінансування організованої злочинності та тероризму: заохочення корупції в державних органах і приватних установах; зменшення державних доходів від оподаткування; вплив на доброчесність бізнесу

та фінансових установ, заохочення громадськості до втрати довіри до них; підрив суспільної довіри до демократичних інституцій держави та її економіки [2].

Тому протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом розглядається у світі як проблема, що потребує вирішення на міжнародному рівні. Зокрема, комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (MONEYVAL) є моніторинговим органом Ради Європи, відповідальним за оцінку дотримання основних міжнародних стандартів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму та оцінку ефективність застосування цих стандартів, а також за надання рекомендацій національним органам влади щодо необхідних удосконалень їхніх систем. Зокрема, в Стратегії MONEYVAL на 2023–2027 роки вказується, що відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення підриває верховенство права та демократію та є стратегічними загрозами мирному життю суспільств і стабільності економік [3].

При цьому міжнародна група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ) є глобальною організацією з контролю за відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Група розробляє міжнародні стандарти, спрямовані на запобігання цій незаконній діяльності [4]. Зокрема, ФАТФ відслідковує процеси й вивчає способи відмивання грошей, розробляє заходи протидії, сприяє запровадженню стандартів боротьби з відмиванням грошей. Спочатку пріоритетом ФАТФ була боротьба з відмиванням доходів, отриманих від торгівлі наркотиками. Сьогодні діяльність ФАТФ має три головних напрями: 1) розширення дії прийнятих нею рекомендацій на всі континенти і регіони земної кулі; 2) перевірка того, як виконуються в державах-членах і як впроваджуються в інших державах заходи для боротьби з відмиванням грошей, засновані на 40 рекомендаціях ФАТФ, які є керівництвом до дії; 3) відстеження загальносвітових методів і схем відмивання злочинно нажитих капіталів та розробка контрзаходів. Ключовим документом ФАТФ є рекомендації, які викладені у формі щорічних звітів організації [5].

Відповідно до Плану заходів з реалізації Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року [6] передбачається: виявлення та припинення протиправної діяльності конвертаційних центрів і підприємств, діяльність яких має ознаки фіктивності (зокрема з використанням механізмів «транзиту», «скруток» та «зустрічних потоків»), задіяних

у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму, а також здійснення заходів з припинення їх діяльності; забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення удосконалення відповідної законодавчої бази для регулювання діяльності казино та азартних ігор, зокрема в Інтернеті, щодо заходів запобігання, виявлення та звітування про легалізацію (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до міжнародних стандартів. Також передбачається підготовка методичних рекомендацій для суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо: застосування ризик-орієнтованого підходу під час аналізу та виявлення підозрілих фінансових операцій з урахуванням результатів Національної оцінки ризиків та секторальних оцінок ризиків; автоматизації процесів фінансового моніторингу, зокрема запровадження ІТ-рішень для дата-центричної моделі виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, дистанційної ідентифікації та верифікації клієнтів, виявлення підозрілих фінансових операцій, у зв'язку із запровадженням нових технологій.

З метою підвищення рівня протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом в Австрії відбулась установча зустріч учасників проекту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних із віртуальними активами». Сторони обговорювали спільні рішення у сфері регулювання ринку криптовалют, а також ризики, пов'язані з їхнім використанням у злочинних цілях. Організатори проекту – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC). У рамках проекту співробітники кіберполіції мають можливість отримати доступ до необхідних інструментів для фінансового моніторингу та розслідувань правопорушень, пов'язаних із віртуальними активами. Крім цього, обмін досвідом на єдиній платформі між учасниками проекту має сприяти розслідуванню воєнних злочинів, які вчиняються з використанням віртуальних активів [7].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, негативно впливає на показники економічного зростання, розмір та структуру валового внутрішнього продукту, структуру споживчого попиту, конкуренцію, доходи населення, рівень безробіття, легальні фінансові потоки, інші макроекономічні показники, репутацію держави, органів державної влади, правоохоронної системи, фінансових установ тощо [1]. Для

підвищення рівня протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення доцільним є розроблення та прийняття відповідної Стратегії на період до 2025 року та Плану заходів щодо її реалізації з відображенням практичного зарубіжного досвіду з даного питання.

Список використаних джерел:

1. Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>

2. Розслідування та судовий розгляд кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) коштів: посібник для суддів. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1630574896%DA3.pdf>

3. Україна разом з іншими членами MONEYVAL зобов'язалися посилити боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukraina_razom_z_inshimi_chlenami_moneyval_zoboviazalisia_posiliti_borotbu_z_vidmivanniam_koshtiv_ta_finansuvanniam_terorizmu-3975#:~:text=B6

4. FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/>

5. Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/FATF>

6. План заходів з реалізації Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>

7. Кіберполіція доєдналася до міжнародного проекту з протидії «відмиванню» коштів із використанням віртуальних активів. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-doyednalasya-do-mizhnarodnogo-proyektu-z-protydiyi-vidmyvanniu-koshtiv-iz-vykorystannyam-virtualnyh-aktyviv-879/>

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ПРО МІЖНАРОДНУ ТЕХНІЧНУ ДОПОМОГУ
В СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ**

Голоднова Тетяна Станіславівна

*кандидат юридичних наук,
консультант-аналітик Служби безпеки України (м. Київ)*

На сьогодні в Україні є актуальним концептуальне розроблення та вдосконалення теоретико-методологічних засад та аналіз практичних проблем гармонізації законодавства України щодо міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони з міжнародними стандартами у сфері запобігання корупції.

Однією із аспектів запобігання корупції при розподілі та використанні міжнародної технічної допомоги в Україні є розвиток національного законодавства в сфері міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони через гармонізацію з правом ЄС.

Правова гармонізація є процесом цілеспрямованого зближення та узгодження змісту національних правових приписів з метою досягнення максимально високого ступеня узгодженості та сумісності відповідних правових систем, дотримання міжнародних універсальних і регіональних правових стандартів [7, с. 201]. Погоджуючись з думкою науковця, можна зазначити про те, що гармонізація виступає як припис правотворчого процесу, а також спрямовує національне законодавство до виконання внутрішніх завдань та досягнення цілей.

Аналізуючи останні публікації та наукові дослідження вказує на те, що проблемні питання у сфері міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони з міжнародними стандартами у сфері запобігання корупції існують, а тематика досить досліджувана серед науковців-правників та практиків.

Зокрема, до таких досліджень можна віднести праці І. В. Братко, М. О. Дей, Л. Л. Кістерського, Т. В. Липової, Д. В. Мялковського, К. В. Плоского, С. М. Ратушного, І. А. Рудницького, та інших. Вцілому, вченими проводилися дослідження на основі аналізу особливостей антикорупційної діяльності окремих органів державної влади, а також досліджували досвід країн ЄС в антикорупційній діяльності.

Однак, незважаючи на широкий спектр і велику значущість внеску кожного науковця, необхідно зазначити, що теоретичні та практичні аспекти гармонізації законодавства України щодо міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони, є досить актуальними та недостатньо дослідженими.

Корупція в системі міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони, а особливо в умовах війни, може призвести до зниження обсягу постачання товарів, робіт чи послуг, а також до значних втрат майна, а найголовніше – втрата довіри до України з боку країн-партнерів.

Варто вести мову про те, що на сьогодні не існує жодної країни Світу яка б мала повний «імунітет» до корупції. Таким чином, пропонуємо визначити основні проблемні питання, які породжують високий рівень корупції в сфері міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони, а саме:

1. Системність корупції та її функціональність.
2. Недієвість принципів верховенства права.
3. Відсутність вагомих результатів антикорупційної політики.

Зазначені фактори сприятимуть появі та розвитку чинників, які зможуть виступати детермінантами корупційних діянь, в тому числі, і в розподілі та користування міжнародної технічної допомоги.

Отже, корупція є результатом багатьох суспільних процесів, тому лише за допомогою аналізу корупційних аспектів у напрямку міжнародної допомоги в секторі національної безпеки і оборони та урахуванням суспільних її передумов, виникає необхідність в розробці правильної стратегії та тактиці протидії вітчизняній корупції шляхом запозичення зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності у зазначеному напрямку.

Пропонується розглянути поняття «міжнародна технічна допомога» – це фінансові й інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України (далі – МТД). Допомога, передана як МТД, може залучатися у вигляді будь-якого майна [2].

Підписання Україною Угоди про партнерство та співробітництво та їхніми державами-членами (далі – УПС), а також ухвалення інших документів, які визначили правові засади співпраці організації з нашою державою, створило належні передумови для гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу [3].

Тому, гармонізація правового регулювання у сфері отримання міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони проводиться на базі застосування принципів регулювання, які

містяться в установчих договорах, що мають характер міжнародного договору.

Офіційний представник ЮНІСІТРАЛ Д. Кліфт вважає, що «гармонізація законодавства є методом уніфікації права і є єдиною можливістю у відносинах, які підкорені адміністративно-правовому методу регулювання» [4]. Погоджуючись з такою думкою, відзначимо про те, що гармонізація законодавства України до законодавства ЄС виступає одним із способів уніфікації права.

Враховуючи зазначене, до особливостей гармонізації законодавства України про міжнародну технічну допомогу в секторі національної безпеки і оборони з міжнародними стандартами у сфері запобігання корупції пропонуємо розглянути наступні методологічні підходи.

1. Врахування перспектив розвитку та удосконалення законодавства у сфері міжнародної технічної допомоги для військових формувань України.

Оскільки, розвиток законодавства в сфері національної безпеки та оборони у європейських країнах відбувається на постійній основі, а «європейське право» є категорією розвиваючою, тому Україна має юридичну можливість вплинути на державне законодавство у сфері розвитку та удосконалення напрямку міжнародної допомоги шляхом адаптування чи запозичення. Розробляючи нове законодавство у зазначеному напрямку чи проведенням реформування чинного законодавства, український законодавець обов'язково повинен пройти етап визначення норм європейського законодавства з подальшим запровадженням таких у чинне законодавство України, а ті – які визначили свою недієвість або є застарілими повинні бути виключені.

2. Врахування наслідків запровадження нового регулювання міжнародної технічної допомоги. Тобто, кожне нове впровадження повинно ретельно аналізуватися з усіма наслідками та урахуваннями в тому числі і фінансові витрати.

3. Досягнення загальних напрямів, а не проведення подібності норм та правил чи законів. Сутність полягає в процесі гармонізації законодавства з урахуванням та дослідженням усіх понять та термінів, а як результат – правильність його розуміння. Оскільки, первинне розуміння термінології закладає основу правильної адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Крім того, особливістю адаптування законодавства України з надання міжнародної технічної допомоги в сфері національної безпеки та оборони до законодавства ЄС у сфері запобігання корупції є обов'язкове врахування цілі європейського законодавця. І коли такі цілі можуть бути досягнуті у законодавстві України за допомогою

певних способів чи засобів застосування, то це обов'язково має бути враховано під час імплементації.

Дослідження теоретичних та практичних питань щодо створення та впровадження ефективного та удосконаленого законодавства України щодо міжнародної технічної допомоги в секторі національної безпеки і оборони з міжнародними стандартами у сфері запобігання корупції дозволяють зробити висновок, що вдале поєднання міжнародних антикорупційних норм у зазначеному напрямку, їх імплементації в національне законодавство та правильне практичне його застосування дозволить Україні вийти на новий формат міжнародних відносин та надасть можливості для євроінтеграційного руху.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Офіційний вісник України від 01.10.2010, 2010 р. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 15. Ст. 2598.
2. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2023 р. № 153. *Офіційний вісник України*. 2015. № 2 С. 530.
3. Official Journal of European Union, 1995. L 49. URL: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1995:311:SOM:EN:HTML>
4. Clift Jenny. UNCITRAL and the Goal of Harmonization of Law. Jurisdiction: Building Confidence in a Borderless Medium. Montreal, Canada.1999. Juli 26–27. URL: <http://www/ilpf.org/events/jurisdiction/presentations/cliftpr.htm>
5. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13, № 13–14, № 15–16, № 17. С. 556. Ст. 112.
6. Митний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* 2012. № 10. С. 552. Ст. 115.
7. Ратушний С. Питання правової гармонізації в контексті імплементації угоди про асоціацію Україна – ЄС. *Журнал Правове регулювання економіки*, 2017. Вип. 16. С. 201–211.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Павлів Єгор Вікторович

*аспірант кафедри менеджмент та управління
Академії ГУСПОЛ (Чехія)*

Мета дослідження полягає у дослідження теоретичних основ та формування практичних рекомендацій щодо удосконалення системи інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами на підприємстві.

З урахуванням наведеної мети необхідно вивчити сутність та завдання системи інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами підприємства; дослідити методичні аспекти оцінки ефективності інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами підприємства; провести оцінку сучасного стану та ефективності процесу інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами підприємства; здійснити обґрунтування напрямів розвитку інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами підприємства; подати прогноз щодо оцінки ефективності реалізації запропонованих заходів.

У сучасних умовах ведення бізнесу основним завданням управління бізнес-процесами на підприємстві є забезпечення його сталого розвитку. У зв'язку з цим необхідна своєчасна та комплексна оцінка результатів роботи шляхом проведення якісного аналізу параметрів функціонування такого підприємства [1, с. 135].

Сучасні умови трансформації функцій управління оновлюють дослідження інформаційного менеджменту підприємства, що не лише відображає економічні явища та процеси, а й дозволяє аналітично аналізувати їх природу та вплив на ефективність управлінських рішень [2, с. 197].

Інформаційна система (ІВ) – це цілісний набір понять, методів, технологій, апаратних засобів та програмного забезпечення, що використовуються для автоматизації збору, реєстрації, обробки, зберігання та розкриття інформації споживачам з метою досягнення цієї мети [3, с. 245].

Розрізняють функціональну та забезпечує підсистему. Функціональні підсистеми ІВ інформаційно обслуговують специфічні види діяльності економічної системи (підприємства), характерні для її структурних підрозділів та (або) управлінських функцій. Інтеграція

функціональних підсистем у загальну систему досягається шляхом створення та функціонування допоміжних підсистем, таких як інформаційна, математична, технічна, організаційна, правова та кадрова підсистеми [4].

Функціональні підсистеми ІВ управління бізнес-процесів у компаніях можна будувати за різними принципами: предметний; функціональний; проблемний; змішаний (предметно-функціональні) [5, с. 56].

Принцип предметної спрямованості використання ІВ управління бізнес-процесами для підприємства визначає підсистеми управління виробничо-грошовими ресурсами: матеріально-технічне забезпечення, виробництво готової продукції, персонал, збут готової продукції, гроші. При цьому в підсистемах розглядається вирішення проблем на всіх рівнях управління, які забезпечують інтеграцію інформаційних потоків по вертикалі. Існують функціональні підсистеми для реалізації функцій управління: прогнозування, нормування, планування (техніко-економічне та оперативне), облік, аналіз та регулювання, що реалізуються на різних рівнях управління та об'єднані у такі управлінські ланцюги: маркетинг, виробництво, фінанси [5, с. 57].

Эффективность как относительная величина характеризует величину экономического эффекта, эффективное управление как комплексное задание требует оптимального взаимодействия разных ресурсов. Учитывая современные тенденции на экономическом уровне бизнес-среды, системы информационного обеспечения приобретают все большее значение и занимают ключевые позиции в деятельности хозяйствующих субъектов, позволяя не только автоматизировать и компьютеризировать бизнес-процессы, но и общее адаптивное, понятное и эффективное управление. в общем. Внедрение систем информационного обеспечения в процесс управления бизнес-процессами компаний позволяет повысить их конкурентоспособность и возможность занять более выгодные позиции среди компаний-конкурентов, а также адаптироваться к постоянно меняющимся факторам внешней среды [6, с. 206].

Список використаних джерел:

1. Босак І. П. Інформаційне забезпечення управління розвитком підприємств. *Кваліологія книги*. 2019. № 2. С. 134–136.
2. Калініченко Л. Л. Інформаційне забезпечення процесів розвитку на промислових підприємствах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020. № 32. С. 196–199.
3. Сафонова Н. Б. Сучасні інформаційні технології в системі управління персоналом на підприємствах споживчої кооперації України.

Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2015. № 6(136). Ч. 1. С. 244–246.

4. Маркіна І. А. Методичні та практичні аспекти впровадження програмного забезпечення антикризового управління на підприємстві. *Економіка і регіон.* 2021. № 2. С. 40–43.

5. Юрчук Н. П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт.* 2015. № 19. С. 53–58.

6. Томашевський О. М. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів : навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : Центр уч. л-ри, 2012. 295 с.

НАПРЯМ 4. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-31>

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ПОСТАНОВ ЄСПЛ У СПРАВАХ ПРОТИ УКРАЇНИ

Карпова Наталія Юрїївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая (м. Київ)*

Токарева Катерина Олегівна

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувача кафедри права
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая (м. Київ)*

28.04.2022 р. Україна подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі та почала процес офіційного вступу до ЄС. 23.06.2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. В 2022 р. ЄСПЛ постановив 144 постанови у справах проти України, з яких 114 – порушення статті 5 (право на свободу і особисту недоторканість); 64 – порушення статті 13 (право на ефективний засіб захисту); 51 – порушення статті 3 (заборона нелюдського та такого, що принижує гідність поводження); 45 – порушення статті 6 (тривалість судового провадження); 21 – порушення статті 6 (право на справедливий суд) [1]. У Висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі, ухваленому 17.06. 2022 р. забезпечення належної динаміки судових справ та винесених вироків визначено одним з семи кроків, за умови виконання яких Україні було надано статус кандидата на членство в ЄС [2], тому усі нормативно-правові акти, які регламентують виконання Україною рішень ЄСПЛ стосовно порушень прав людини, в тому числі в сфері виконання покарань, сприяють гармонізації законодавства України та ЄС.

10.11.2022 р. ЄСПЛ у постанові по справі «Купінський проти України» визнав порушення ст. 3 і ст. 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод [3] у вигляді відсутності у пана Купінського

можливості отримати умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Заявника було засуджено 21.03.2002 р. угорським судом до довічного позбавлення волі з можливістю умовного звільнення на поруки після відбуття двадцяти років покарання з обов'язковим видворенням з країни та передано в Україну 08.05.2007 р. 26.09.2007 року Апеляційний суд Закарпатської області визнав вирок, ухвалений щодо заявника угорським судом. 20.11.2007 р. Верховний Суд України підтвердив, що заявнику було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі без конфіскації майна з можливістю умовного звільнення на поруки не раніше ніж через двадцять років. 27.04.2021 р. Ізяславський районний суд Хмельницької області залишив без задоволення клопотання заявника про умовно-дostroкове звільнення. 29.07.2021 р. Апеляційний суд Хмельницької області залишив ухвалу суду першої інстанції без змін, аргументувавши це тим, що відповідне національне законодавство не передбачало умовно-дostroкового звільнення для засуджених до довічного позбавлення волі [3].

Необхідно взяти до уваги те, що Конституційний Суд України у своєму Рішенні Конституційного Суду № 6-р(II)/2021 від 16.09.2021 р. визнав неконституційною ч. 1 ст. 81 Кримінального кодексу України (далі КК України), яка регламентує умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання [4], оскільки вона не передбачала застосування цієї статті до осіб, що відбували покарання у виді довічного позбавлення волі.

Однак у ст. 81 КК України [5] не було внесено змін, які б регламентували можливість та умови умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Ч. 3 ст. 81 КК України передбачає можливість умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання після заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк [5], чого не було у пана Купінського.

Хоча у постанові ЄСПЛ по справі «Купінський проти України» [3] немає прямої вимоги про зміни в українському законодавстві, необхідність таких змін прямо впливає із встановлення порушень ст. 3 і ст. 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод [3] внаслідок застосування українськими судами ст. 81 КК України [5]. Отже, внесення змін, які регламентують умови та процедуру умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, в ст. 81 КК України [5] необхідно для гармонізації законодавства України та ЄС в сфері виконання покарань.

Також слід зазначити, що ЄСПЛ у постанові по справі «Купінський проти України» [3], як і в переважній більшості подібних постанов,

призначив заявнику справедливу сатисфакцію за моральну шкоду у формі виплати державою Україна заявнику грошової суми, що привертає увагу до проблеми виконання Україною постанов ЄСПЛ у частині виплати заявникам грошової частини сатисфакції. В Україні всі виплати за постановами ЄСПЛ здійснюються за бюджетною програмою КПКВК 3601170 «Платежі на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України» [6], у бюджеті на 2023 рік на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, Мін'юсту передбачено 552,7 млн грн [6]. На жаль, виплати за постановами ЄСПЛ далеко не завжди вчасно виплачуються державою Україна заявникам, на що вони також скаржаться ЄСПЛ [7].

На 1411-тому засіданні, яке відбулося 14-16 вересня 2021 р. щодо реалізації настанов, наданих ЄСПЛ у пілотних рішеннях «Іванов Юрій Миколайович проти України», «Бурмич та інші проти України» Комітет Міністрів Ради Європи наполегливо закликав органи влади створити таку систему, щоб можна було легко визначити загальну картину щодо виконання судових рішень проти держави [7], до таких рішень належать і постанови ЄСПЛ.

Тобто мова йде про необхідність створення в Україні прозорої і відкритої системи даних по виконанню судових рішень проти держави в Україні. Оскільки це рекомендується Комітетом Міністрів Ради Європи, то розробка нормативно-правової регламентації прозорої і відкритої системи даних по виконанню судових рішень проти держави в Україні також є важливим напрямком гармонізації законодавства України та ЄС як в сфері виконання покарань, так і в сфері здійснення судової реформи.

Список використаних джерел:

1. Європейський Суд з прав людини за 2022 рік постановив 144 рішення у справах проти України. URL: <https://advokatpost.com/ievropejskuj-sud-z-prav-liudyny-za-2022-rik-postanovyv-144-rishennia-u-spravakh-proty-ukrainy> (дата звернення 06.05.2023).
2. COM (2022) 407 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/TodayOJ/> (дата звернення 06.05.2023).
3. Case of Kupinskyu v. Ukraine. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Ukraine%202022%22%5D%2C%22itemid%22%3A%22001-223595%22%7D> (дата звернення 06.05.2023).
4. Рішення Конституційного Суду України № 6-п(П)/2021 від 16.09.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#n88> (дата звернення 06.05.2023).

5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.04.2023).

6. Кабмін зменшив фінансування виконання рішень ЄСПЛ. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/254818-kabmin-snizil-finansirovanie-vypolneniya-resheniy-espch> (дата звернення 27.04.2023)

7. Мін'юст вирішив спростувати інформацію щодо проблем у сфері системи виконання судових рішень: що вирішив Верховний Суд. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/253873-minyust-reshil-oprovergnut-informatsiyu-o-problemakh-v-sfere-sistemy-ispolneniya-sudebnykh-resheniy-cho-reshil-verkhovnyu-sud> (дата звернення 27.04.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-32>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Плешкун Дана Романівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету (м. Ірпінь)

Науковий керівник: Касьяненко Любов Михайлівна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права

Державного податкового університету (м. Ірпінь)

На сьогоднішній день у сучасних реаліях воєнного стану питання державного фінансового контролю в Україні є надто важливими. Правове регулювання державного фінансового контролю характеризується наявністю деяких недоліків.

У фінансових правовідносинах доволі актуальними є питання розбудови дієвої системи державного контролю, пошук шляхів реформування різноманітних аспектів організації та здійснення контролю, комплексне розв'язання існуючих проблем у відповідній сфері, усунення недоліків у практичній діяльності суб'єктів державного фінансового контролю і та підвищення ефективності державного фінансового контролю. Саме тому багато науковців приділяють увагу дослідженням фінансового контролю в Україні і вносять пропозиції до удосконалення його нормативно-правового регулювання.

Вирішення актуальних проблем нормативно-правового регулювання державного фінансового контролю в умовах постійних змін законодавства неможливо без їх наукового аналізу. Дослідженню різних аспектів формування та функціонування системи державного фінансового контролю в Україні, зокрема її проблемам було приділено увагу багатьма провідними науковцями. Так, М. Довга та О. Мельник шляхом порівняльного аналізу здійснила систематизацію щодо виокремлення недоліків державного фінансового контролю та усі проблеми у сфері державного фінансового контролю поділяють на дві групи: перша – пов'язані з організацією та проведенням контрольних заходів; друга – виявленням порушень та посиленням фінансової дисципліни. Також вони пропонують такі напрями вдосконалення системи фінансового контролю: покращити законодавче врегулювання питань формування системи державного фінансового контролю, зокрема прийняття єдиного базового нормативного акту; визначення єдиних концептуальних засад організації фінансового контролю; оптимізацію організаційної структури суб'єктів державного фінансового контролю, завершити роботу в напрямі чіткого розмежування повноважень контролюючих органів за одночасної їх взаємодії [1, с. 95]. М. Остапенко на основі проведеної оцінки сучасного стану державного фінансового контролю в Україні виокремлює проблеми його організації і здійснення. Автором висвітлено проблемні питання та можливі шляхи вдосконалення державного фінансового контролю в Україні за рахунок підвищення ефективності роботи контролюючих органів. Визначено, що державі необхідно зосередити зусилля за такими напрямками розвитку системи державного фінансового контролю, як розробка стандартів контролю, удосконалення законодавчої бази, яка повинна відповідати поточному моменту і єдиної методології державного контролю, а також спрямування зусиль на розвиток інформаційних технологій, які створені для єдиного інформаційного простору контрольної діяльності [2, с. 42–47]. Є. Романів, Д. Долбнєва акцентують увагу на проблемах державного фінансового контролю щодо правового, інформаційного, організаційного, комунікативного, методологічного та кадрового забезпечення, що спричиняє негативний вплив на розвиток фінансово-бюджетних відносин, пропонують шляхи удосконалення відповідного контролю на державному та місцевому рівнях [3, с. 38]. К. Дубовик, В. Горник, В. Шпачук, С. Кравченко, враховуючи аналіз сучасної організаційної системи державного фінансового контролю в Україні на центральному рівні наголошують на тому, що удосконалення потребують усі елементи цієї системи: суб'єкти, об'єкти (як фінансова система взагалі, так і конкретні об'єкти кожного контролюючого органу) та контрольні дії [4, с. 343].

Варто зауважити, що спеціальне законодавство про державний фінансовий контроль на сьогодні вимагає оновлення та модернізації.

Так, положення Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [5], на нашу думку, потребують удосконалення, хоча неоднозначно і приймалися доповнення та зміни, але варто доповнити, зокрема: закріпити поняття «державний фінансовий контроль»; принципи державного фінансового контролю; чітко визначити його види, форми, методи; відповідальність фіхівців контролюючих органів за проведенням неефективного фінансового контролю.

Тому для повноцінного та якісного правового забезпечення державного фінансового контролю важливо вдосконалити теоретичні положення з відповідного питання, необхідно удосконалити законодавство та узагальнити вже розроблені пропозиції у відповідній сфері відносин, що дозволить досягти найефективнішого результату в практичній діяльності контролюючих органів.

Отож, за останні роки в Україні було внесено чимало змін до нормативно-правових документів, що регламентують порядок здійснення державного фінансового контролю. Але цього недостатньо для вирішення всіх проблем у сфері організації державного фінансового контролю. Таким чином, система державного фінансового контролю в Україні повною мірою не забезпечує відповідного рівня фінансово-господарської дисципліни у державі. Це є наслідком численних проблем, які зумовлюють зростання кількості фінансових порушень. Серед основних можна виокремити існування слабкої взаємодії органів фінансового контролю між собою та з правоохоронними органами, низький рівень ефективності адміністративних стягнень, наявність прогалин в законодавстві й інше.

Список використаних джерел:

1. М. Довга, О. Мельник Проблеми правового регулювання фінансового контролю в Україні та шляхи їх вирішення. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 29 / голов. ред. Ю. Цуркан-Сайфуліна ; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 92–97.

2. Остапенко М. Державний фінансовий контроль: проблемні питання та перспективні напрями вдосконалення. *Науковий вісник Львівської академії. Серія : Економіка, менеджмент та право*. Вип. № 5. 2021. С. 42–47.

3. Романів Є. Долбнева Д. Необхідність та напрями удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні як вимога сьогодення. 2016. № 2(1). С. 35–38.

4. Дубовик К. Горник В. Шпачук В. Кравченко С. Організаційно-правовий механізм державного фінансового контролю в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Том 3. № 30. С. 340–350.

5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110 (із змінами та доповненнями).

НАПРЯМ 5. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-33>

ZASADY PRAWA KARNEGO W PRAWODAWSTWIE UKRAINY I POLSKI: PORÓWNAWCZE BADANIA PRAWNE

Bilichak Olena Anatoliivna

Doktor nauk prawnych, Docent,

Ambasada Ukrainy w Republice Tadżykistan (Duszanbe, Tadżykistan)

Dziś Ukraina stoi u progu epokowych wydarzeń, które determinują rozwój jej państwa i dalsze losy historyczne. Tocząca się na jej terytorium wojna rosyjsko-ukraińska jest wynikiem wyboru miłującego wolność narodu ukraińskiego, wyznającego wartości demokratyczne i aspirującego do życia w nowoczesnym państwie europejskim, wolnym od totalitaryzmu i korupcji. Drogą do tego jest członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej, jako wejście do rodziny państw europejskich, akceptacja ich norm i zasad współżycia. Ta droga jest obmyta krwią Ukraińców, która została przelana podczas Rewolucji Godności w 2014 roku i przelewana jest teraz na frontach wojennych. Ukrainę w tej walce wspiera cały cywilizowany świat, więc zwycięstwo na pewno nadejdzie, a po nim nadejdzie czas odbudowy i odrodzenia.

Jednym z kluczowych punktów warunkujących przyszłe członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej (dalej – UE) jest ujednoczenie i harmonizacja ustawodawstwa krajowego z ustawodawstwem państw członkowskich UE, co bezpośrednio wynika z postanowień Traktatu z Lizbony. Konieczność stworzenia jednolitej przestrzeni prawnej wymaga od państw członkowskich UE stosowania podobnych ustaw i innych normatywnych aktów prawnych. Biorąc pod uwagę wagę tych zagadnień dla budowania efektywnych relacji międzypaństwowych, fundamentalne zagadnienia zasad ukraińskiego prawa karnego i ich korelacja z podobnymi zasadami krajów UE wymagają gruntownych badań naukowych.

Rzeczpospolita Polska (dalej – RP) jest strategicznym partnerem Ukrainy, który udziela jej dziś ogromnej pomocy w wojnie. Według oficjalnych danych od początku wojny granicę ukraińsko-polską przekroczyło ponad 11 mln Ukraińców. Przypadków, w których nasi rodacy popadają w określone

sytuacje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których uregulowanie następuje m.in. z zastosowaniem przepisów prawa karnego, jest całkiem sporo. Dlatego znajomość podstawowych przepisów polskiego prawa karnego, przynajmniej na poziomie ogólnych wyobrażeń, jest wysoce pożądana dla obywateli Ukrainy, którzy w taki czy inny sposób planują połączyć swoje życie z pobytem w tym kraju. Z kolei kwestia korelacji zasad prawa karnego, utrwalenia normatywnego pojęcia przestępstwa, ich systemu, wymiaru odpowiedzialności za popełnienie określonych przestępstw zgodnie z przepisami ustawodawstwa Ukrainy i Republiki Polska wymaga gruntownych badań w celu znalezienia rozsądnych sposobów ich harmonizacji i dalszej konsolidacji legislacyjnej.

Zasady prawa karnego określają normy Konstytucji RP i Kodeksu karnego RP. Z treści Kodeksu karnego Rzeczypospolitej Polskiej (zwanego dalej KK RP) wynika, że odpowiedzialność karna jest skutkiem działania lub zaniechania osoby. Kodeks karny RP zawiera wyczerpujący katalog przestępstw oraz określa stopień odpowiedzialności za ich popełnienie. Ustawodawstwo odpowiedzialności karnej Rzeczypospolitej Polskiej jest zbudowane na pewnych zasadach. Zasada (łac. principium – «początek, najpierw, podstawa») – początek, co leży u podstaw pewnego zespołu faktów, teorii, nauki. Pozycja definiująca, punkt wyjścia, przesłanka pewnej koncepcji lub teorii. [1] W polskiej literaturze naukowej stosuje się dość liczne podejścia do problemu zdefiniowania systemu zasad prawa karnego i ich klasyfikacji. Zatem z punktu widzenia polskiego prawnika J. Varylewskiego zasada w prawie karnym jest swoistą dyrektywą postępowania. Ze względu na źródło fiksacji autor dzieli je na dominujące i uzupełniające. Zasady dominujące określają normy odpowiedzialności karnej, dodatkowe uwarunkowane są ogólnie przyjętą praktyką.

Naukowiec wyróżnia następujące zasady prawa karnego: 1) praworządność; 2) powstanie odpowiedzialności karnej tylko za popełnienie czynu zabronionego przez Kodeks karny; 3) zasada sprawiedliwości; 4) zasada humanitaryzmu (humanitarne traktowanie osób, które popełniły przestępstwo, bez względu na jego wagę); 5) zasada pomocniczości (stosowanie norm prawa karnego powinno być ostatecznością); 6) zasada «nie ma przestępstwa bez czynu, za który odpowiedzialność określa ustawa»; 7) zasada społecznej szkodliwości przestępstwa; 8) zasada winy (osoba, której nie można oskarżyć, nie może być ukarana, ale dopuszczalne jest stosowanie środków zapobiegawczych lub wychowawczych w celu wypełnienia zadań postępowania karnego); 9) zasada indywidualizacji odpowiedzialności karnej; 10) nierozstrzygnięte wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego; 11) wymiar sprawiedliwości należy wyłącznie do sądów; 12) zasada stabilności i pewności prawa (nowelizacje prawa karnego nie przyczyniają się do

kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa i nie wzmacniają autorytetu prawa) [2].

Profesor Lech Gardocki wyróżnia zasady prawa karnego, wśród których zasada: 1) «nie ma odpowiedzialności bez przestępstwa»; 2) «nie ma odpowiedzialności bez winy»; 3) zasadę odpowiedzialności indywidualnej i osobistej; 3) zasada humanizmu; 4) zasada «nie ma przestępstwa bez prawa», z której wynikają inne bardziej szczegółowe zasady, a mianowicie: a) prawo karne musi być prawem pisanim i być zawarte w ustawie, t.zw. zasada legitymizacji prawa karnego; b) przepisy karne powinny jak najdokładniej opisywać przestępstwo; c) niedopuszczalność posługiwania się analogiami na niekorzyść oskarżonego; d) ustawa karna ustanawiająca lub zaostrzająca odpowiedzialność karłą nie działa wstecz; e) kara za przestępstwo musi być określona i przewidziana wcześniej uchwaloną ustawą itp [3].

Autorzy podręcznika «Prawo karne w pigułce» wśród zasad prawa karnego wymieniają następujące: 1) nie ma przestępstwa bez prawa; 2) nieodwracalności prawa o odpowiedzialności karnej; 3) zagrożenie społeczne (większe niż znikome); 4) obecność winy podczas popełnienia przestępstwa; 5) humanitaryzm (poszanowanie godności człowieka); 6) niemożność zmiany na gorsze (jeżeli w chwili wydania orzeczenia obowiązuje inne prawo niż w chwili popełnienia przestępstwa, stosuje się prawo korzystniejsze dla sprawcy) i tp. [4].

Zasady prawa karnego w ukraińskim orzecznictwie są uznawane za podstawowe zasady prawa karnego ustanowione przez ustawę lub bezpośrednio wynikające z jej treści, które pełnią bezpośrednią funkcję regulacyjną. Wśród krajowych ekspertów z zakresu prawa karnego panuje zróżnicowanie poglądów na temat systemu zasad prawa karnego i ich klasyfikacji. Powszechnym podejściem jest podział zasad na ogólne, interdyscyplinarne, branżowe [5, s. 10].

Zasady ogólne tkwią nie tylko w prawie karnym, ale także w innych gałęziach prawa. Z reguły obejmują one zasadę państwa prawa, praworządności, równości obywateli wobec prawa i sądu, nieuchronności odpowiedzialności, sprawiedliwości, humanizmu i demokracji. Zasady interdyscyplinarne często obejmują zasadę winy i domniemania niewinności. Zasady branżowe obejmują odpowiedzialność za czyn określony ustawą jako przestępstwo; odpowiedzialność w przypadku winy; osobisty charakter odpowiedzialności; indywidualizacja odpowiedzialności karnej i kary i tp. [6].

Ogólna analiza ustawodawstwa odpowiedzialności karnej RP wskazuje, że stosuje ono podobne podejście do ukraińskiego podejścia w kształtowaniu zasad odpowiedzialności karnej. Należy podkreślić, że ustawodawstwo obu państw zawiera skodyfikowane akty normatywne, które definiują pojęcie przestępstwa, jego system oraz ustalają stopień odpowiedzialności za popełnienie odpowiednich przestępstw. Przewidziano także rodzaje i środki

kary, podstawy powołania oraz warunki zwolnienia z odpowiedzialności karnej. Podejścia naukowe do uzasadnienia systemu zasad prawa karnego wśród badaczy ukraińskich i polskich są również dość zbliżone. Przymuszczalnie to, co zostało stwierdzone, wynika z faktu, że zasady ścigania karnego w ustawodawstwie Ukrainy i w ustawodawstwie Polski opierają się na ideach demokratycznych zapisanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i podstawowych wolności, co znalazło odzwierciedlenie w pozytywnej praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jednocześnie należy zauważyć, że na ogół konstrukcja Kodeksu karnego RP, treść poszczególnych instytucji prawa karnego RP znacznie różni się od ukraińskiej. W związku z tym źródła prawa karnego Rzeczypospolitej Polskiej, konkretne normy prawne wchodzące w skład poszczególnych jej instytucji, wymagają gruntownych badań naukowych w celu znalezienia sposobów na poprawę ustawodawstwa krajowego w zakresie ścigania karnego.

References:

1. Поняття принципу. <https://www.google.com/search?q=принцип+поняття>
2. Skrypt J. Warylewski – Prawo Karne część ogólna wydanie 7, 2017r. Notatki na drugie ćwiczenia – studia zaoczne. Podstawowe zasady prawa karnego. <https://www.studocu.com/pl/document/universytet-gdanski/prawo/prawo-karne-notatki-na-2-cwiczenia-zaoczne/6085649?origin=viewer-recommen>
3. Lech Gardocki. Prawo karne. https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/2/0/20144-prawo-karne-lech-gardocki-fragment.pdf
4. Prawo karne w pigułce. Wydanie 5. Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o. ul. Bonifraterska 17, 00-203. Warszawa https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/1/9/19975-prawo-karne-w-pigulce-fragment.pdf
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
6. Принципи (засади) кримінального права України (загальні, міжгалузеві, галузеві). <https://studies.in.ua/kriminalne-pravo-zagalna-chastina/4546-principi-zasadi-kriminalnogo-prava-ukrayini-zagaln-mzhgaluzev-galuzev.html>

АДАПТАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гордуна Єлизавета Андріївна

*студентка III курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)*

*Науковий керівник: **Мойсей Георгій Георгійович**
асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)*

З початком євроінтеграційних процесів у нашій державі з'явилась потреба у здійсненні ряду заходів, які змогли б наблизити законодавство України у сфері кримінальної юстиції та безпеки до стандартів права Європейського Союзу. Такі зміни потребують відповідного закріплення як в правових ідеях, так і в загальному та галузевому законодавстві. Найважливішим кроком у процесі гармонізації є приведення законодавчих актів України у відповідність з рядом міжнародних нормативно-правових актів та здійснення правосуддя з врахуванням позицій ЄСПЛ. Незважаючи на те, що з часів здобуття незалежності національне законодавство вже зазнало чимало змін, процес адаптації ще триває, зокрема, на нашу думку, значного вдосконалення потребує інститут захисту свідка та загалом захист прав людини як такий, що зумовлює актуальність даної теми.

Питання адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу було досліджено в багатьох працях вчених-правників, серед них Т.В. Бабчинська, Н.В. Глинська, О.Г. Шило та інші.

Системне тлумачення законодавства, що визначає місце Конвенції та практики ЄСПЛ у національному законодавстві, дозволяє зробити висновок, що Конституція України має найвищу юридичну силу в державі, в той час як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять частину національного законодавства. Якщо виникають суперечності між ратифікованим міжнародним договором та положеннями чинного національного законодавства, то застосовуються норми відповідного міжнародного договору. Дане конституційне положення дозволяє

постійно розширювати межі національного законодавства та створює можливості для його розвитку, враховуючи норми та принципи права Європейського Союзу. Це дозволяє пришвидшити процес адаптації та усунути можливі юридичні колізії.

Основною метою Конвенції є захист основоположних прав та свобод людини. Варто відзначити, що ратифікація даної Конвенції створила нову правову ситуацію у нашій державі, яка є особливо актуальною саме у сфері кримінальної юстиції, що передбачає обмеження прав та свобод громадянина у відповідних випадках, зокрема з боку органів досудового розслідування у процесі застосуванні заходів процесуального примусу, що передбачають втручання у приватне та сімейне життя, житло, таємницю кореспонденції тощо. З приводу цього Конвенція визначає, що нікого не може бути позбавлено свободи інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом. Кожен затриманий повинен негайно постати перед судом чи іншою службовою особою, йому гарантується право на судовий розгляд упродовж розумного строку та право на відшкодування шкоди у зв'язку з незаконним арештом чи затриманням. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що Конвенція поміж іншим спрямована також на захист людини від незаконного позбавлення волі [1, с. 40].

Під час застосування органами досудового розслідування заходів процесуального примусу необхідно враховувати принципи міжнародного права в галузі забезпечення прав людини. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. встановлює заборону незаконного втручання в особисте та сімейне життя, посягання на честь і гідність особи та протиправне втручання в таємницю кореспонденції. Дані положення необхідно враховувати під час проведення слідчих дій, пов'язаних із обмеженнями прав і свобод людини: обшуку, виїмки, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку [2].

Конституція України у ст. 62 та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у ч. 2 ст. 6 закріплюють презумпцію невинуватості відповідно до якої «кожен, кого обвинувачено в учиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку». Зазначений принцип відіграє значну роль у контексті гармонізації саме в сфері кримінального процесу, враховуючи специфіку та правову природу даної галузі.

Одним з пріоритетних напрямів розвитку кримінальної юстиції повинен бути моніторинг правозастосовної практики з метою приведення її у відповідність зі стандартами Європейського Союзу. ЄСПЛ конкретизував презумпцію невинуватості у своїх рішеннях, зокрема у справі «Неймайстер проти Австрії», та розробив низку

стандартів, недотримання яких мало би наслідком порушення презумпції невинуватості та які повинні враховуватись компетентними органами в процесі їх діяльності. Суд зауважує наступне: строк тримання під вартою необхідно враховувати в термін відбування покарання після винесення вироку; сторона обвинувачення повинна повідомити належним чином про ініціювання процесу та надати докази, які дали б можливість обвинуваченому підготуватись до свого захисту; не допускається перекладення обов'язку доказування зі сторони обвинувачення на сторону захисту тощо [3].

ЄСПЛ також наголошує, що публічні заяви з боку прокурора чи інших посадових осіб органів державної влади стосовно винуватості особи, в тому числі й у засобах масової інформації, ще до закінчення кримінального процесу можуть негативно вплинути на думку громадськості та повпливати на подальше рішення (справа «Шагін проти України»). [4, с. 610]

В іншому своєму рішенні ЄСПЛ (справа «Грабчук проти України») зазначає, що судові рішення, яке за своєю суттю та правовою природою не є вироком, не може містити констатування факту вчинення особою кримінального правопорушення, адже це вважатиметься порушенням ст. 6 Конвенції [5, с. 349].

Не менш значною є роль ряду міжнародних правових актів. Важливим документом, який закріплює презумпцію невинуватості є Директива 2016/343 Європейського парламенту від 9 березня 2016 року про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості й права бути присутнім у ході судового розгляду під час кримінального провадження. Директива гарантує низку прав підозрюваного та обвинуваченого, зокрема право зберігати мовчання, при цьому конкретизується, що дана гарантія не повинна створювати перешкоди для компетентних органів у процесі збирання доказів в законному порядку [6].

Також, на нашу думку, окрім презумпції невинуватості, національне законодавство повинно враховувати європейський підхід до такого важливого інституту як захист свідка у кримінальному провадженні. Ряд держав-членів ЄС використовує сукупність заходів «Riskmanagement» (управління ризиками), що передбачає оцінку загроз свідку для включення його в Програму захисту, класифікація ризиків відповідно до рівня небезпеки, аналіз факторів, що можуть потягнути настання небажаних для свідка наслідків та контроль за застосуванням обраних заходів безпеки. В Україні дане питання врегульовано Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. та власне КПК України, який містить окремі положення щодо можливості проведення закри-

того судового засідання, особливостей пред'явлення до впізнання, проведення процесуальних дій в режимі відео-конференції тощо [7, с. 115].

Проте, з огляду на реальну ситуацію, даний інститут все ще потребує покращення та доопрацювання, а також впровадження нових механізмів захисту свідка з врахуванням досвіду держав-членів ЄС.

Отже, як бачимо, наша держава вже стоїть на шляху адаптації кримінального процесуального законодавства до права ЄС, зберігаючи при цьому самобутні риси національної правової системи. Основою для зближення слугують спільні цінності – справедливість, верховенство права, законність, які гарантуються на захищаються як на національному, так і на міжнародному рівні. З метою уникнення можливих юридичних колізій необхідний постійний контроль за дотриманням європейських стандартів у сфері кримінальної юстиції та розроблення концепцій для подальших змін і вдосконалень.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини (Рим, 04.11.1950: ETS/005). К. : Фенікс, 2004. С. 40.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Неймайстер проти Австрії». URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шагін проти України». *Офіційний вісник України*. 2011. No 14. С. 610.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грабчук проти України». *Офіційний вісник України*. 2007. No 9. С. 349.
6. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343#:~:text=Right%20to%20remain%20silent%20and%20right%20not%20to%20incriminate%20oneself&text=Member%20States%20shall%20ensure%20that,or%20accused%20of%20having%20committed>
7. Шило О. Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. No 2 (85). 2016. С. 109–119.

**ДОСВІД КРАЇН ЄС У ПРОТИДІІ ДІЯЛЬНОСТІ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ
ЗЛОЧИННИХ УГРУПУВАНЬ
НА ШКОДУ ЕКОНОМІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ**

Хороновський Олег Ігорович

кандидат юридичних наук,

здобувач відділу аспірантури і докторантури

Національної академії Служби безпеки України (м. Київ)

Розгляд даного питання розпочнемо з діяльності правоохоронних органів Німеччини як суб'єктів протидії організованій злочинності. У Німеччині в кожній адміністративній одиниці (землі) існує офіс, який збирає розвідувальну інформацію, пов'язану з діяльністю організованої злочинності. Ці індивідуальні офіси об'єднані у рамках штаб-квартири федерального департаменту кримінальних розслідувань. Координує розслідування штаб-квартира федерального відділу кримінальної розвідки, яку інформує слідчий відділ державного прокурора про наявну інформацію щодо виявленої конкретної злочинної діяльності. Відділи боротьби з організованою злочинністю з ідентичними структурами входять до структури федеральних земель. Розвідувальна діяльність та аналіз інформації координуються завдяки обміну даними між відділом боротьби з організованою злочинністю земель, відділом кримінальної поліції цих територій та федеральним відділом кримінальної поліції (на національному рівні). Загалом, розвідувальна інформація щодо злочинних організованих угруповань збирається поліцією. Необхідні дані також одержуються від прокуратури і податкових органів. Прокуратура повинна порушити кримінальну справу, якщо є достатні фактичні дані, що свідчать про кримінальний злочин. Ці дані можуть одержуватись через повідомлення агентів чи анонімні повідомлення будь-яких осіб. Отже, порушення кримінальної справи є відповіддю на одержану або зібрану за ініціативою правоохоронного органу інформацію. Але забороняється ініціювати розслідування без попередньої підозри у кримінальній дії. Серед методів збирання розвідувальної інформації слід назвати допит свідків, коротке або довгострокове спостереження, обшук та захоплення, телефонне прослуховування [1].

Зазначимо, що в європейських країнах, так само як в Україні, система протидії діяльності транснаціональних організованих злочинних

угруповань на шкоду економічним інтересам держави складається з таких основних елементів:

- поліцейські органи;
- спеціалізовані правоохоронні органи;
- податкові служби;
- митні служби;
- органи фінансової розвідки.

З урахуванням розподілу функцій та завдань між державними органами в європейських країнах існує кілька моделей такої побудови.

Перший варіант розподілу повноважень – суто «поліцейський» підхід, коли ці функції інтегровані в діяльність поліцейських органів як один з напрямків діяльності. В Данії і Норвегії поліція поєднує функції протидії традиційній злочинності щодо порушення майнових прав, а також порушенням податкового, митного законодавства, відмиванню «брудних» грошей. Податкові і митні служби в цих країнах не мають правоохоронних повноважень і здійснюють тільки фіскальне адміністрування. Поза межами Європи подібну модель має Японія. Словенська модель відрізняється від окресленої тим, що фінансова розвідка віднесена до функцій міністерства фінансів.

Другий варіант інтеграції повноважень – «централізований», який особливо характерний для Італії. Ця країна має потужну воєнізовану правоохоронну структуру, що спеціалізується на всіх видах економічних злочинів. Фінансова гвардія Італії (Guardia di Finanza) адміністративно підпорядкована міністерству економіки і фінансів. Цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії. Така модель має більш ніж вікову історію. Вона відбиває італійський досвід держаного будівництва і особливості географічного положення країни.

Ознаки італійської моделі мають правоохоронні системи Греції, Туреччини і Ісландії, але зі значно меншою концентрацією повноважень. Так, у Туреччині і Ісландії певні правоохоронні повноваження мають митні служби, а у Греції – ще і податкова служба.

Третій варіант інституційної інтеграції полягає в об'єднанні податкових і митних служб у якості правоохоронних органів у рамках одної адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Великобританія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, а поза межами Європи – Південна Африка. Однак така організація не охоплює всі функції. Злочини, не пов'язані з порушеннями податкового і митного законодавства (або у випадках, коли такі правопорушення не є визначальними) відносяться до компетенції поліції. Крім того в усіх зазначених країнах, окрім Іспанії і Південної Африки, поліція здійснює і функції фінансової розвідки (в Іспанії і Південній Африці – міністерство фінансів).

В Бельгії і Словаччині також діє інтегрована податкова і митна структура. Однак її правоохоронні повноваження обмежені митними справами, податкові правопорушення розслідує поліція.

Решта моделей дає приклади широкого розподілу повноважень. У Люксембурзі, Фінляндії, Франції, Чехії податковими розслідуваннями займається поліція, податкова служба здійснює тільки адміністрування, а митна служба має власні правоохоронні повноваження. Різниця між цими країнами полягає у тому, що у Люксембурзі і Фінляндії фінансова розвідка віднесена до компетенції поліції, а у Франції і Чехії – міністерства фінансів.

У Німеччині, Швейцарії і Швеції, а поза межами Європи – Нової Зеландії, податкові і митні служби мають власні правоохоронні повноваження, які не перетинаються з функціями поліції, однак поліція здійснює фінансову розвідку. Низка країн поза межами Європи – Австралія, Індія, Канада, Південна Корея, США, Чилі – має схожу модель за винятком того, що фінансова розвідка відноситься до компетенції міністерства фінансів [2, с. 180–182].

Проблема інтеграції правоохоронних функцій пов'язана з різноманітністю економічних злочинів, характер яких достатньо динамічно змінюється і доповнюється новими способами здійснення правопорушень. Порушення податкового і митного законодавства становить тільки частину злочинності на шкоду економічним інтересам держави. Такі види, як отримання монопольних надприбутків, порушення правил конкуренції, шахрайство, кіберзлочинність, порушення споживчих норм і стандартів, фальсифікація бухгалтерської звітності однаковою мірою важко віднести як до традиційної компетенції міністерства внутрішніх справ, так і міністерства фінансів або іншої урядової структури. Взагалі, на сьогодні основним критерієм віднесення злочинних дій до економічних є не суб'єкт злочину і не об'єкт зазіхань, а спосіб (метод) здійснення і приховування [3].

Додатковою складністю є те, що частина злочинів скоюється всередині приватних або публічних корпорацій, фінансових установ їхніми власними співробітниками, клієнтами або партнерами. Відповідно до звіту аудиторської компанії «Pricewaterhouse Coopers» [4], викриття більшості таких злочинів здійснюється власними службами безпеки корпорацій і фінансових установ, і тільки після цього інформація передається до правоохоронних органів. А надмірний контроль над бізнесом та нав'язування йому правоохоронного захисту з боку держави може бути контрпродуктивним для розвитку економіки.

З цієї точки зору важливішим за інституційні моделі є європейський досвід створення інтерфейсів взаємодії різних правоохоронних структур і функціональної інтеграції інструментів протидії діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави.

Окрім обміну інформацією і створення спільних баз даних, в європейській практиці широко застосовуються такі методи:

- спільні слідчі групи (метод застосовується в Австрії, Данії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Словенії, Туреччині, Фінляндії);
- міжвідомчі центри розслідувань (метод застосовується у Нідерландах, Фінляндії і Швеції);
- відрядження працівників і спільне розпорядження персоналом (метод застосовується у Бельгії, Великобританії, Ірландії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, Франції) [5].

Підсумовуючи, зазначимо, що зарубіжний досвід дає різноманітні позитивні приклади: уніфікації баз даних та забезпечення правоохоронних структур доступом до них; побудови ефективних моделей правоохоронних систем; дієвого міжнародного та міжвідомчого обміну інформацією; горизонтальної інтеграції через спільні слідчі групи, міжвідомчі центри розслідувань, відрядження працівників та спільне розпорядження персоналом тощо. Водночас, використання цього досвіду в Україні потребує залучення широкого кола спеціалістів, глибокого аналізу норм чинного законодавства та чіткого прогнозування практичної значимості та реалізації нововведень в правоохоронній системі.

Список використаних джерел:

1. Титаренко О. О. Досвід Німеччини в програмуванні протидії злочинності в сучасних умовах. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 267–274.
2. Шостко О. Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. *Проблеми законності*. 2009. № 1. С. 176–185.
3. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності : Аналітична записка Нац. ін-т стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1106> (дата звернення 10.02.2023).
4. Cybercrime: protecting against the growing threat. Global Economic Crime Survey. Pricewaterhouse Coopers. URL: http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/assets (дата звернення 10.02.2023).
5. Олійник Ю. Я., Середа Т. М. Європейський досвід запобігання організованої злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-пр. журн. / Міжвід. наук.-досл. центр з пробл. боротьби з організ. злоч. Київ, 2013. № 1(29). С. 365–370.

НАПРЯМ 6. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-36>

ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ: НОВІ КРОКИ У РОЗСЛІДУВАННІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ (ПРОДОВЖЕННЯ ОГЛЯДУ)⁴

Басиста Ірина Володимирівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедр адміністративного права та процесу;
кримінального процесу та криміналістики*

Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів)

⁴ Розпочато на шпальтах збірника Українська кримінальна юстиція в умовах війни : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> (Басиста І. В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності С. 17–44). Продовжено у розділі «Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності» колективної монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 42–78. 552. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> ; <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2> та у розділі «Перспективи та невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності (діяльність Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ЈТ); співробітництво із Міжнародним кримінальним судом; перспективи створення Міжнародного трибуналу ad hoc тощо) (продовження огляду)» колективної монографії «Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика». 2023, а також у тезах доповідей: «Перспективи відшкодування ролією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах»: Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів : ЛьвДУВС. 2022. С. 6–11. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; «Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду)»: Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023. С.4-11; «Злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року та перспективи притягнення до відповідальності (співробітництво із Міжнародним кримінальним судом; кроки до створення Міжнародного трибуналу ad hoc)». VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти». 17 березня 2023 року. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2023; «Окремі проблеми притягнення до відповідальності за вчинення тяжких міжнародних злочинів, відшкодування завданої шкоди та кроки на їх вирішення (продовження огляду)». Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір». 31 березня 2023 року. м. Львів : ІПЮ НУ «Львівська політехніка». 2023 ; «Притягнення Міжнародним кримінальним судом до відповідальності за вчинені та вчинювані міжнародні злочини в Україні, в тому числі щодо дітей (продовження огляду) : «Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів». 27 квітня 2023 року. Ужгород. 2023.

Ще на початку березня 2023 року зазначалося [1], що «МКС готується додатково відкрити дві справи про воєнні злочини РФ в Україні: у зв'язку з викраденнями українських дітей та навмисними атаками Росії проти цивільної інфраструктури України» [2]. Також у ЗМІ з'явилася інформація, що Україна готує позов до МКС проти Ірану, як співучасника злочинів РФ [3]. А вже у кінці дня 17 березня 2023 року з'явилося повідомлення про те, що МКС (Палата досудового провадження) видав ордери на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової. **Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба написав у Twitter** таке: «Колеса правосуддя обертаються: Я вітаю рішення МКС видати ордери на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової у зв'язку з насильницькою передачею українських дітей» [4]. «Цим рішенням МКС дав свою юридичну оцінку значення персонального імунітету посадових осіб РФ. Тепер його (Путіна) можуть судити заочно» [5].

За повідомленням CNN, на котре посилаються українські ЗМІ, щодо зазначеного рішення МКС, цитуючи Piotr Józef Hofmański, як очільника МКС, підкреслюють, що «ордери на арешт – це не «чарівні палички». «Але ми віримо в стримувальний ефект ордерів на арешт і вважаємо, що це дуже важливий сигнал для всього світу про те, що ми робимо свою роботу, що жертви не залишені без уваги, про них не забули, і ми просто робимо те, що від нас очікують», – заявив глава МКС [6]. «Є 123 держави – дві третини держав світу – в яких він не буде в безпеці, бо вони мають обов'язок виконувати ордери на арешт. Ці ордери не є «кінцем гри», бо справа «може розширитися і охопити інші злочини, ймовірно вчинені на території України» [6].

Президент Сполучених Штатів Америки Джо Байден вважає виправданим рішення МКС про видачу ордера на арешт російського диктатора Володимира Путіна через воєнні злочини в Україні та назвав ордер «дуже сильним аргументом». Про це написало українське видання з посиланням на «The New York Times» [7]. Сполучені Штати не мають жодних сумнівів, що Російська Федерація та її армія вчиняють звірства та злочини на території України (заявив представник Держдепартаменту США Нед Прайс). «Прокурор Міжнародного кримінального суду є незалежною особою і ухвалює власні судові рішення на основі доказів, що є у нього...», – сказано в заяві Білого дому [8]. Колишній посол з особливих доручень, який очолював Управління глобального кримінального правосуддя в Держдепартаменті США Стівен Рапш заявив, що росія не зможе позбавитися санкцій, якщо арешт диктатора Володимира Путіна не буде проведено. Рішення МКС про ордер на арешт зробило його ізгоєм. «Або

путін стане перед судом у Гаазі, або він буде все більше і більше ізольований і помре з цим тягарем над головою» [9].

Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель у дописі в Twitter, на котрий посилається низка українських журналістів, зазначив, що рішення МКС видати ордер на арешт Путіна за воєнний злочин, пов'язаний з незаконною депортацією та переміщенням дітей з України до Росії, є початком процесу притягнення до відповідальності [10]. «...Ніхто не повинен відчувати, що може безкарно чинити геноцид, злочини проти людяності або воєнні злочини», – підкреслив прокурор МКС Karim A.A. Khan QC [11]. А через кілька днів, 31 березня, прокурор МКС закликав Росію повернути викрадених дітей в Україну, «...правам дитини має приділятися першочергова увага» [12]. За повідомленням «Європейська правда» з посиланням на Sky News, Канцлер Німеччини Олаф Шольц із означеного приводу сказав, що «...правда в тому, що ніхто не стоїть над законом, і саме це стає зрозумілим зараз» [13].

Своєю чергою Росія відразу ж відзначилася цинічними заявами, наголосивши, що не визнає юрисдикцію МКС [14]. У продовження, заступник голови Ради Безпеки РФ заявив, що рішення МКС щодо ордеру на арешт матиме «жахливі наслідки» для міжнародного права, та пригрозив «...цілком можливо собі уявити точкове застосування гіперзвукового «Онікса» з Північного моря з російського судна по будівлі суду у Гаазі. Його, на жаль, не збити. І суд – це лише убога міжнародна організація, а не населення країни НАТО. Тому й війну не починатимуть. Побоятися. І шкодувати ніхто не буде. Тож, громадяни судді, уважно дивіться у небо», – написав він у своєму телеграм-каналі [15]. А пізніше російський Слідком порушив «кримінальну справу» проти прокурора та суддів МКС, які видали ордер на арешт Путіна [14]. В унісон вказаному, Президент Сербії розкритикував рішення МКС щодо арешту теж прогнозуючи, «...що це лише продовжить війну Росії проти України» [16].

Поряд з цим, 23 березня 2023 року з'явилося повідомлення, що «...глави мін'юстів різних країн світу зустрілися в Лондоні з метою обговорення підтримки розслідування МКС» та задля притягнення військових злочинців до відповідальності за ті звірства, котрі вони вчинили в Україні [17]. Міністр юстиції Британії Домінік Рааб зазначив, що уряд його країни продовжуватиме фінансувати і надаватиме експертизу суду, поки «справедливість не переможе» [17]. Як повідомляла група IC, Велика Британія допоможе Міжнародному кримінальному суду (МКС) в Гаазі в судово-медичній експертизі та розслідуванні звинувачень, висунутих проти путіна [18].

Своєю чергою, Верховна Рада України ухвалила звернення (Постанова № 9122) до країн та міжнародних організацій про необхідність притягти до відповідальності осіб, винних у вчиненні найтяжчих злочинів за міжнародним правом на території України (підтримали 335 депутатів) та «їх подальшої передачі в розпорядження Суду відповідно до взятих на себе зобов'язань згідно з Римським статутом» [19].

Що ж до реакції інших держав на означене вище рішення МКС, то Конституційний суд Вірменії заявив, що Римський статут МКС відповідає Основному закону країни, тим самим відкривши шлях для його ратифікації. Своєю чергою Росія вважає неприйнятним для себе намір Вірменії приєднатися до Римського статуту й попереджає Єрван про наслідки такого кроку [20]. Міністр закордонних справ Бразилії Мауро Вієйра підкреслив, що російський президент ризикує бути заарештованим у його країні, адже Бразилія поважає та дотримується рішень МКС. Глава бразильської дипломатії також підтвердив засудження Бразилією повномасштабного російського вторгнення в Україну [21]. Міністр юстиції Німеччини Марко Бушманн оголосив, що виконає ордер на арешт президента росії владіміра путіна, якщо він ступить на німецьку землю. Про це повідомляє Zeit. За його словами, у разі приїзду путіна Міжнародний кримінальний суд швидко звернеться до Інтерполу та договірних держав і вимагатиме виконання ордера [22]. Литовські міністерства стверджують, що якби до країни приїхав російський диктатор Путін, його одразу б заарештували. Вони кажуть, що у цьому не варто сумніватися. Про це повідомляє Цензор.НЕТ із посиланням на Delfi [23].

Своєю чергою Угорщина заблокувала спільну заяву країн-членів Європейського Союзу щодо видання МКС ордеру на арешт президента Росії Владіміра Путіна. Про це, як пише «Європейська правда», з посиланням на поінформованих співрозмовників повідомляє агенція Bloomberg. Через вето Будапешта заяву від свого імені опублікував головний дипломат ЄС Жозеп Боррель, у якій рішення МКС він «узяв до відома». «ЄС розглядає рішення МКС як початок процесу підзвітності та притягнення російських лідерів до відповідальності за злочини і звірства, які вони замовляють, дозволяють або вчиняють в Україні», – йдеться в заяві Борреля. Крім того, міністри юстиції ЄС оприлюднили власну заяву на підтримку рішення МКС, яку Угорщина, знову-таки, не підписала [24].

Список використаних джерел:

1. Басиста І. В. Окремі проблеми притягнення до відповідальності за вчинення тяжких міжнародних злочинів, відшкодування завданої

шкоди та кроки на їх вирішення (продовження огляду). *Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір»*. 31 березня 2023 року. м. Львів: ІППО НУ «Львівська політехніка». 2023.

2. Міжнародний кримінальний суд планує відкрити дві справи про воєнні злочини РФ – NYT. *Українська Правда, Європейська Правда*. 13 березня 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/13/7157882/>

3. Українські прокурори зібрала досє на 600 осіб з військового та політичного командування рф за воєнні злочини. *UA.NEWS*. 14 березня 2023 року. <https://ua.news/ua/ukraine/ukrainskie-prokurory-sobrala-dose-na-600-chelovek-iz-voennogo-i-politicheskogo-komandovaniya-rf-za-voennye-prestupleniya>

4. Кулеба прокоментував видачу ордеру на арешт Путіна Гаазьким трибуналом. *Інформаційне агентство ASPI*. 17 березня 2023 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/kuleba-prokomentuvav-vidachu-ordera-na-aresht-putina-gaazkim-tribunalom#gsc.tab=0>

5. Марк Савенко Путіна тепер можуть судити заочно, – ОП. *Українські Новини*. 20.03.2023. <https://ukranews.com.ua/news/921820-putina-terep-mozhut-sudyty-zaочно-op>

6. Ордер на арешт Путіна надсилає важливий сигнал світу – президент МКС Говфманські. *Інформаційне агентство ASPI*. 18 березня 2023 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/order-na-aresht-putina-nadsilae-vazhliivy-signal-svitu-prezident-mks-gofmanski#gsc.tab=0>

7. Путін є воєнним злочинцем, ухвала Гаазького трибуналу справедлива – Байден. *Інформаційне агентство ASPI*. 18 березня 2023 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/putin-e-voennim-zlochincem-ukhvala-gaazkogo-tribunalu-spravedliva-bayden#gsc.tab=0>

8. Росія скоює в Україні військові злочини – Держдеп США. *Інформаційне агентство ASPI*. 22.03.2023. <https://aspi.com.ua/news/politika/rosiya-skojuje-v-ukraini-viyskovi-zlochini-derzhdep-ssha#gsc.tab=0>

9. Без арешту путіна рф не вийде з-під санкцій – ексчиновник Держдепу США. *UA.NEWS*. 18.03.2023. <https://ua.news/ua/world/bez-areshtu-putina-rf-ne-vijde-z-pid-sanktsij-ekschinovnik-derzhdepu-ssha>

10. Ордер на арешт Путіна є початком процесу притягнення до відповідальності – Боррель. *Інформаційне агентство ASPI*. 18 березня 2023 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/order-na-aresht-putina-e-pochatkom-procesu-prityagnennya-do-vidpovidalnosti-borrel#gsc.tab=0>

11. Головний прокурор Гаазького трибуналу Хан прокоментував наслідки ордеру на арешт Путіна. *Інформаційне агентство ASPI*. 18 березня 2023 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/golovniy-prokuror->

gaazkogo-tribunalu-khan-prokomentuvav-naslidki-orderu-na-aresht#
gsc.tab=0

12. Надтока Світлана Прокурор Міжнародного кримінального суду закликав Росію повернути Україні всіх викрадених дітей. *Кореспондент.net*. 31.03.2023. <https://ua.korrespondent.net/world/4577080-prokuror-mks-zvernuvsia-iz-zaklykom-do-rosii>

13. Канцлер Німеччини: Ордер на арешт Путіна показує, що ніхто не стоїть над законом. *Українська Правда, Європейська Правда*. 18 березня 2023 року. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/18/7394058/>

14. Костін обговорив із головою Європарламенту спецтрибунал для Путіна. *РБК – Україна*. 23.03.2023. <https://www.rbc.ua/rus/news/prityagnuti-vinnih-vidpovidalnosti-generalniy-1679567530.html>

15. Медведєв погрожує ракетним ударом по будівлі МКС у Гаазі: «Судді, уважно дивіться в небо». 20.03.2023. *Цензор. Нет*. https://censor.net/ua/news/3406784/medvedyev_pogrojuje_raketnym_udarom_po_budivli_mks_u_gaazi_suddi_uvajno_dyvitsya_v_nebo

16. Ярослав Денькович «Лише подовжить війну в Україні»: президент Сербії висловився проти ордера МКС на арешт Путіна. 19.03.2023. <https://tsn.ua/ato/lishe-podovzhit-viynu-v-ukrayini-prezident-serbiyi-vislovivsvya-proti-ordera-mks-na-aresht-putina-2289166.html>

17. Світові міністри юстиції зустрілися у Лондоні щодо ордеру на арешт Путіна. *Інформаційне агентство АСПІ*. 23.03.2023. <https://aspi.com.ua/news/politika/svitovi-ministri-yusticii-zustrilisya-u-londoni-schodo-orderu-na-aresht-putina#gsc.tab=0>

18. Україна збирає на зустріч коаліцію держав для створення спецтрибуналу над рф – Кулеба. *Інформаційний Спротив*. 21.03.2023. <https://sprotyv.info/politica/ukraina-zbiraє-na-zustrich-koalicziyu-derzhav-dlya-stvorennya-specztribunalu-nad-rf-kuleba/>

19. Олег Бесараб Рада закликала країни-учасниці Міжнародного кримінального суду арештувати путіна. *UA.NEWS*. 20.03.2023. <https://ua.news/ua/ukraine/rada-pryzvala-strany-uchastnytisy-mezhdunarodnogo-ugolovnogogo-suda-arestovat-putyna>

20. У Росії роздратовані намірами Вірменії визнати юрисдикцію МКС, який хоче арештувати Путіна. *Українська Правда, Європейська Правда*. 27.03.2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/27/7158753/>

21. Глава МЗС Бразилії: Путіна можуть заарештувати, якщо він приїде з візитом. *ZN.UA*. 22.03.2023. <https://zn.ua/ukr/war/hlava-mzs-braziliji-putina-mozhut-zaareshtuvati-jakshcho-vin-prijide-z-vizitom.html>

22. Німеччина заарештує путіна, якщо він приїде на її територію – міністр юстиції. *UA.NEWS*. 19.03.2023. <https://ua.news/ua/world/germaniya-arestuet-putina-esli-on-priedet-na-ee-territoriyu-ministr-yustitsii>

23. Путіна арештують, якщо він приїде до Литви, «рука не здригнеться», – міністри. *ЦЕНЗОР. НЕТ*. 3.04.2023. https://censor.net/ua/news/3409734/putina_areshtuyut_yakscho_vin_pryuide_do_lytvvy_ruka_ne_zdrygnetsya_ministry

24. Угорщина заблокувала спільну заяву ЄС про ордер на арешт Путіна в Гаазі – ЗМІ. *Українська Правда. Європейська Правда*. 20.03.2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/20/7158337/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-37>

ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ ЯК СКЛАДОВОЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА 2023–2027 РОКИ

Рудь Даріна Олексіївна

*аспірантка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Інституту економіки та права Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя)*

Науковий керівник: Калюга Каріна Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор, заступник завідувача кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики Інституту економіки
та права Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Гармонізація законодавства України з законодавством Ради Європи є однією з найважливіших умов поглиблення співпраці нашої держави з європейськими міжнародними організаціями та їх державами-учасницями. Це створює необхідні передумови для переходу до наступного етапу інтеграції.

09 лютого 2023 року Комітетом з питань правоохоронної діяльності протягом восьмої сесії підготовлено, а Верховною Радою прийнято три закони, спрямовані на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), саме: «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо електронних довірчих послуг і електронної ідентифікації»; «Про внесення зміни до статті

16611 Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку із змінами в порядку подання державному реєстратору інформації про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи»; «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» [1].

11 травня 2023 року Президентом України схвалено та затверджено указ № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» [2].

На фоні збройної агресії Російської Федерації проти України, розроблено комплексний стратегічний план діяльності правоохоронних органів, які стикаються з безпрецедентними викликами, насамперед безпековими, на які необхідно швидко реагувати. Йдеться про організаційні та інші проблеми, які різними способами впливають на спроможність правоохоронних органів ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України. Водночас, після перемоги України, в суспільстві сформувався чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, в тому числі і в правоохоронній.

Зміни в системі правоохоронних органів мають бути комплексними та охоплювати всі аспекти її функціонування: від підготовки та відбору високопрофесійних працівників до забезпечення ефективності функціонування системи з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема підзвітності та прозорості. Слід і надалі знижувати корупційні та інші ризики, в тому числі шляхом посилення механізмів демократичного контролю громадян за процесами прийняття рішень. Водночас загальною метою реформування правоохоронних органів є вдосконалення їх ціннісних орієнтацій, організаційної культури, структури управління, законодавчих норм, особливо з урахуванням потреб правозастосовної практики.

Ключовими пріоритетами мають стати забезпечення верховенства права, запобігання та боротьба зі злочинністю при суворому дотриманні прав людини, включаючи гендерну рівність, посилення гарантій незалежності, підвищення ефективності виконання правоохоронними органами та прокуратурою своїх повноважень шляхом розширення міжнародного співробітництва, зокрема міжвідомчого, та покращення їх взаємодії з компонентами сектору безпеки та оборони.

Стратегічний план включає в себе наступні розділи: Розділ I. Загальні положення, який розкриває Стратегічну й оперативну здатність органів правопорядку та прокуратури служити людям, захищати порядок, громадську та державну безпеку з дотриманням прав людини і стандартів підзвітності, що інтегрує Україну

в загальноєвропейській простір свободи, безпеки та справедливості. Розділ II. Зміст і напрями реформування органів правопорядку, в якому містяться головні питання такі як дієвість та ефективність органів правопорядку та прокуратури як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України; запровадження стратегічного планування у сфері кримінальної політики, що визначатиме міжгалузеві, галузеві та інституційні заходи протидії злочинності; розвиток альтернативних заходів вирішення кримінально-правових конфліктів (*diversionary measures, transactions*), що застосовуватимуться на досудовій стадії кримінального провадження під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку та прокуратури, забезпечення їх раціональної побудови й спроможності ефективно виконувати свої функції; здійснення консолідованої поетапної цифрової трансформації органів правопорядку та прокуратури на основі інструментів стратегічного менеджменту, які відповідають найкращим практикам ЄС та заключні питання щодо посилення механізмів демократичного цивільного контролю; підвищення обізнаності співробітників органів правопорядку та прокуратури з питань доброчесності, підзвітності й прозорості за допомогою систематичного навчання [2].

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити наступні попередні висновки. Затвердження Комплексного стратегічного плану реформування правоохоронних органів України у сфері безпеки і оборони на період 2023–2027 років є актуальним для сьогоденної України. На шляху євроінтеграції країни, відповідна трансформація правоохоронних органів – нагальний та ефективний шлях розвитку нашого суспільства.

Треба відзначити, що Комплексний стратегічний план є більш впізнаваним з боку таких правоохоронних органів, як Національна поліція України, Служба безпеки України та прокуратура, що свідчить про те, що ця система сьогодні ефективно функціонує відповідно до міжнародних стандартів. Практика впровадження цієї системи, сама доводить необхідність такого шляху. Бо організаційні та інші проблеми, здатні впливати на ефективність правоохоронних органів виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України.

Справедливі положення цього *Плану*, щодо пріоритетності серед таких змін – гарантування прав і свобод людини та громадянина,

а також подальша розбудова демократичної держави, у якій неухильно забезпечується верховенство права тощо.

Список використаних джерел:

1. Комітетом з питань правоохоронної діяльності протягом восьмої сесії підготовлено, а Верховною Радою прийнято три закони, спрямовані на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС). *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233010.html (опубліковано 09 лютого 2023 року).

2. Указ Президента України № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» від 11 травня 2023 року. *Президент України. Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-38>

СПОСІБ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 368⁵ КК УКРАЇНИ

Сванадзе Лана Патіївна

*аспірантка кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)*

На жаль, на сьогодні корупція в Україні залишається однією із найбільших загроз та стримуючим чинником на шляху до прийняття нашої країни до Європейського союзу. Кримінальна відповідальність за вчинення корупційних діянь, одним із яких є незаконне збагачення, є певним інструментом стримування корупції як суспільно небезпечного явища, що притаманне законодавству більшості розвинутих країн світу.

Варто зазначити, що за весь час існування у Кримінальному Кодексі України (далі – КК України) відповідної норми, що передбачає покарання за незаконне збагачення – це ст. 358-2 (Кодекс доповнено цією нормою згідно із Законом 3207-XI від 07.04.2011 з подальшими змінами та яка визнана неконституційною Конституційним Судом

України 26 лютого 2019 р.), та ст. 358-5 (внесена до КК України Законом 2263-IX від 31.10.2019 р.), жодного обвинувального вироків за незаконне збагачення вітчизняними судами не винесено. Разом з тим, Україна традиційно займає досить низьке місце (33 бали у 2022 р.) у рейтингу країн за Індексом сприйняття корупції у світі [1].

Згідно офіційних статистичних даних, представлених на сайті Офісу Генерального прокурора за останні п'ять років [2], у 2018 р. обліковано 73 кримінальних правопорушення, закрито – 33; у 2019 р. обліковано 5 кримінальних правопорушень, закрито 13; у 2020 р. обліковано 10 кримінальних правопорушень, закрито 4; у 2021 р. обліковано 3 кримінальних правопорушення, закритих немає; у 2022 р. обліковано 3 кримінальних правопорушення, закрито 2. Жодного обвинувального акту до суду за досліджуваний період не направлено.

Вчені роблять висновок, що така ситуація складається через 1) прогалини в роботі, деякою мірою, правоохоронних органів; 2) недосконалість розробленої норми, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення; 3) значну кількість внесення змін як до самої статті КК України, що передбачає відповідальність за незаконне збагачення, так і до антикорупційного законодавства держави, що спричиняє швидку адаптацію органів досудового розслідування до нових нормативних змін у ході досудового розслідування; 4) політичні та особисто корисні мотиви окремих уповноважених осіб та органів держави, які можуть впливати на скасування криміналізаційні норми, що передбачає відповідальність за незаконне збагачення, а також певних заходів, закріплених в антикорупційному законодавстві [3, с. 258]. На наш погляд, однією з причин, у тому числі, прогалин в роботі правоохоронних і судових органів, є недостатня розробленість криміналістичних рекомендацій з розкриття та розслідування незаконного збагачення, що тягне за собою відсутність дієвих механізмів впливу на стан злочинності у цій сфері.

Одним із обов'язкових елементів криміналістичної характеристики будь-якого злочину, що посідає важливе місце в її системі, є спосіб вчинення злочину. Саме через дослідження способу вчинення злочину формуються і використовуються криміналістичні прийоми, засоби та методи виявлення, фіксації та дослідження доказів, і на основі чого розробляються криміналістичні характеристики злочинів як компонент окремих криміналістичних методик розкриття та розслідування злочинів.

На відміну від кримінально-правового розуміння способу вчинення злочину, під яким здебільшого розуміють певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину [4], його криміналістичне поняття і значення

є ширшим та більш змістовним. Воно включає в себе не тільки злочинні дії з безпосереднього вчинення злочину, але й незлочинні дії винуватої особи з підготовки та приховування злочину, в наслідок яких залишаються певні матеріальні та ідеальні сліди в пам'яті людей та у його матеріальній обстановці.

У диспозиції ст. 368-5 КК України законодавець не називає конкретних способів незаконного збагачення. На наш погляд, така конструкція кримінально-правової норми зумовлена постійною появою в реальному житті нових способів корупційного збагачення, що виключає можливість навести вичерпний їх перелік у диспозиції відповідної статті.

За результатами системного аналізу наукових джерел та матеріалів практики встановлено, що способами набуття активів, що є предметом незаконного збагачення, є наступні: а) отримання активів безпосередньо або через посередників; б) у матеріально визначеній формі або у іншій (наприклад, переведення грошових коштів на банківський рахунок); в) з подальшим набуттям права власності або без такого (користування, володіння).

Набуті в результаті незаконного збагачення активи можуть в подальшому: зберігатися готівкою, на банківських рахунках (у тому числі, інших осіб); витрачатися на певні особисті, сімейні та т. ін. потреби (оплата відпочинку, навчання, лікування, ремонту тощо); стати засобом придбання рухомого майна (автотранспорт, корабель, катер, човен, літак тощо), нерухомого майна (квартира, житловий будинок, земельна ділянка тощо), коштовностей і предметів розкоші (коштовні годинники, мобільні телефони, взуття, одяг, аксесуари, меблі тощо); придбання вартісної комп'ютерної та побутової техніки; тварин; вкладання коштів у бізнес, будівництво та т. ін.; бути вивезені за кордон (особисто, через посередників) з можливістю здійснення перед цим конвертації національної валюти в іноземну.

Згодом виведені в іноземні держави кошти може бути використано для: 1) придбання іноземних юридичних осіб, зокрема офшорних; 2) придбання за кордоном нерухомого майна або його частки (квартира, житловий будинок, гараж чи інше приміщення, земельна ділянка); 3) вкладання на банківські рахунки чи придбання цінних паперів у закордонних резидентів; 4) придбання в іноземних державах рухомого майна (автотранспорт, корабель, катер, човен, літак тощо); 5) здійснення інших витрат (придбання вартісних членських внесків до іноземних впливових організацій чи елітних клубів); 6) з ними можуть бути вчинені інші операції з легалізації незаконно отриманих коштів [5, с. 23].

У більшості випадків особи, які незаконно збагатилися, здійснюють заходи приховання такого факту, що утруднює його встановлення органами досудового розслідування. Способами приховання незаконного збагачення (набуття активів) суб'єктами злочину є: а) реєстрація права власності на майно особами, які не є суб'єктами декларування, відомості про яких не підлягають декларуванню; внесення коштів на банківські рахунки інших осіб; б) вчинення правочину для приховання іншого правочину, який насправді вчинено (удаваний правочин) – купівля чужого винаходу та його оформлення на себе з подальшим отриманням дивідендів; здійснення фіктивної підприємницької діяльності близькими особами (наприклад, утримання перукарського салону); придбання активів за заниженою вартістю (наприклад, найдешевша комплектація транспортного засобу чи за наявності пошкоджень) та ін.; в) вчинення правочину без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися таким правочином (фіктивний правочин) – ніби-то взяття в кредит коштів у осіб, які не є суб'єктом декларування; надання (придбання, дарування) близькими особами коштовних подарунків тощо.

Способами приховання володіння набутими активами суб'єктами злочину є: а) заздалегідь офіційне розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану, але продовження фактичного проживання із дружиною (чоловіком) та ведення спільного побуту, у тому числі спільне користування набутими активами; б) зберігання коштів у готівці (в сейфах, тайниках чи сховищах); в) придбання дешевих копій подібних до коштовних годинників, коштовностей чи інших дорогих речей; г) здійснення операцій з купівлі-продажу коштовних предметів за готівку; д) виведення (у тому числі фізичне вивезення) активів за кордон особисто, через посередників або з використанням фірм-одноденок; придбання за кордоном рухомого або нерухомого майна; вкладання в банківські рахунки чи придбання цінних паперів у закордонних резидентів; учинення інших дій.

Список використаних джерел:

1. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
3. Моргун Н.С., Шевчук О.О., Марчевський С.В. Встановлення джерел походження активів як обставина, яка підлягає доказуванню під час розслідування незаконного збагачення. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1(97). С. 257–266.

4. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М. : Госюриздат, 1960. 244 с.

5. Розслідування незаконного збагачення (368⁵ КК України) [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. М. Стрільців, В. В. Крижна та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 90 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-39>

СИСТЕМИ «ПОГЛИНАННЯ» ТА «СКЛАДАННЯ» ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Школа Ярослав Олександрович

студент юридичного факультету спеціальності

«Правоохоронна діяльність»

Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)

*Науковий керівник: **Тетяна Леоненко***

*доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права юридичного факультету*

Національного університету «Запорізька політехніка»

(м. Запоріжжя)

Фундаментальною працею, присвяченою проблемам призначення покарання, є монографія М. І. Бажанова «Призначення покарання за радянським кримінальним правом» [1, с. 11].

Так, автором піддано глибокому аналізу складні проблеми призначення покарання при сукупності злочинів, сукупності вироків, наведено авторське бачення щодо вирішення проблеми врахування обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [1, с. 12].

Сукупність злочинів полягає в тому, що особа скоює два або більше злочинів, кожен із яких передбачений різними статтям або різними частинами Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. У зв'язку з цим можливі різні підходи до призначення покарання за таку сукупність. Серед них можна виділити такі: 1. Система повного (абсолютного) складання покарань; 2. Система обмеженого складання покарання; 3. Система поглинання; 4. Система обов'язкового або факультативного підвищення покарання; 5. Змішані системи призначення покарання за сукупністю злочинів [2, с. 155].

Особливу увагу законодавець звертає саме на поглинання та складання, які можна простежити у статті 70 ККУ (далі – Кримінальний кодекс України).

При сукупності кримінальних правопорушень суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань [3, стаття 70].

Буквальний аналіз змісту наведеного законодавчого положення свідчить про те, що призначення покарання за сукупністю злочинів передбачає два послідовних етапи – призначення покарання за кожен злочин окремо та визначення остаточного покарання, яке може здійснюватися з використанням трьох способів: поглинення менш суворого покарання більш суворим; повного складання покарань; часткового складання покарань. Питання можливості одночасного застосування різних способів є дискусійним [1, с. 278].

У контексті досліджуваного питання варто зауважити, що попри його складність, а можливо, і завдяки такій складності, його вирішенню приділяється надзвичайно мало уваги в сучасній юридичній науці. Водночас різноманіття видів сукупності злочинів породжує існування низки проблем, які можуть бути пов'язані як із застосуванням чинних норм, зумовлених їх неоднозначним тлумаченням, так із обґрунтованістю обрання того чи того підходу до призначення покарання (правила призначення покарання) у межах суддівської дискреції [1, с. 279–280].

Судовий розсуд розглядається як вихідний принцип здійснення правосуддя, що у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо [5, с. 330].

Спеціальні правила призначення покарання за сукупністю злочинів є невід'ємним елементом системи заходів, які використовують для обрання виду та розміру покарання, а тому цей елемент має розглядатися не відокремлено, а як частина цілого, що підпорядковуються спільним засадам та з допомогою яких реалізуються одні й ті самі завдання, та які є передумовою досягнення визначеної законом про кримінальну відповідальність мети покарання. У цьому контексті доцільно навести позицію В.О. Навроцького(українського правознавця,

доктора юридичних наук, професора), який зазначає, що «наявні суперечності між правом і законом (коли з'являються «неправові закони») мають зніматися у процесі законотворчості, а не застосування закону. Інакше при застосуванні закону пануватиме вакханалія: особи, уповноважені на застосування кримінально-правових норм, по-перше, будуть підміняти собою законодавця, вкладаючи в текст закону те, що насправді законодавець не передбачив, по-друге, керуватимуться своїм індивідуальним розумінням справедливості, а не суспільним, яке має бути втілене у нормативній формі» [1, с. 280].

Науковці у сфері кримінального права пропонують реалізовувати ту чи іншу систему за допомогою певних, обґрунтованих правил.

Так, зокрема, у своєму дослідженні О.О. Садовнікова пропонує визначити такі правила:

Принцип поглинання варто застосовувати за сукупності к.п. у таких випадках:

1) при сукупності необережних злочинів, а також при сукупності умисного і необережного злочину;

2) під час призначення покарання за сукупністю умисних злочинів, якщо суд застосував правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом щодо одного із злочинів.

Принцип часткового поглинання доцільно застосовувати у випадку, якщо має місце:

1) сукупність злочинів середньої тяжкості, тяжких або особливо тяжких злочинів при існуванні пом'якшуючих обставин;

2) сукупність злочинів середньої тяжкості, тяжких або особливо тяжких злочинів, якщо суд застосував правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом щодо одного із злочинів;

3) сукупність особливо тяжких злочинів, якщо застосовуються обставини, що пом'якшують покарання, призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом щодо одного із злочинів та відсутні обставини, що обтяжують покарання;

4) під час призначення покарання за сукупністю злочинів будь-якого ступеня тяжкості, вчинених неповнолітніми;

5) під час призначення покарання за сукупністю злочинів будь-якого ступеня тяжкості, вчинених особами з психічним розладом, який не виключає осудність. В усіх інших випадках, на думку вченої, доцільно застосовувати принцип повного складання покарання.

Існують й інші підходи до деталізації правил призначення покарання за сукупністю злочинів.

Так, Н.П. Крупська пропонує встановити два таких правила:

1) якщо всі злочини, які складають сукупність, є злочинам невеликої та (або) середньої тяжкості, то остаточне покарання призначається

шляхом поглинання більш суворим менш суворого або шляхом часткового чи повного складання покарань;

2) якщо хоча б один із злочинів, вчинених у сукупності, є тяжким або особливо тяжким, то остаточне покарання призначається шляхом часткового або повного складання покарань [1, с. 280–281].

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі згаданої комісії створена робоча група з питань розвитку кримінального права. Результатом роботи вказаної комісії є проєкт нового Кримінального кодексу України, який запроваджує зовсім новий підхід до призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків.

За основу була взята американська модель методом абсолютного складання покарань. Граничною межею для призначення покарання у вигляді позбавлення волі від тепер запропоновано не більше 30 років. Покарання у вигляді довічного позбавлення волі також залишилося в системі покарань нового кодексу [4, с. 171–172].

Список використаних джерел:

1. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернівці: Десна Поліграф, 2019. 488 с.

2. Ярослав Кушнір, Анелія Смирнова, Порівняльний кримінально-правовий аналіз системи призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків України та Франції в умовах сучасності. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 8.

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Броднікова Т. Г. Зарубіжний досвід призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень: окремі питання / Т. Г. Броднікова. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 грудня 2021 року) / відп. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 171–174.

5. Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. 500 с.

НАПРЯМ 7. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-40>

ПОРІВНЯННЯ РЕГУЛЯЦІЙНИХ АКТІВ ЗАХИСТУ ТА ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Абрамов Андрій Володимирович
студент Академіє HUSPOL s.r.o. (м. Куновіце, Чеська Республіка)

Порівняння регуляторних актів про персональних дані.
У Європейському Союзі є загальний регуляторний документ – Загальний регламент про захист персональних даних (GDPR), який створює єдині стандарти та вимоги до обробки персональних даних на всій території ЄС. В Україні законодавчо регулювання здійснюється Законом України «Про захист персональних даних», що містить менше вимог щодо захисту даних, ніж GDPR.

Важливою відмінністю між даними регуляторними актами є їх сфера застосування. GDPR застосовується на території ЄС, а також до організацій та осіб, які здійснюють обробку персональних даних суб'єктів, що є громадянами ЄС, незалежно від того, чи здійснюється обробка у ЄС чи ні. Закон України, у свою чергу, має застосування виключно на території України та визначає обов'язки операторів та суб'єктів персональних даних, які знаходяться під юрисдикцією України.

Також варто відзначити, що обсяг захисту персональних даних регулюється схожими підходами. GDPR визнає персональні дані як будь-яку інформацію, яку можна пов'язати з фізичною особою або за допомогою якої можна ідентифікувати фізичну особу. Закон України, в свою чергу, встановлює визначення персональних даних, як будь-якої інформації про фізичну особу, що може бути ідентифікована. Однак, GDPR розширює поняття персональних даних, включаючи такі складові, як генетичні, біометричні та особливі категорії даних, що стосуються расової або етнічної приналежності, політичних переконань, релігійних або філософських переконань, стану здоров'я тощо.

Крім того, GDPR встановлює вимоги щодо імплементації заходів безпеки персональних даних, включаючи обов'язкове проведення оцінки впливу на захист даних та призначення посадової особи

з питань захисту даних. Закон України також вимагає вживання заходів захисту даних, але не має такої ж деталізації щодо оцінки впливу та призначення посадових осіб.

Основні права суб'єкта персональних даних згідно з Законом України «Про захист персональних даних»

1. **Право на доступ до персональних даних:** Суб'єкт персональних даних має право запитати оператора про наявність та зміст оброблюваних його персональних даних. Оператор повинен надати інформацію про джерело отримання даних, мету їх обробки, категорії отримувачів даних та інші деталі, які стосуються обробки.

2. **Право на виправлення персональних даних:** Суб'єкт персональних даних має право вимагати виправлення неправдивих або неточних персональних даних, які стосуються його. Оператор повинен внести відповідні зміни та повідомити про це суб'єкта даних та третіх осіб, яким були передані неправдиві дані.

3. **Право на видалення персональних даних (право на забування):** Суб'єкт персональних даних має право вимагати видалення своїх персональних даних у разі, якщо ці дані стали непотрібними для виконання мети їх обробки, були оброблені незаконно або якщо суб'єкт відкликає згоду на обробку.

4. **Право на обмеження обробки:** Суб'єкт персональних даних може вимагати обмеження обробки своїх даних у випадках, коли він має сумніви щодо точності даних, обробка є незаконною, але суб'єкт не бажає їх видалення, або обробка не є необхідною для оператора, але їй є необхідною для встановлення, збереження або захисту прав та інтересів суб'єкта даних.

5. **Право на перенесення даних:** Закон передбачає право суб'єкта персональних даних на отримання своїх персональних даних у структурованому, звичайно використовуваному та машинночитаному форматі. Суб'єкт даних має право передавати ці дані іншому оператору без перешкоди з боку початкового оператора.

6. **Право на скаргу до контролюючого органу:** Суб'єкт персональних даних має право звернутися до контролюючого органу (зазвичай, до Державної служби України з питань захисту персональних даних [5]) зі скаргою на незаконну обробку своїх персональних даних або порушення своїх прав у сфері захисту персональних даних.

Висновки. Отже, обидва законодавчі акти мають за мету захист особистої інформації суб'єктів даних та встановлюють ряд обов'язків для операторів даних. Однак, не дивлячись на поверхневу схожість цих двох регуляторних актів, існують певні відмінності, основні з яких полягають у рівні захисту даних, додаткових вимогах до обробки та

передачі даних, а також механізмах забезпечення прав суб'єктів даних. Важливо враховувати, що в контексті глобалізації та зростаючої кількості міжнародних обмінів даними, взаємодія між законодавством України та ЄС стає все більш актуальною. Забезпечення відповідності законодавчих норм щодо захисту персональних даних відкриває можливості для безпечного обміну даними між Україною та країнами ЄС, що сприяє економічному та технологічному співробітництву.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про захист персональних даних". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
2. General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <https://gdpr-info.eu/>
3. Юридична Газета. Чи реально притягти до відповідальності за порушення захисту персональних даних в Україні? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-realno-prityagti-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-zahistu-personalnih-danih-v-ukrayini.html>
4. Щодо окремих положень законодавства про захист персональних даних. URL: <https://www.pard.ua/uk/news/2014-04-29-12:40/>
5. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 390/2011 «Про Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних» <https://www.president.gov.ua/documents/3902011-12952>
6. Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ). Аналіз проекту Закону України «Про захист персональних даних» № 5628. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/analiz-proiektu-zakonu-ukrainy-pro-zakhyst-personalnykh-danykh-5628/>
7. Довідково-інформаційна платформа правових консультацій «WikiLegalAid». Захист персональних даних. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php?oldid=42078>

**РОЗГОЛОШЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК СКЛАДОВА
ОБ'ЄКТИВНОЇ ТА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРІН ЗЛОЧИНУ
В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ**

Карпушина Марія Григорівна

orcid.org/0000-0003-4125-4202

*аспірантка Академії адвокатури України (м. Київ),
спеціаліст сектору юридичного забезпечення*

*Регіонального сервісного центру ГСЦ Міністерства внутрішніх справ
України в Дніпропетровській області (м. Дніпро)*

*Науковий керівник: **Вереша Роман Вікторович***

orcid.org/0000-0003-4996-0283

*доктор юридичних наук, завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права*

Академії адвокатури України (м. Київ)

Міжособистісна комунікація є вкрай важливою для медичної справи. Створення соціального контакту на комунікативному рівні між пацієнтами та лікарями, іншими відвідувачами та медичним персоналом сприяє уникненню конфліктних ситуацій. Зрозуміло, що самі по собі конфліктні ситуації не створюють складу кримінально каранних діянь та не суть в собі ознак проступків. Проте, загострення конфліктних ситуацій може провокувати подальші дії, які спроможні нести в собі ознаки шкідливих та протиправних діянь, за настання яких можуть наступати певні види відповідальності: цивільна (матеріальна, моральна), адміністративна, кримінальна, трудова (дисциплінарна відношенні медичного персоналу).

Так, сучасною міжнародною та вітчизняною нормативною базою урегульовано дотримання прав пацієнта в правовому сенсі. Наразі існують положення основної міжнародної угоди, які регламентують охорону і захист прав пацієнта у системі відносин «лікар-пацієнт» на міжнародному рівні – Європейська Хартія прав пацієнтів, та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». З метою захисту персональних даних особи Україною ратифіковано Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних і Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних [1], а також прийнято Закон України «Про захист персональних даних». Відповідальність

за розголошення персональних даних пацієнта, та/або використання його персональних відомостей в ході проведення клінічного дослідження також може наставати в як окремо так і в поєднанні з відповідальністю яка застосовується відповідно до норми статті 145 Кримінального кодексу України (КК України) – незаконне розголошення лікарської таємниці. За КК України, незаконне розголошення лікарської таємниці це умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки.

У результаті опрацювання чинних редакцій статей 141, 142 КК України, можуть бути запропоновані деякі уточнення до редакції статей з приділенням уваги проведенню клінічних випробувань лікарських засобів без інформованої згоди, доповнення терміну «письмова згода» у змісті диспозиції статті 141 змістом «інформована» згода зі спеціальним розшифруванням цього поняття у примітці до статті. Підставою тому, є суспільна значущість захисту персональних даних на національному рівні., а тому треба щоб пацієнт не лише надав згоду на обробку його особистої інформації, а також розумів значення дій на які він надає згоду.

Цікавим є зарубіжний досвід юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних. Наприклад, законодавство США є досить жорстким і надалі лише посилює відповідальність за втрату або незаконний доступ до баз персональних даних. Досвід європейських країн і США у сфері захисту персональних даних став підґрунтям для дослідження цієї проблеми Організацією економічної співпраці та розвитку (далі – ОЕСР), яка розпочала активну діяльність у цьому напрямі у 1969 році. Саме тоді виникли спроби вивчення комп'ютеризації та автоматизації обробки даних. У 1978 році ОЕСР створила групу експертів, основною спеціалізацією якої стали випадки транскордонної передачі інформації та захист відповідних даних.

Отже, можна визначити основні орієнтири у сфері національної регуляції захисту персональних даних і міжнародний досвід у розв'язанні цієї проблеми. Зусилля держав-членів Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних № 108 [2], та ОЕСР сприяли приведенню законодавств багатьох країн до стандартизації захисту прав споживачів щодо захисту та обробки персональних даних не лише в мережі Інтернет, а й взагалі у всіх мережевих системах. Виконання вимог Директиви 97/66/ЄС «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» [3] значно підвищило рівень

безпеки під час транскордонних потоків передачі персональних даних та їхнього надійного збереження в країнах, що взяли на себе відповідальність за виконання вказівок Директиви. При цьому різниця в підходах національних законодавств нівелюється досягненням основної мети – забезпечення основних прав людини у сфері охорони здоров'я [4 ; с. 45–49].

Станом на сьогодні на національному рівні функціонує низка нормативно-правових актів, які регулюють доступ запитувачів до окремих видів інформації та подання документів на розгляд до уповноважених органів. Такими нормативно-правовими актами є Конституція України, Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про звернення громадян» тощо.

Особа, яка являється пацієнтом, в будь-якому випадку не позбавлена права на звернення до суду у встановленому законом порядку, в разі порушення на його думку особистих прав, свобод та інтересів з боку клініциста, персоналу медичного закладу. До останніх відноситься конституційне, адміністративне судочинство та механізм звернення до Європейського Суду з прав людини [5; 3–9].

З розвитком інформаційних технологій у медичній сфері, а саме – запровадженням інформаційно-телекомунікаційних технологій у поєднанні із збільшенням об'ємів і напрямів використання інформації, її передавання новітніми засобами комунікації значно розширилися можливості зі збирання, зберігання й обробки інформації щодо окремих громадян у закладах охорони здоров'я. Активність у формуванні автоматизованих баз даних, обробка та поширення відомостей про осіб без їхнього відома, згоди, (особливо проблемні питання почали виявлятися із реформуванням медичної галузі) призвели до виникнення проблеми інформаційної безпеки як медичних працівників, пацієнтів, так і третіх осіб щодо захисту персональних даних.

За відсутності чіткого механізму детального регулювання питань збирання, використання і знищення персоніфікованої інформації у сфері медицини існує, як указують науковці, ризик порушення права на приватність такої інформації [6; с. 45–46]. Загалом цифровізація медичної галузі видається слушною та раціональною інтеграційною складовою імплементації економічних, політичних та правових складових в геополітичні потоки міжнародної спільноти.

На прикладі Єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ можливе внесення пропозицій щодо цифровізації медичної галузі в частині обробки, збору, структурування, збереження та використання інформації яка містить лікарську таємницю.

У відповідності до пункту 2 Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ, єдина інформаційна система МВС – багатофункціональна інтегрована автоматизована система, що безпосередньо забезпечує реалізацію функцій її суб'єктів, інформаційну підтримку та супроводження їх діяльності і становить сукупність взаємозв'язаних функціональних підсистем, програмно-інформаційних комплексів, програмно-технічних та технічних засобів електронної комунікації, які забезпечують логічне поєднання визначених інформаційних ресурсів, обробку та захист інформації, внутрішню та зовнішню інформаційну взаємодію.

Інформаційні ресурси єдиної інформаційної системи МВС – визначені групи взаємозв'язаних задокументованих одиниць інформації, які формуються і об'єднуються в автоматизованих інформаційних системах суб'єктів єдиної інформаційної системи МВС за певними ознаками, у тому числі зазначені в переліку пріоритетних інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. N 1024 [7].

Основним важелем впровадження та використання ЄІС МВС слугує стійка ієрархічна інформаційна цифрова структура, що вміщує в собі значні блоки та обсяг інформаційних ресурсів даної системи. З врахуванням корупційних ризиків, інших супутніх факторів, доступ до блоків системи, їх частин, систем та підсистем може надаватися децентралізовано та з певними обмеженнями.

На прикладі Плану заходів з виконання Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 р., з врахуванням беззаперечного пріоритету напрямку розвитку окремих програм держави в напрямку розвитку оборонного сектору економіки та посиленню національної безпеки, згаданим планом заходів передбачено впровадження програми підвищення обізнаності населення в правовій сфері, розвиток антикорупційних програм та підвищення рівня кібербезпеки.

Разом із тим, медична галузь в даному плані заходів згадується переважно щодо потенційної можливості забезпечення та охорони здоров'я працівників силових структур. Тобто в даному випадку мова не йде про громадянське суспільство в повному обсязі [8]. Разом із тим тенденції впливу держави на структурованість процесу в поєднанні із структурованістю та уніфікацією підходу реалізації процедури може використовуватись й в інших економічних, соціальних та суспільних галузях національного рівня.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 р. : станом на 6 лип. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/_show/994_326#Text (дата звернення: 03.05.2023).

2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 р. : станом на 6 лип. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 02.05.2023).

3. Директива 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невторгання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» : Директива Європ. Союзу від 15.12.1997 р. № 97/66/ЄС : станом на 12 лип. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_243#Text (дата звернення 03.05.2023).

4. Муляр Г. адміністративна відповідальність за порушення законодавства щодо захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я. Правова позиція. *Адміністративне та митне право*. 2020. Т. 28, № 3. С. 45–49. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-3.8>. (дата звернення: 03.05.2023).

5. Галай В. Способи захисту прав пацієнтів і Україні Детальніше: <https://medkniga.com.ua/5200-sposobi-zahistu-prav-patsiyentiv-i-ukrayini/> : Науково-практ. посіб. Київ : «ВИД. ДІМ “СКІФ”», 2009. 72 с.

6. Коталейчук С. Реалізація та захист персоналізованої інформації у законодавстві України: правове забезпечення. *Право України*. 2006. № 1. С. 46–50.

7. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів : Постанова Каб. Міністрів України від 14.11.2018 р. № 1024 : станом на 11 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-п#Text> (дата звернення: 03.05.2023).

8. Про затвердження плану заходів з виконання Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік та показників ефективності її виконання : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.06.2021 р. № 690-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2021-р#Text> (дата звернення: 03.05.2023).

**ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВІДМОВИТИСЯ
ВІД ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ (ПРАВО НЕ ЗНАТИ)**

Токарева Віра Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса)

Регламенту ЄС 2016/679 та Закон України «Про персональні данні» передбачає право суб'єкта даних вернутися за доступом до персональних даних які збирає та обробляє компанія відповідно. Поряд із правом доступу, у науці висувається пропозиція передбачити право бути не обізнаним щодо певної інформації (право не знати), що може сприяти добробуту особи. У сучасних роботах розгляд права не знати стосується переважно результатів медичних досліджень, обумовлених розвитком превентивної медицини 4П, у якій вбачається майбутнє охорони здоров'я та нову парадигму медичної допомоги взагалі [1].

На відміну від реалізації права доступу до інформації або як називають у зарубіжній літературі «право знати» яке потребує від особи активних дій, звернення до контролера (компанії) за отриманням інформації, а умови реалізації права вимагають обізнаності та додаткових роз'яснень, щодо отримання даних, як кредитні рейтинги, очікувана тривалість життя, стан здоров'я, то реалізація права не знати не потребує активної поведінки. В умовах розвитку превентивної медицини [2] право не знати, має практичне значення у разі виявлення хвороби або схильності до хвороби, яка може бути діагностовано але при сучасному рівні медицини не можна позбутися та вилікувати [3]. Право не знати результати генетичних досліджень законодавчо закріплено в деяких державах ЄС, як Швейцарія, Австрія та Німеччина.

Так, особа може забажати не знати очікувану тривалість власного життя, генетичні хвороби, результати досліджень свого здоров'я щоб не жити з цими знаннями як з «домокловим мечем». Оскільки деструктивне знання особа не можна позбутися, забути, коли зайва інформації може нести загрозу життю, держава може приймати заходи для забезпечення обмеження впливу небажаної інформації.

Так, подекуди, бажаність народження первістка сина або інші класові та кастові традиції у державі, можуть призвести до передчасного переривання вагітності жінкою у разі знання майбутньої статі

новонародженої дитини. Тому Закон Індії «Про методику планування сім'ї та передродової діагностики» передбачає заборону реклами послуг про визначення статі дитини, надання таких послуг, їх пошук та підбурювання до правопорушення, через високу вірогідність переривання вагітності у разі народження дівчинки. Науковці Р. Чедуїк, М. Левітта Д. Шікл та інші, зазначають, що права знати так і права залишатися не обізнаним тісно пов'язані із ідеями автономії особи. Реалізація права не знати можливо реалізувати вочевидь щодо прогностичних тестів та обробки персональних даних та поведінки у мережі Інтернет [5].

Звертаючись до досвіду держав ЄС, Австрія передбачає право особи після дачі згоди на проведення молекулярно-генетичного дослідження після консультації, пока вона не отримала результат дослідження, повідомити в будь-який час, що вона не бажає знайомитися із результатами аналізу та його наслідками, що закріплено в абз. 5 ст. 69 Закону Австрії Про генну інженерію 1994 р. (в ред. від 29.08.2021 р.) [6].

Федеральний закон Швейцарії про генетичні дослідження людини містить ст. 6 «Право на незнання» яка передбачає, що кожна людина має право відмовитися від ознайомлення із даними щодо свого генетичного здоров'я (ст. 6 «Право на незнання»). Виключення складають випадки коли для особи або ембріона, плода існує неминуча небезпека яку можна запобігти (абз. 2 ст. 18) [7].

Закон ФРН «Про генетичне діагностування людини» передбачає право особи не знати про результати генетичних досліджень. Зацікавленій особі має бути надано роз'яснення право не знати, «включаючи право не приймати до уваги результат генетичного діагностування або його частини, але вимагати його знищення» – параграф 9 (2) [8].

Зазначені норми спираються на ідею, передбачену ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини та гідності ув'язку із застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину, що кожна людина має право знайомитися з будь-якими зібраними даними стосовно її здоров'я. Поряд із цим необхідно поважати бажання людини не знайомитися із даною інформацією [9]. Окрім того, право не знати передбачено у Загальній декларації ЮНЕСКО про геном людини та права людини.

Слід зазначити, що знання певної інформації несе не лише моральний та психологічний вплив та може торкатися майнових прав та покладати певні обов'язки на особу. Знання інформації про вірогідну можливість та ризик захворювання тяжкою спадковою хворобою тягне обов'язок страхувальника повідомити про це страховика у разі укладеного

договору страхування життя для подальшого перегляду умов договору, а на стадії укладення договору повідомити страховика, що неминуче може призвести до відмови від прийняття компанією особи на страхування або підвищення страхового тарифу та розмір платежу. До того ж страхувальник зобов'язаний розкрити інформацію у разі перенесення тяжких хвороб родичами при укладенні договору страхування життя, що також може призвести до відмови в укладенні договору страхування або зростання платежу. У будь-якому разі особа під час оформлення договору страхування життя, зобов'язана повідомити про спадкові захворювання у разі якщо вона володіє такими даними, та звільнена від обов'язку якщо не володіє такою інформацією.

З метою розвитку превентивних до клінічних молекулярних та генетичних досліджень фахівці медичної галузі пропонують, передбачити у законодавстві обов'язок роботодавця забезпечити проведення превентивного досліджень працівників, та зобов'язати страховиків компанії укладати договори страхування за умови проведення превентивне дослідження.

На нашу думку, означена пропозиція носить дискримінаційний характер як робітників компаній так і осіб бажаючих укласти договір страхування життя. Для недопущення зловживання генетичними технологіями, наразі, доцільно доповнити законодавства про страхування положенням про заборону оцінку ризику на основі прогностичного генетичного тестування, заборону страховиків вимагати проходження генетичного тестування та запитувати у застрахованих осіб або родичів надання результатів такого тестування. Аналогічне положення має бути передбачено у трудовому законодавстві, для не допущення дискримінації за генетичною ознакою: заборонити вимагати від працівників проходження генетичного тестування, подання його результатів, іншої інформації щодо генетичних особливостей працівника (його родичів), а також виключити використання роботодавцем результатів прогностичного генетичного тестування [10]. Поряд із медичною сферою, Ю. Рейкка ще у 1998 році дискутувала про взаємозв'язок права особи на самовизначення та прав не володіти інформацією відносно себе, політики та культури [11]. Так, поряд із зазначеним, право не знати отримало своє підґрунтя для розвитку й в Інтернеті. Як зазначають М. Косінські, Д. Стітуел та Т. Графел обробка великих масивів даних надає можливість спрогнозувати низку чутливих властивостей фізичної особи, поряд із тривалістю життя, ризик розлучення, вподобання та схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами, ризик серцево-судинних захворювань та окремих видів онкологічних захворювань [12]. Можна стверджувати, що деякі

з подібних передбачень мають високий рівень приречення або самовиконуваних пророцтв. Наприклад, щодо прогнозу результатів голосувань за певну політичну партію, можуть вплинути на початковий вільний вибір, або приреченості пари на розлучення.

Слід визнати, що будь-які спроби приховати інформацію від людини несе досить патерналістський характер та перешкоджає автономії волі особи. У зв'язку з цим, необхідно проведення відмежування між не поінформованістю про використання автоматизованих систем при прийнятті рішень відносно особи, (відповідно до ст. 13–15 Регламент ЄС 2016/679) від прогнозів, отриманих на підставі обробки персональних даних щодо майбутньої поведінки, стану здоров'я, персональних якостей особи.

Враховуючи викладене, право не знати є актуальною етичною правовою колізією в умовах розвитку предикативної медицини, яка ладна внести істотні зміни у буденні питання та відносини, зокрема у разі запровадження законодавчо обов'язкового проведення генетичного тестування для виявлення потенційних переваг та стану здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Медицина 4П = медицина 3П (превентивно-предиктивная и персонализированная) + принцип партисипативности, предложенный Лероем Худом. См. Hood L, Auffray C. Participatory medicine: a driving force for revolutionizing healthcare. *Genome medicine*. 2013. № 5. p.110.

2. Мацик В. Перспективи розвитку превентивної медицини. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки* : всеукраїнська-наукова практична конференція з міжнародною участю. С. 116–119.

3. Wiese G. Gibt es ein Recht auf Nichtwissen? Dargestellt am Beispiel der genetischen Veranlagung von Arbeitnehmern In: *Festschrift für Hubert Niederländer zum 70. Geburtstag*. 1991. P. 475–488.

3. Лабутин М. А. «Право на незнання» в контексте развития современных медицинских и генетических технологий / отв. ред. А. А. Мохов, О. В. Сушкова. *Право и современные технологии в медицине*. 2019. С. 53–56.

4. Суворова Е. И. Концептуальные подходы к использованию результатов генетических исследований в сфере личного страхования. *Проблемы права*. 2020. № 3(77). С. 74–80.

5. Chadwick, R., Levitt, M., and Shickle, D. *The right to know and the right not to know*, Aldershot, U.K. : Cambridge University Press. 2014. URL: <https://philpapers.org/rec/CHATRT-5>

6. Bundesgesetz, mit dem Arbeiten mit gentechnisch veränderten Organismen, das Freisetzen und Inverkehrbringen von gentechnisch veränderten Organismen und die Anwendung von Genanalyse und Gentherapie am Menschen geregelt werden (GTG) StF: BGBl. № 510/1994. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10010826>

7. Bundesgesetz vom 8. Oktober 2004 über genetische Untersuchungen beim Menschen (GUMG). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2007/131/de#art_6

8. Gendiagnostikgesetz vom 31. Juli 2009 (BGBl. I S. 2529, 3672), das zuletzt durch Artikel 15 Absatz 4 des Gesetzes vom 4. Mai 2021 (BGBl. I S. 882) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gendg/index.html#BJNR252900009BJNE001000000>

9. Конвенция о защите прав человека и человеческого достоинства в связи с применением достижений биологии и медицины: Конвенция о правах человека и биомедицине» (ETS № 164 від 4.04.1997) URL: <https://www.coe.int/tu/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=164>

10 Лапунин М. М. Актуальные векторы совершенствования законодательства в сфере правового регулирования геномных исследований. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2021. № 6(143). С. 192–199.

11. RAKKA J. Freedom and right (not) to know. *Bioethics*. – Oxford, 1998. № 1. P. 50–63.

12. Kosinski, M., Stillwell, D. & Graepel, T. Private traits and attributes are predictable from digital records of human behaviour, *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2012. URL: www.pnas.org/content/early/2013/03/06/1218772110.

**РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ:
ПРОЄКТ АКТУ ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ**

Янишівський Михайло Мирославович

*аспірант кафедри державної політики та врядування Інституту
адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)*

Науковий керівник: Красівський Орест Якубович

доктор історичних наук, професор

Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)

Сьогодні технології штучного інтелекту (ШІ) стають все більш універсальними, і постає нагальне питання щодо їх регулювання. ШІ дедалі більше проникає в найрізноманітніші аспекти життя – від побутових приладів і технологічних платформ до таких критичних сфер, як охорона здоров'я, безпека та фінанси. Європейський Союз (ЄС), як один з найбільших глобальних акторів у сфері цифрових технологій, не може ігнорувати цей тренд.

Питання регулювання ШІ в ЄС особливо актуальне через поєднання двох факторів. По-перше, у ЄС діє один з найбільш суворих в світі законів щодо захисту персональних даних – загальний регламент щодо захисту даних (General Data Protection Regulation). По-друге, ШІ, що застосовується в широкому спектрі сфер, може мати глибокий вплив на основні права громадян, включаючи право на приватність, недискримінацію та справедливість.

Крім того, ЄС прагне стати світовим «домом надійного штучного інтелекту». Поряд із пакетом нормативних актів, який спрямований на спрямування технологій відповідно до європейських цінностей, ЄС зобов'язується інвестувати мільярди євро в розробку та впровадження штучного інтелекту (ШІ) протягом наступного десятиліття. Так, у період з 2014 по 2020 рік ЄС інвестував 10 мільярдів євро в штучний інтелект через свою велику дослідницьку структуру, відому як Рамкові Програми (Framework Programmes), що становить понад 13% від загального бюджету [1, с. 5].

Актуальність висвітлення питання регулювання ШІ також продиктована тим, що питання регулювання ШІ відноситься до сфери функціонування спільного ринку ЄС, отже належить до виключної компетенції ЄС. Тому в процесі гармонізації українського законодавства

та законодавства ЄС виникає потреба імплементувати таке регулювання у правову систему України.

У квітні 2021 року Європейська комісія запропонувала проєкт регламенту, відомий як «Акт про штучний інтелект» (AI Act). Ця пропозиція мала на меті створити першу правову базу для ШІ у Європейському Союзі. Регламент пропонує підхід, заснований на оцінці ризиків, поділяючи системи ШІ на категорії на основі їхнього потенційного впливу на користувачів і суспільство. До цих категорій належать: неприйнятний ризик, високий ризик, обмежений ризик і мінімальний ризик.

До систем з неприйнятним ризиком відносять системи ШІ, що становлять явну загрозу безпеці, життєдіяльності та правам людей. Ці системи повинні бути заборонені згідно з проєктом регламенту. Сюди входять системи ШІ, що використовуються урядами для соціального оцінювання, а також системи віддаленої біометричної ідентифікації в режимі реального часу, що використовуються для спостереження в громадських місцях.

Ті системи ШІ, що використовуються в критичній інфраструктурі, освіті, працевлаштуванні, основних державних і приватних послугах, правоохоронних органах, міграційних службах та при здійсненні правосуддя відносяться до систем з високим рівнем ризику. Такі системи будуть підпадати під суворі зобов'язання перед тим, як їх можна буде випустити на ринок. Ці зобов'язання включають оцінку та зменшення ризиків, високу якість наборів даних, прозорість, людський нагляд і надійність.

На системи ШІ з обмеженим ризиком, такі як чатботи, поширюються зобов'язання щодо прозорості. Це означає, що користувачі повинні знати, що вони взаємодіють з машиною, а не з людиною. Переважна більшість систем ШІ, які вважаються такими, що мають мінімальний ризик або взагалі не мають ризику, можуть вільно використовуватися без жодних юридичних зобов'язань.

Також проєктом регламенту передбачено створення спеціального органу Європейської ради зі штучного інтелекту, до складу якої увійдуть представники всіх країн ЄС, щоб допомогти впровадити регулювання та впровадження штрафів за недотримання вимог. Компанії, які не дотримуються вимог, можуть бути оштрафовані на суму до 6% від їхнього глобального обороту або на суму 30 мільйонів євро, залежно від того, яка з цих сум більша.

Важливо, що проєкт регламенту, враховуючи швидкий розвиток технологій та ринку, надає технологічно нейтральне визначення самого поняття ШІ. Так, згідно з проєктом регламенту, система ШІ – це «програмне забезпечення, яке розроблено з використанням одного

або кількох методів і підходів, перелічених у Додатку I (до проекту регламенту), і може, для заданого набору визначених людиною цілей, генерувати результати, такі як контент, прогнози, рекомендації, або рішення, що впливають на середовище, з яким вони взаємодіють» [2].

Зараз проєкт регламенту перебуває на розгляді в комітетах Європейського Парламенту. 11 травня 2023 року Комітет з питань внутрішнього ринку та Комітет з питань громадянських свобод ухвалили проєкт переговорного мандату щодо проєкту регламенту про регулювання ШІ. Серед іншого депутати Європейського Парламенту:

1) додали заборони на нав'язливе і дискримінаційне використання систем ШІ, таких як системи віддаленої біометричної ідентифікації в режимі реального часу в громадських місцях, поліцейні системи прогнозування, системи розпізнавання емоцій для цілей правозастосування, невибіркоче вилучення біометричних даних з соціальних мереж або відеозаписів з камер спостереження для створення баз даних розпізнавання;

2) розширили класифікацію систем ШІ з високим ризиком, включивши в неї шкоду здоров'ю людей, безпеці, основним правам або навколишньому середовищу, вплив на виборців у політичних кампаніях і системи рекомендацій, які використовуються великими платформами соціальних мереж;

3) передбачили зобов'язання постачальників таких великих генеративних моделей як ChatGPT дотримуватися додаткових вимог щодо прозорості, таких як розкриття інформації про те, що контент був створений штучним інтелектом, щодо запобігання створенню незаконного вмісту та публікації об'єктів, захищених авторським правом, які використовуються для навчання;

4) запропонували певні кроки щодо розвитку інновацій у сфері ШІ, такі як винятки для дослідницької діяльності та компонентів ШІ, які надаються за ліцензіями з відкритим кодом, створення під наглядом державних органів спеціальних контрольованих середовищ для тестування ШІ перед його розгортанням та розширення прав громадян подавати скарги на системи ШІ, отримувати пояснення рішень, заснованих на системах високого ризику, що суттєво впливають на їхні права.

Перш ніж розпочнуться переговори з Радою ЄС щодо остаточної форми регламенту, цей проєкт має бути схвалений Європейським Парламентом, ймовірно, під час сесії 12–15 червня [3].

Проте, станом на сьогодні в ЄС відсутнє спеціальне регулювання ШІ. ШІ регулюється ширшою правовою базою, яка включає загальні закони про конфіденційність, захист даних і захист прав споживачів.

Загальний регламент захисту даних (GDPR) прийнятий у 2018 році є комплексним законом про захист даних, який поширюється на всі країни-члени ЄС. Хоча регламент не стосується безпосередньо ШІ, він має значні наслідки для систем ШІ, які обробляють персональні дані. Наприклад, він містить положення щодо автоматизованого прийняття рішень і профілювання, мінімізації даних і прав суб'єктів даних [4].

«Біла книга зі ШІ: європейський підхід до досконалості та довіри» (White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust), опублікована Європейською Комісією в лютому 2020 року, пропонує нормативно-правову базу для ШІ, включаючи заходи щодо сприяння розвитку ШІ та заходи щодо усунення ризиків, пов'язаних із ним [5].

Експертна група високого рівня ЄС зі ШІ (AI HLEG), створена Європейською Комісією для консультування щодо політики щодо ШІ у 2019 році він опублікувала Рекомендації з етики для надійного штучного інтелекту (Ethics guidelines for trustworthy AI), в якому встановлено основні вимоги до систем ШІ, щоб вони могли вважатися надійними [6].

Список використаних джерел:

1. European AI & Society Fund. "How Public Money Is Shaping the Future Direction of AI: An Analysis of the EU's Investment in AI Development." <https://eticas.tech/>. European AI & Society Fund, March 2023. https://eticas.tech/wp-content/uploads/2023/03/28032023-EU-Investments-Report_ESAIF-and-Eticas.pdf

2. European Commission. "Laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts." (2021), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>

3. AI Act: a step closer to the first rules on Artificial Intelligence | News | European Parliament. "AI Act: A Step Closer to the First Rules on Artificial Intelligence | News | European Parliament," November 5, 2023. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230505IPR84904/ai-act-a-step-closer-to-the-first-rules-on-artificial-intelligence>.

4. Commission, European Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). , European Commission (2016). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32016R0679>

5. European Commission. “White Paper on Artificial Intelligence: A European Approach to Excellence and Trust,” n.d. https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en.

6. Shaping Europe’s digital future. “Ethics Guidelines for Trustworthy AI,” April 8, 2019. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

НАПРЯМ 8. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ З МІЖНАРОДНИМИ ТА РЕГІОНАЛЬНИМИ (ЄВРОПЕЙСЬКИМИ) ПРАВОВИМИ СТАНДАРТАМИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-44>

СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ

Назаренко Павло Григорович

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Пріоритети прав і свобод людини та громадянина є домінуючими у процесі реалізації євроінтеграційних устремлень української держави. Історичний досвід дає підстави щодо висновку у тому, що природним шляхом розвитку сучасного суспільства є шлях цивілізації, що передбачає активне членство у міжнародному співтоваристві. Україна, як демократична та правова держава, обрала стратегічний курс на європейську інтеграцію, тим самим зумовлюється впровадження у національне законодавство міжнародних стандартів, що регулюють адвокатську.

Реформування держави закономірно поставило завдання створення надійного механізму захисту прав і свобод громадян, а також юридичних осіб, надання їм необхідної юридичної допомоги.

Запровадження міжнародних та європейських правових стандартів у національну правову систему є необхідністю на шляху євроінтеграції української держави та одним із чинників удосконалення правової системи України.

Реальна можливість здійснення, а також захисту основних прав людини кожною конкретною особою забезпечується, насамперед, юридичними механізмами кожної конкретної держави.

Основними гарантами прав людини має бути національне законодавство та сама держава, на території якої проживає особа. Воно є основою механізму забезпечення прав людини. Тому особливого значення набуває визнання й закріплення у національному законодавстві основних прав людини відповідно до міжнародно-правових

актів. Крім того, юридичний механізм забезпечення прав людини включає також і юридичні засоби (процедури) реалізації прав людини [1, с. 158].

Стандарти організації та професійної діяльності інституту адвокатури є предметом живого обговорення як серед науковців, так і практиків. Погоджуємося з аналізом вказаних стандартів, запропонованих Святоцькою В.О., а саме: 1) одні науковці розглядають стандарти адвокатської діяльності як передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних, насамперед, процесуальних дій адвоката, а також напрацьовані адвокатською практикою методи і способи організації роботи адвоката загалом і у конкретних справах, що дають йому змогу діяти найефективніше; 2) інші вчені розкривають підхід до цього поняття лише крізь призму деонтологічних (етичних) правил професійної поведінки адвокатів, не згадуючи ні про організаційні, ні про професійні напрями їхньої діяльності; 3) третій підхід обґрунтовано поєднує організаційні, професійні та етичні аспекти здійснення адвокатської діяльності [2, с. 23–24].

Міжнародні правові акти, що регулюють діяльність адвокатури, можна поділити на три групи: 1) правові акти загального характеру, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини і громадянина; 2) правові акти спеціального характеру, які забезпечують реалізацію прав і свобод людини та громадянина; 3) правові акти, що встановлюють спільні принципи надання юридичної допомоги та діяльності адвокатів [3, с. 7].

Аналізуючи стандарти адвокатської діяльності, представляється за можливе виділити наступні документи: Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII конгресі ООН у 1990 році, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), прийняті в 1985 році, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, прийняті на першому конгресі ООН щодо попередження злочинності та поводження з правопорушниками 1955 року, Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, прийняті у 1990 році, Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства, прийнятий у 1988 році тощо.

Національне законодавство визначило основні вимоги до адвокатської діяльності в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Однак, не тільки в цьому нормативному акті містяться стандарти професійної роботи адвокатів. Процесуальні кодекси України також визначають форми та порядок участі адвокатів

у кримінальному, цивільному, господарському процесях та у адміністративному судочинстві. Рішення Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України та регіонів, статут Співки адвокатів України, Асоціації адвокатів України та статuti адвокатських об'єднань і бюро містять в собі стандарти внутрішньо корпоративної поведінки адвокатів.

Окрему увагу необхідно приділити стандартам адвокатської діяльності при наданні ними безоплатної правової допомоги в кримінальних провадженнях. Так, рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року було схвалено «Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі», які являють собою комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту, захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами [4].

Характеризуючи адвокатську професійну діяльність, варто вказати на важливу її властивість, що відображає одне із завдань адвокатури, – правозахисний характер, адже для адвокатури найвищою цінністю та основним призначенням є захист прав і свобод людини, що у свою чергу відтворює конституційні принципи, визначені у ст. 3 Конституції України.

Стандарти адвокатської діяльності – це своєрідні вимоги, які висуваються до адвокатів та адвокатської діяльності, а також обов'язки адвокатів. Такі стандарти повинні мати практичну спрямованість, бути наближеними до реалій українського буття, позбавленими елементів надлишкової ідеалізації.

Такі стандарти повинні мати практичну спрямованість, бути наближеними до реалій українського буття, позбавленими елементів надлишкової ідеалізації. Кодифіковані стандарти адвокатської діяльності є жорсткою системою орієнтирів юриста в процесі узгодження своїх професійних прав та обов'язків зі своїм статусом, основними завданнями і принципами діяльності.

Однак і до наведеного розуміння стандартів організації та професійної діяльності адвокатури є певні застереження.

По-перше, джерелами стандартів адвокатури є не лише національне законодавство, а й міжнародні та регіональні правові акти, що безпосередньо або опосередковано регламентують цю сферу професійної діяльності.

По-друге, система цих стандартів немає жорсткого (статичного) характеру, навпаки, вона передбачає постійний розвиток та удосконалення як загалом, так і елементів, що її наповнюють.

До якостей та властивостей, які наповнюють ознаки стандартів адвокатури та характеризують професійну адвокатську сферу діяльності, належать: 1) правозахисний характер; 2) повага до правосуддя; 3) відчуття солідарності; 4) особлива логіка мислення; 5) належність до інститутів громадянського суспільства; 6) урахування змін і доповнень до законодавства та коливань слідчої й судової практики [2, с. 25–27].

Впровадження норм міжнародних стандартів адвокатської діяльності в національне законодавство, повинно враховувати наступні принципи:

- 1) усвідомлення та сприйняття стандартів адвокатами;
- 2) максимально можливого врахування інтересів як адвокатів, так й інших заінтересованих осіб;
- 3) недопустимості перешкоджання наданню професійних послуг адвокатами своїм клієнтам;
- 4) недопустимості установаження стандартів, що суперечать національному або міжнародному праву;
- 5) недопустимості створення таких стандартів, які обмежували б права одних адвокатів порівняно з іншими [2, с. 35].

Імплементація міжнародних і європейських стандартів у національне законодавство України та їх реалізація в практичній діяльності вітчизняної адвокатури здатні позитивно вплинути не лише на рівень розвитку правової держави, а й на зростання міжнародного та європейського іміджу України.

Відтак, проблеми стандартів адвокатської діяльності набувають актуальності і потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Яновська О. Г., Стандартизація адвокатської діяльності: вимога сьогодення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 157–162.
2. Святоцька В. О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження : монографія / В. О. Святоцька. К. : Ін Юре, 2019. 480 с.
3. Бандурка С. С. Європейські стандарти адвокатської діяльності. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 5–11.
4. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: рішення Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 р.: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.unba.org.ua>

НАПРЯМ 9. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-45>

ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Гладій О. В.

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри публічного
та приватного права
Університет митної справи та фінансів*

Адміністративно-процесуальним правовідносинам притаманні такі ознаки, як : спеціальна підстава виникнення – публічно-управлінська сфера; предмет регулювання – спори виникають у зв'язку використанням об'єктів державної, комунальної та інших форм власності [1].

Варто зазначити, що право реалізується через ухвалення нормативних актів, а відтак і реалізація правовідносин вимагає унормування [2, с. 47]. Таким чином, реалізація адміністративно-процесуальних відносин, як зазначає В. В. Галуцько, вимагає їх унормування. Саме унормування відносин дозволяє встановити міру можливої процесуальної діяльності особи [3, с. 143-146]. Подібний підхід підтримано у дослідженнях В. К. Колпакова та О. В. Кузьменко, де зазначається, що правовідносини не можуть відбутися, якщо не будуть належним чином врегульовані [4, с. 172-175].

Таким чином, адміністративні процесуальні правовідносини необхідно розуміти через їх публічно-управлінський зміст [5, с. 57]. О. І. Харитоновна зазначає, що сутність адміністративних правовідносин розкривається через формування управлінської сфери та сприяє встановленню громадського порядку, тоді як адміністративно-процесуальні відносини виконують також функцію попередження порушення та є гарантією здійснення компенсаційної функції [6, с. 193].

Сутність адміністративно-процесуальних правовідносин виявляється у їх здатності врегулювати сферу публічного управління, налагодити соціальний діалог між владою, населенням, державою та бізнесом. Соціальне управління - це комплекс дій, процесів і практик, спрямованих на організацію та впровадження політик і програм у сфері соціальної справедливості, громадського благополуччя і соціальної діяльності. Основними складовими соціального управління є: формулювання і розробка політик, що включає в себе аналіз суспільних

проблем, визначення пріоритетів та цілей, а також створення політик і програм, спрямованих на вирішення цих проблем; реалізацію програм і проектів, що включає виділення ресурсів, організацію діяльності і залучення виконавчих органів для здійснення конкретних заходів; моніторинг і оцінка, що включає збір даних, аналіз результатів і коригування стратегій у відповідності до знайдених проблем і викликів; співробітництво і партнерство, що сприяє забезпеченню більш ефективної та збалансованої діяльності; забезпечення соціальної справедливості і рівності; публічна участь і відкритість, що вимагає належного рівня правової активності та належності виконання соціальних програм; забезпечення ефективності і результативності, адже соціальне управління має бути орієнтоване на досягнення конкретних результатів і вирішення соціальних проблем. Соціальне управління повинно сприяти забезпеченню рівних можливостей і прав для всіх громадян незалежно від їхньої раси, статі, віку, класу, інвалідності та інших характеристик. Воно повинно допомагати вирішувати проблеми соціальної нерівності і дискримінації [7, с. 6].

Таким чином, адміністративно-процесуальні відносини реалізуються через певну сукупність процесуальних та процедурних норм, формує механізм компенсації порушеного права у сфері публічного управління.

Література:

1. Кукурудз Р.О. Адміністративно-юрисдикційний процес – сфера об’єктивізації інституту апеляції. Митна справа. 2009. № 5 (частина 2). С. 20-25.
2. Цивільне процесуальне право України: Підручник / [Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. та ін.]; За заг ред. С.С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.
3. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галуцько, В.І. Курило, С.О. Короєд, О.Ю. Дрозд, І.В.Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Гринь Д.С., 2015. 272 с.
4. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
5. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.
6. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 435 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Жадан Є. В.

*кандидат наук з державного управління, докторант кафедри
публічного права та приватного права
Університет митної справи та фінансів*

Здійснення екологічної політики передбачається шляхом реалізації заходів із охорони навколишнього середовища та заходів із забезпечення регіонального використання природних ресурсів.

Ефективність здійснення регіональної політики у сфері охорони навколишнього середовища та заходів із забезпечення раціонального використання природних ресурсів є індикатором належності функціонування системи екологічних прав особи. Одним із головних екологічних прав особи є встановлене ст. 50 Конституції України є право кожного на безпечне довкілля [1].

Реалізація права особи на безпечне довкілля вимагає від держави дотримання вимог національної екологічної безпеки, що пов'язується із запобігання проявам надзвичайних екологічних ситуацій та їх наслідків, профілактики екологічних правопорушень та екологічних злочинів, що є у складній сукупності критеріями ефективності здійснення як регіональної, так і загальнонаціональних політик.

Дійсно, питання встановлення змісту категорії «екологічна безпека» відноситься до складних міжгалузевих конструкцій, що вимагають здійснення наукового пошуку не лише в межах науки екологічного права, але і таких галузей права як конституційне, адміністративне, господарське, цивільне.

Основоположні фундаментальні засади розуміння категорії «екологічна безпека» викладено було у наукових розробках академіка В.І. Андрейцева [2, с. 24-26; 3, с. 8-11], де вченим обґрунтовується, що основним завданням забезпечення вимог екологічної безпеки є подолання наявних екологічних ризиків, а також сприяння уникненню ситуацій їх виникнення.

Одним із перших пошук напрямів оптимізації системи забезпечення вимог екологічної безпеки було здійснено у дослідженнях Ю.С. Шемшученка, В.Ф. Погорілка, де окрему увагу було приділено питанням гарантування належності здійснення в тому числі і суб'єктивних прав людини [8]. Зокрема, У наукових працях Ю.С. Шемшученка робиться наголос, що саме забезпечення та гарантування

суб'єктивних прав особи на безпечне довкілля є унікальним індикатором досягнення ефективності державної та регіональної екологічної політики [4, с. 56-60].

Втім хотілось б зазначити, що попри публікування вище вказаних наукових праць ще у 70-х роках, побудова державної політики у сфері використання природних ресурсів на характеризувалась як політика екологізації виробництва. Тривалий час залишається пріоритетним розуміння раціональність природокористування як прибутковість господарювання, що пов'язується із використанням природних ресурсів, в тому числі шляхом забруднення довкілля.

Лише з початку 2000-х років особливо гостро постає питання щодо створення та запровадження дієвих механізмів запровадження адміністративно-правового забезпечення належності здійснення суб'єктивних екологічних прав, що пов'язується із задоволенням публічного інтересу у раціональному використанні природних ресурсів, що має розумітися як гарантування виснаження та деградації довкілля. Такий механізм має сприяти збалансуванню екологічних та економічних інтересів суспільства, гарантуванням здійснення суб'єктивних прав соціальної особи на безпечне для життя навколишнє природне середовище [4].

Питання екологічного інтересу досліджувалось у наукових працях В. С. Шахова. Вченим екологічний інтерес як обумовлені зовнішніми факторами впливу потреби соціальної особи, так і в цілому суспільства, що гарантує якісне фізичне буття людини. Спрямування реалізації екологічних інтересів пов'язується з подоланням проявів інтенсифікації природокористування у бік впровадження концепції сталого розвитку [5, с. 214].

У дослідженнях В.О. Богачової визначається екологічний інтерес як результат об'єктивізації суб'єктивного права на безпечне довкілля. Право на безпечне довкілля – це не лише право на безпеку природокористування, а і забезпечення якості довкілля як базису довкілля [6, с. 15].

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до системи суб'єктивних екологічних прав особи відноситься право особи на доступ до публічної інформації про стан довкілля, право на створення природоохоронних об'єднань та участь в їх діяльності; право на екологічну освіту тощо [7].

Таким чином, суб'єктивні екологічні права об'єктивізуються у публічному екологічному інтересі, який визначає зміст державної та регіональної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Під суб'єктивним екологічним правом необхідно розуміти нормативно закріплену можливість реалізації участі соціальної особи у здійсненні природоохоронної функції держави.

Висновок. Таким чином, реалізація суб'єктивного екологічного права має відбуватися із дотриманням вимог національної безпеки, що розуміється як своєчасне та оперативне подолання негативних наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі, пов'язаних із російською агресією на території України.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Андрейцев В.І. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення. *Право України*. 2001. №4. С.8-11.

3. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. К.: Знання-Прес, 2002. 332 с.

4. Шемшученко Ю. С., Погорілко В. Ф. Адміністративно-правова охорона природи Української РСР. Київ : Наук. думка, 1973. 128 с.

5. Шахов В. С. Екологічні інтереси і права людини. Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку : короткі тези допов. та наук. повідом. республ. наук.-практ. конфер., 9-11 листоп. 1995 р. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1995. С. 214-215.

6. Богачов В. Необхідність підвищення екологічної безпеки в Україні. *Економіст*. 2008. № 9. С. 12–14

7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 41. Ст.546. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ НОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДТП

Анохін А. М.

*здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

Сучасний стан суспільних відносин у сфері безпеки дорожнього руху в Україні є задовільним, адже офіційна статистика демонструє вкрай негативні показники кількості ДТП із постраждалими, навіть не зважаючи на воєнний стан в Україні та окупацію росією частини Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей, а також АР Крим.

Так, Департамент патрульної поліції оприлюднив статистику дорожньо-транспортних пригод з постраждалими в Україні за 2022 рік. Причому, статистика ДТП за минулий рік, з огляду на масштабну агресію проти України, має багато нюансів та враховує не всі дорожньо-транспортні пригоди з потерпілими, які трапились в країні з 24 лютого по 31 грудня 2022 року.

Зокрема, через тривалі бойові дії та окупацію, статистика ДТП у Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Херсонській та Миколаївській областях є не повною. Згідно з оприлюдненими даними, у 2022 році в Україні трапилось 18 628 ДТП з загиблими та травмованими (у 2021 році – 24 521). У минулому році в ДТП загинуло 2 791 громадян (у 2021 році – 3 238), а ще 23 145 були травмовані (у 2021 році – 29 738) [1].

Основні причини ДТП з постраждалими у минулому році були традиційні: перевищення безпечної швидкості – 1 507 загиблих та 9 461 травмованих; порушення правил маневрування – 343 загиблих та 4 830 травмованих; перехід пішоходів у невстановленому місці – 155 загиблих та 467 травмованих; виїзд на смугу зустрічного руху – 148 загиблих та 699 травмованих. Також, у 2022 році було зафіксовано значно менше ДТП з постраждалими, які були скоєні безпосередньо з вини пішоходів. Якщо у 2021 році з вини пішоходів сталося 759 ДТП з постраждалими, то у 2022 році – 498 [1].

Таким чином, дослідження адміністративно-правових засад профілактики та запобігання ДТП в Україні є актуальним та перспективним напрямом дослідження з метою формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинного адміністративно-деліктного законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Серед усього масиву правових норм, якими врегульовано дорожній рух в Україні особливе місце посідають техніко-юридичні норми, тобто норми адміністративного права, якими закріплені технічні вимоги до транспортних засобів, дорожнього покриття, дорожніх знаків та розмітки, швидкісних режимів тощо.

Правила дорожнього руху, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України постановою № 1306 від 10.10.2001 [2], містять значну кількість техніко-юридичних норм, адже в більшості своїй регулюють рух техніки – транспортних засобів, які мають відповідати визначеним технічним характеристикам, а також поведінку водіїв, пішоходів та інших учасників дорожнього руху, які мають дотримуватися встановлених обмежень швидкості руху, вимог дорожніх знаків та інших суто технічних вимог, встановлених органами публічної адміністрації у вказаних Правилах (щодо напрямів та способів руху, дистанції між транспортними засобами, права пріоритетного проїзду, правил маркування учасників дорожнього руху, видів та форм дорожніх знаків, сигналів світлофорів тощо).

Наприклад, згідно п. 11.6. Правил дорожнього руху, на дорогах, які мають три і більше смуги для руху в одному напрямку, вантажним автомобілям з дозволеною максимальною масою понад 3,5 т, тракторам, самохідним машинам і механізмам дозволяється виїжджати на крайню ліву смугу лише для повороту ліворуч та розвороту, а у населених пунктах на дорогах з одностороннім рухом, крім цього, – для зупинки зліва, в дозволених випадках, з метою завантаження чи розвантаження [2].

Також, до прикладу, згідно з п. 14.5. Правил дорожнього руху, водій транспортного засобу, який виконує обгін, може залишитися на смузі зустрічного руху, якщо після повернення на раніше займану смугу йому доведеться знову розпочати обгін, за умови, що він не створить небезпеки зустрічним транспортним засобам, а також не перешкоджатиме транспортним засобам, які рухаються за ним з більш високою швидкістю [2].

Яскравим прикладом техніко-юридичних норм є п. 31.4. Правил дорожнього руху, згідно з яким забороняється експлуатація транспортних засобів згідно із законодавством за наявності технічних несправностей і невідповідності вимогам, зокрема, якщо шини легкових автомобілів та вантажних автомобілів з дозволеною максимальною масою до 3,5 т мають залишкову висоту малюнка протектора менше 1,6 мм, вантажних автомобілів з дозволеною максимальною масою понад 3,5 т – 1,0 мм, автобусів – 2,0 мм, мотоциклів і мопедів – 0,8 мм (підпункт 31.4.5.) [2].

Актуальним напрямом удосконалення застосування техніко-юридичних норм у сфері безпеки дорожнього руху є правова

регламентація в Правилах дорожнього руху обов'язкового встановлення автоматичних обмежувачів швидкості руху на нових автомобілях, які мають комп'ютеризовані системи управління.

Не менш важливою є правова регламентація обов'язкового встановлення на автомагістралях та в межах міст дорожніх делінеаторів (гумових стовпчиків), які використовуються:

– як роздільники смуг дорожнього руху – відокремлюють смуги дорожнього руху для громадського транспорту, організують рух авто та мототранспорту, а також велосипедів (місця встановлення – автомагістралі, паркінги);

– як обмежувач або як відбійник – у логістичних центрах з вантажопідйомними механізмами, для розділення паркувальних міст, для захисту кутів та стін тощо.

Також цікавим є досвід використання металевих тросів, які протягують між смугами руху, тоді транспортні засоби, які рухаються в протилежних напрямках при випадковому наближенні до такої перешкоди отримують незначні механічні пошкодження, а особлива структура тросів при контакті з транспортним засобом дозволяє плавно знижувати швидкість та ефективно гальмувати.

Найкращим варіантом є повне фізичне розділення смуг руху не тільки на автомагістралях, але й на другорядних дорогах, в межах населених пунктів, що унеможливило фронтальні зіткнення транспортних засобів.

Таким чином, техніко-юридичні норми відіграють ключову роль в процесі профілактики та запобігання ДТП в умовах збільшення автопарку в межах зростаючих мегаполісів, швидкості руху сучасних автомобілів. Чинні Правила дорожнього руху потребують удосконалення, зважаючи на негативну статистику ДТП. Зокрема, пропонується приділити більше уваги технічним засобам обмеження швидкості руху транспортних засобів, фізичному розділенню смуг руху в межах населених пунктів, облаштуванню пішохідних переходів автоматизованими системами перекриття руху – висувними перешкодами, бар'єрами тощо.

Вищевикладене обумовлює перспективність подальшого дослідження даної теми з метою формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинних Правил дорожнього руху.

Література:

1. Хрипун В. Дорожньо-транспортні пригоди в Україні з загиблими та травмованими у 2022 році: поліція назвала цифри. *Судово-юридична газета. Публікації*. 02.02.2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/260976-dorozhno-transportnye-proisshestiya-v-ukraine-s->

rogibshimi-i-travmirovannymi-v-2022-godu-politsiya-nazvala-tsifry (дата звернення: 12.05.2023).

2. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України постановою № 1306 від 10.10.2001. Дата оновлення: 11.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF/ed20230511#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-48>

ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Колодін Д. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Покарання є найбільш суворою формою реалізації кримінальної відповідальності і тягне за собою судимість. Покарання є заходом законного примусу, що має публічний характер та застосовується від імені держави, яка єдина наділена правом визначати кримінальну протиправність діяння, його караність, загальні засади призначення покарання, порядок його виконання, підстави й умови звільнення від покарання, систему органів і установ, покликаних застосовувати і виконувати покарання, їх компетенцію. Суть покарання полягає в тому, що засуджений зазнає кари за вчинене кримінальне правопорушення, тобто певних фактичних втрат і обмежень. Кара виступає як один із засобів досягнення виправної та превентивної мети покарання. Покарання це є справедливий акт правосуддя.

Чинне національне законодавство встановлює ряд кримінальних заборон в частині посягання на виборчу систему України (ст. 157-160 КК України). Окремі діяння зазначеного виду відносяться до категорії кримінального проступку (наприклад, ч. 1 ст. 159-1 КК України), нетяжких кримінальних правопорушень (наприклад, ч. 1 ст. 160 КК України) та тяжких (ч. 4 ст. 158-3 КК України).

Всі, без виключень, склади кримінальних правопорушень проти виборчої системи містять альтернативні санкції, які передбачають як ізоляційні, так і неізоляційні види покарань. Пропонується розглянути більш детально.

Так, покарання у вигляді штрафу передбачене за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 158-1 КК України, ч. 2 ст. 158-1 КК України, ч. 1 ст. 159 КК України, ч. 1 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 159-1 КК України, ч. 3 ст. 159-1 КК України, ч. 1 ст. 160 КК України. Примітно, що штраф у даному випадку пропонується законодавцем як основне покарання. Розмір такого покарання визначений в межах від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 158-1 КК України) до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 159-1 КК України).

Окремі санкції складів кримінальних правопорушень проти виборчої системи передбачають покарання вигляді виправних робіт на строк до двох років ч. 1 ст. 158-1 КК України, ч. 2 ст. 158-1 КК України, ч. 1 ст. 159 КК України, ч. 1 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 159-1 КК України, ч. 3 ст. 159-1 КК України, ч. 1 ст. 160 КК України.

Обмеження волі як ізоляційний вид покарання визначений у санкції ч. 1 ст. 157 КК України, ч. 2 ст. 157 КК України, ч. 5 ст. 157 КК України, ч. 1 ст. 158-1 КК України, ч. 2 ст. 158-1 КК України, ч. 1 ст. 158-2 КК України, ч. 1 ст. 159 КК України, ч. 2 ст. 159 КК України, ч. 1 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 159-1 КК України, ч. 3 ст. 159-1 КК України, ч. 4 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 160 КК України, ч. 3 ст. 160 КК України. Строк такого покарання пропонується від до двох років (ч. 1 ст. 159-1 КК України), до трьох років (ч. 1 ст. 157 КК України) та до п'яти років (ч. 2 ст. 157 КК України).

Позбавлення волі визначене як покарання у ч. 1 ст. 157 КК України, ч. 2 ст. 157 КК України, ч. 3 ст. 157 КК України, ч. 1 ст. 158 КК України, ч. 2 ст. 158 КК України, ч. 1 ст. 158-1 КК України, ч. 2 ст. 158-1 КК України, ч. 3 ст. 158-1 КК України, ч. 1 ст. 158-2 КК України, ч. 2 ст. 158-2 КК України, ч. 1 ст. 158-3 КК України, ч. 2 ст. 158-3 КК України, ч. 3 ст. 158-3 КК України, ч. 4 ст. 158-3 КК України, ч. 1 ст. 159 КК України, ч. 2 ст. 159 КК України, ч. 1 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 159-1 КК України, ч. 3 ст. 159-1 КК України, ч. 4 ст. 159-1 КК України, ч. 1 ст. 160 КК України, ч. 2 ст. 160 КК України, ч. 3 ст. 160 КК України, ч. 4 ст. 160 КК України.

Варто відмітити, що розмір даного виду покарання законодавець варіює в залежності від складу кримінального правопорушення проти виборчої системи у розмірі від двох років (наприклад, ч. 1 ст. 160 КК України) до десяти років позбавлення волі (ч. 4 ст. 158-3 КК України).

У випадку вчинення кримінального правопорушення проти виборчої системи спеціальним суб'єктом (голова, заступник голови, секретар, інший член виборчої комісії або комісії референдуму, член ініціативної групи референдуму, кандидат або його довірена особа, інша особа на

прохання кандидата або за дорученням кандидата або політичної партії, яка його висунула, уповноважена особа політичної партії, представник організації політичної партії у виборчій комісії, уповноважена особою суб'єкта процесу всеукраїнського референдуму, а також офіційний спостерігач та ін.) передбачається додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачене за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, вчинене за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи членом комісії референдуму (ч. 3 ст. 157, ч. 4 ст. 157, ч. 5 ст. 157 КК України, ч. 1 ст. 158 КК України, ч. 2 ст. 158 КК України, ч. 3 ст. 158-1 КК України, ч. 1 ст. 158-2 КК України, ч. 1 ст. 158-3 КК України, ч. 2 ст. 158-3 КК України, ч. 3 ст. 158-3 КК України, ч. 4 ст. 158-3 КК України, ч. 2 ст. 159 КК України, ч. 1 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 159-1 КК України, ч. 3 ст. 159-1 КК України, ч. 4 ст. 159-1 КК України, ч. 2 ст. 160 КК України, ч. 3 ст. 160 КК України, ч. 4 ст. 160 КК України). Строк такого покарання становить п'ять років.

Отже, як бачимо, законодавець передбачає досить широкий і завжди альтернативний підхід до встановлення санкції за кримінальні правопорушення проти виборчої системи України.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-49>

ВПЛИВ ЗБИВАЮЧИХ ФАКТОРІВ НА ПОЧЕРК ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ

Крижна Анастасія Євгеніївна

студентка 4-го курсу 401 навчальної групи

Науковий керівник: Свобода Євгенія Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістичного забезпечення

та судових експертиз

Національної академії внутрішніх справ

В умовах сьогодення, сучасний стан судової почеркознавчої експертизи дозволяє вирішувати достатньо широке коло питань ідентифікаційного і діагностичного характеру, оскільки значно розширилися межі наукового знання щодо закономірностей письма, почерку та підпису, а також про методи їх криміналістичного дослідження.

Формування теоретичних та методичних основ судово-почеркознавчої діагностики є одним з найбільш актуальних напрямів розвитку судового почеркознавства в сучасний період, оскільки ця проблематика є спірною і не в повній мірі розробленою. В теперішній час розроблені лише основні положення судово-почеркознавчої діагностики, їх сутність та місце в системі завдань судово-почеркознавчої експертизи.

Вирішення діагностичних завдань спрямоване на встановлення умов, при яких виконувався досліджуваний рукопис – звичайних чи незвичайних [1].

Діагностичні завдання передбачають визначення умов виконання рукописного тексту або підпису, тобто встановлення факту виконання почеркового об'єкту під впливом будь-яких факторів, що заважають процесу письма.

Негативні (збиваючі) фактори поділяються на:

- природні, до яких належать: тяжкий хворобливий стан, хронічні захворювання, пов'язані з порушенням письмово-рухових функцій, вікові зміни організму; незвичайний психофізіологічний чи емоційний стан (алкогольне сп'яніння, вплив фармакологічних чи наркотичних засобів, стан стресу, хвилювання); незвичні зовнішні умови виконання (незручна поза виконавця, незручне тримання пишучого приладу, незвичайний пишучий прилад та/або матеріал письма, обмеження чи відсутність зорового контролю тощо); холодові навантаження, фізичне (м'язове) стомлення тощо;

- штучні, до яких належать: наслідування (імітація) почерку чи підпису іншої особи, виконання підпису від імені іншої особи (без наслідування); виконання почеркового об'єкту із застосуванням технічних прийомів (перемальовка у світлі, що проходить, передавлювання з наступним наведенням вдавлених штрихів, наведення штрихів, нанесених графітним олівцем або копіювальною технікою тощо); виконання рукописного тексту (рукописних записів) або/та власного підпису шляхом зміни звичних умов (механізму) письма з метою подальшої відмови (так звана автопідробка).

Почерк – це складний процес, який залежить від багатьох факторів, включаючи фізичний стан людини, її емоційний стан, середовище та умови, в яких відбувається письмо. Це означає, що навіть незначні зміни в зовнішніх умовах можуть призвести до зміни почерку.

При дослідженні рукописних текстів та, власне, почерків велике значення має правильне діагностування факту природного або навмисного викривлення почерку, адже кожний вид викривлення має свої специфічні особливості.

В експертній практиці одним із відомих способів зміни та викривлення почерку поряд з маскуванням почерку шляхом використання типології друкованого шрифту, виконання рукописних текстів незвичною до письма рукою, незвичним приладом письма та використання незвичного матеріалу є штучно створена зміна звичайних умов виконання рукопису за допомогою зміни механізму письма.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України, правоохоронні органи дедалі частіше почати фіксувати «послання» військових РФ, які залишаються на різних незвичних об'єктах (двері, стелі тощо) та рукописні записи, залишені цивільним населенням в місцях катування. Дані записи документуються та в подальшому можуть бути об'єктами судово-почеркознавчої експертизи при вирішенні завдань діагностичного характеру.

Слід зазначити, збереження особливостей рухів пишучого при письмі в різних умовах, стійкість їх відтворення – це властивості почерку, необхідні для ідентифікації особи. Особливістю прояву динамічного стереотипу письмово-рухового навичку є його варіаційність. Варіаційність – одна з властивостей сформованої письмово-рухової навички. Дана властивість почерку є результатом пристосованості письмово-рухової навички до обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру [3].

При дослідженні почеркознавчих об'єктів, що виконані на різних поверхнях, слід оцінювати механізм відповідного почерку. Необхідно співвідносити його з механізмом звичного рукописного почерку і вирішувати питання про можливість перенесення певних властивостей рукописного письма на досліджуваний випадок. Залежно від отриманих результатів деякі записи подібного роду можуть розглядатися в якості рукописних об'єктів і бути придатними для почеркознавчого дослідження з метою встановлення їх виконавців.

Дослідження рукописів, виконаних незвичайними пишучими приладами, може включати: вивчення різниці у почерку: експерт має порівняти рукописи, виконані стандартним письмовим інструментом (наприклад, ручкою або олівцем) з рукописами, виконаними незвичними приладами (наприклад, кров'ю, пером, кистю, фарбою і т.д.); виявлення особливих рис у почерку, специфічних для даного пишучого інструменту, може допомогти в ідентифікації авторства. У таких дослідженнях звертають увагу на особливості ліній, штрихів, тиску на папір, посадку букв та зв'язки між ними [4].

Отже, підсумовуючи вище зазначене, слід наголосити, що збиваючі фактори можуть мати великий вплив на почерк людини при дослідженні рукописних записів. Для отримання надійних результатів необхідно враховувати ці фактори та коригувати аналіз відповідно до них. Аналіз рукописів є важливою галуззю, яка може використовуватися в кримінальних провадженнях, психології та інших сферах, і розуміння впливу зовнішніх факторів є ключовим для досягнення точних результатів.

Література:

1. Свобода Є. Ю, Гоменюк Д. С. Поняття діагностичних досліджень та їх місце в судово-почеркознавчій експертизі. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців

для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2015. С. 316–320.

2. Ніколайчук Т. В., Біла А. В., Забуга А. В., Ус Д. О., Здор В. М. Особливості судово-почеркознавчої експертизи підписів, виконаних особами різного віку під впливом збиваючих факторів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 337-348

3. Ніколайчук Т. В. Основні фактори, що змінюють почерк. *Криміналістика та судова експертиза*. 2013. Вип. 58(2). С. 222-224.

4. Мамчур О. В. Дослідження рукописних записів, що виконані на різних поверхнях при проведенні судово-почеркознавчої експертизи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 627-633.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-50>

БЮДЖЕТНА ТА ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Порхун Віталій Михайлович

*аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя*

Досвід зарубіжних країн свідчить, що децентралізація сфери публічного адміністрування та створення ефективної системи місцевого самоврядування є необхідною умовою забезпечення добробуту суспільства.

Децентралізація податків та зборів сьогодні є одним з ключових факторів раціонального розподілу і використання бюджетних коштів, а також є показником ефективності у забезпеченні суспільними благами і послугами. Цей процес відбувається не тільки в розвинених країнах і країнах які розвиваються, та й в країнах, які прагнуть стати новими членами ЄС [1, с. 1].

Децентралізоване адміністрування бюджетною сферою характерно для багатьох розвинених країн, що передбачає надання органам місцевого самоврядування права вирішувати низку завдань на місцевому рівні та оптимально забезпечити їх реалізацію необхідними ресурсами.

Врахування зарубіжного досвіду формування доходів місцевих бюджетів, у контексті децентралізації податків та зборів, є найскладнішим, проте й найнеобхіднішим аспектом децентралізації публічної влади взагалом.

У наукових джерелах сутність цього процесу розкривається через розкриття таких детермінант, як:

1) Децентралізація у сфері видатків – факт наділення органів місцевого самоврядування правом на розпоряджатися фінансовими ресурсами, необхідними для їх діяльності, реалізації своїх завдань;

2) Децентралізація у сфері доходів – надання органам місцевого самоврядування права на отримання власних доходів за фіксованим переліком у розмірі (встановленому самостійно), достатньому для їх належної та якісної роботи;

3) Право організаційну самостійність – формування, затвердження, реалізація фінансових планів, кошторисів, бюджетів, звітності і контролю [2, с. 79].

Бюджетну децентралізацію (як процес) можна виміряти кількісно і якісно. Зокрема основним показником бюджетної децентралізації часто вважають співвідношення між місцевими та державними видатками. Це свідчить про фінансову спроможність органів місцевого самоврядування виконувати покладені на них завдання та функції. Наприклад у Данії, Іспанії, Швеції більше 50% всіх витрат припадає на місцеві [2, с. 81].

Також вважається, що прогрес бюджетної децентралізації в країні характеризується питомою вагою видатків місцевих бюджетів у ВВП. Цей показник визначає ту частину суспільного ресурсу, яка розподіляється між представниками місцевого самоврядування. Можна сказати, що при показнику вище 15%, держава має високий рівень децентралізації. В Європі до таких країн відносяться Данія, Швеція, Іспанія, Фінляндія, Нідерланди та Італія. Частка 10-15% – це середній стан децентралізації: Польща, Велика Великобританія, Угорщина, Чехія та Франція. У Словаччині досі відбувається недостатня децентралізація, це такі країни, як Литва, Естонія, Португалія, Греція та Кіпр [2].

Фінансова автономія органу місцевого самоврядування оцінюється як показник частки власних доходів у валовому доході територіальної громади. Право органу місцевого самоврядування встановлювати ставки податку і визначати розмір інших доходів може здійснюватися тільки по відношенню до власних доходів, це право на власну дохідну базу та її адміністрування. Країни, де частка власного доходу в валовому доході територіальної громади становить понад 50% – це Швеція, Данія, Фінляндія, Франція, Люксембург, Кіпр, Австрія, Бельгія, Ірландія, Португалія та інші [2]. Цей показник можна вважати не лише кількісним, але й якісним критерієм бюджетної децентралізації.

Література:

1. Гнидюк І.В. Децентралізація бюджетної системи: досвід Словаччини та перспектива для України *Облік і фінанси*. 2015. № 3 (69). с. 80–87.
2. Демчак Р.І. Формування моделей бюджетної децентралізації: досвід зарубіжних країн *Економічний форум*. 2015. № 3. с. 77–83.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-51>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Цибульник Неллі Юрїївна

кандидат юридичних наук

Законом України «Про національну безпеку» визначено поняття національної безпеки, відповідно до якого безпека держави розглядається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Законом також визначене поняття сектору безпеки та оборони [3].

Важливим аспектом сектору безпеки, а головне, ефективного забезпечення безпеки держави, суспільства та кожного окремо взятого індивіда, є адміністративно-правове регулювання сектору безпеки. Перш за все необхідно з'ясувати поняття адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави.

За визначенням Бейкун А. Л. та Ромашко О. М. поняттям правового регулювання охоплюється законодавчо встановлений механізм функціонування соціальних процесів у державі. Застосування цієї категорії до сектору безпеки і оборони, що включає в себе як коло суб'єктів, що здійснюють захист держави від збройної агресії в різних її формах так і спектр законодавчих актів, що визначають зміст, спрямованість їх діяльності, основні повноваження, права, свободи і обов'язки [1].

Пропонуємо виокремити наступні складові адміністративно-правового регулювання сектору безпеки:

– Нормативно-правова база: закони, підзаконні акти, якими врегульований сектор безпеки держави. Саме нормативна база являє

собою основу, завдяки якій врегульований сектор безпеки і відповідно до якої мають діяти всі суб'єкт сектору безпеки.

– Система органів сектору безпеки, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від різноманітних загроз, зокрема, до цієї системи належать органи державної влади, Збройні Сили України, правоохоронні органи, органи спеціального призначення, сили цивільного захисту тощо.

– Методи, процедури та прийоми, які застосовуються для забезпечення безпеки держави.

– Державний нагляд і контроль, який здійснюють органи державної влади у секторі безпеки задля правильного функціонування цього сектору та запобігання будь-яким загрозам безпеці держави, суспільства та кожної людини.

– Прозорість та інформаційна підтримка, на нашу думку, ця складова адміністративно-правового регулювання сектору безпеки наразі відіграє дуже важливе значення, адже тільки за умови доступу населення до інформації стосовно діяльності сектору безпеки, може бути побудована довіра між суспільством та органами державної влади, і як наслідок, суспільство буде почуватися більш захищеним.

Адміністративно-правове регулювання сектору безпеки забезпечується, зокрема, гарантіями такого регулювання. Під поняттям гарантій адміністративно-правового регулювання сектору безпеки пропонуємо розуміти засоби, які забезпечують ефективне адміністративно-правове регулювання сектору безпеки, а також за необхідності своєчасне оновлення такого регулювання задля дотримання безпеки держави та суспільства.

Наразі доктрина адміністративного права не містить визначення окремих видів гарантій адміністративно-правового регулювання сектору безпеки. На нашу думку, наразі доцільно виокремити наступні види таких гарантій:

– *Права, обов'язки та відповідальність суб'єктів сектору безпеки.* Нормативно-правові акти, тобто законодавча база, яка являє собою той необхідний базис для функціонування сектору безпеки. Саме завдяки юридичному закріпленню прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів сектору безпеки є можливим забезпечення безпеки держави та суспільства.

– *Професійна підготовка кадрів,* які залучені до сектору безпеки. Професійна підготовка та постійне підвищення кваліфікації працівників сектору безпеки дозволить забезпечити максимально ефективне адміністративно-правове регулювання сектору безпеки.

– *Моніторинг, контроль та нагляд* за здійсненням працівниками сектору безпеки своїх функцій, а також за функціонуванням сектору

безпеки. Постійний моніторинг, контроль та нагляд допомагають своєчасно реагувати на будь-які небезпеки, що виникають у цьому секторі, попереджувати можливі загрози, забезпечити неухильне дотримання прав і свобод людини, а також зобачення інтересів держави та суспільства, у цілому.

Сектор безпеки, як правило, об'єднує (інтегрує) питання політичної, економічної, інформаційної, воєнної та інших сфер безпеки, вирішення яких забезпечуються воєнними й невоєнними методами [2].

Отже, економічна, енергетична, продовольча, гуманітарна та соціальна безпека є тими елементами, які разом складають значну частину сектору безпеки. Для подальшого розвитку та ефективного функціонування сектору безпеки нашої держави необхідно з урахуванням сучасним проблем сектору безпеки, а також нових викликів, на законодавчому рівні розробити та затвердити Стратегію функціонування та розвитку сектору безпеки. Пропонуємо включити в таку стратегію 5 основних розділів, кожен із яких буде являти собою окрему концепцію стосовно кожного елемента сектору безпеки:

1. Концепція економічної безпеки – необхідність розроблення такої концепції зумовлена в першу чергу тим, що в умовах світової економічної кризи та економічної кризи нашої держави забезпечити економічну безпеку стає надзвичайно складно. У свою чергу, концепція має бути спрямована на збалансований розвиток країни у довгостроковій перспективі. Питання економічної безпеки є надзвичайно важливим також і в аспекті захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також для підтримання рівня конкурентоспроможності на міжнародній арені, адже при вступі до Європейського Союзу, до якого цілеспрямовано йде наша держава, економічна безпека буде важливим фактором.

2. Концепція енергетичної безпеки – енергетична безпека є також важливим фактором безпеки. Наразі Україні важливо зосередити багато зусиль на тому, щоб забезпечити безпеку та сталий розвиток енергетичної галузі.

3. Концепція продовольчої безпеки – продовольча безпека є важливим елементом безпеки нашої країни. Більш того, цей елемент дуже тісно пов'язаний з економічною та соціальною безпекою. Наразі є надзвичайно важливим забезпечити належний рівень продовольчого забезпечення, який дозволить забезпечити розвиток нації, забезпечить соціальну стабільність, а також сприятиме покращенню економічної ситуації. У зазначеному питанні важливо звернути увагу на підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, наданні підтримки національним виробникам, а також контролі імпорту.

4. Концепція гуманітарної безпеки – є важливим елементом сектору безпеки і водночас ця концепція під час повномасштабного

вторгнення, напевно, є найскладнішою в реалізації та вимагає продуманих кроків. Зазначена концепція має забезпечити захист національних цінностей, традицій, укладу життя та культурної та духовної спадщини народу, а також, вільну самоідентифікацію груп та фізичне й психічне здоров'я населення.

5. Концепція соціальної безпеки – ця Концепція має складатися з наступних елементів: соціальна безпека держави, яка полягає в безпечній екологічній, демографічній ситуації, високому рівні зайнятості населення тощо; соціальна безпека суспільства, яка полягає у вихованні патріотизму, гендерній політиці, боротьбі з бідністю, підтримці національних меншин тощо; соціальна безпека людини, яка поділяється на дві категорії – якість життя (одяг, житло, харчування, відпочинок тощо) та рівень життя (встановлений прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, доходи та витрати населення, продуктовий кошик тощо).

Як ми бачимо, описані вище концепції є взаємопов'язаними, що ще раз підтверджує необхідність створення єдиного документа – Стратегії розвитку та функціонування сектору безпеки, який має містити всі описані концепції.

Література:

1. Бейкун А.Л., Ромашко О.М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. *Юридична наука*. 2020. № 3. URL: <file:///D:/Downloads/ojsjournalmcomua,+130-136.pdf>

2. Бригінець О.О. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 2. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/10.pdf

3. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕЗМІНЮВАНОСТІ СУДДІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Бабко Валерія Валеріївна

суддя Деснянського районного суду міста Києва

ORCID ID: 0000-0001-9140-3152

Правовий статус суддів передбачає наявність гарантій здійснення ними правосуддя в умовах захисту від будь-якого стороннього впливу. Конституційне забезпечення правосуддя та вільного доступу громадян до правосуддя передбачає створення механізму захисту прав та свобод суддів, а також здійснення ними правосуддя на засадах та у порядок, визначені відповідними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами. З цією метою в законодавстві визначено чіткий перелік статусних принципів діяльності судді.

Серед компонентів принципу єдності судової влади доцільно виокремити: 1) визначену та апробовану правову основу здійснення правосуддя в Україні – Конституції і законів України, керуючись принципом верховенства права; 2) визначеним порядком формування суддівського корпусу; 3) встановленим захистом від втручання у діяльність; 4) встановленим механізмом організаційного, матеріального та соціального забезпечення діяльності; 5) юридичною відповідальністю за втручання у здійснення правосуддя. Отже, принцип єдності судової влади зумовлює також порядок та підстави для створення та функціонування колегіальних, незалежних конституційних органів державної влади та суддівського врядування, яким наразі є Вища рада правосуддя, органів, відповідальних за відбір і кваліфікаційне оцінювання претендентів на посаду судді (Вища кваліфікаційна комісія суддів України), а також суб'єктів, метою яких є вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні (суддівське самоврядування).

Аналіз законодавчих актів, якими визначається організація судової влади та здійснення правосуддя в Україні, дозволяє констатувати, що принцип незмінюваності суддів у тій формі, в якій він закріплений в Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» в першу чергу не тільки визначає часові межі, протягом яких суддя може виконувати свої повноваження та гарантує йому захист від необґрунтованого звільнення чи відсторонення (припинення повноважень, переведення до іншого суду без згоди тощо), а і *утворює підстави для формування відповідних положень галузевих законодавств, якими додатково захищаються права та свободи суддів, які є*

критеріями їх незалежності. Наслідком реформи судової системи у 2016 році стало остаточне закріплення принципу незмінюваності суддів у тій його формі, яку сформовано положеннями міжнародних правових документів. Попередній законодавчий акт, яким до 2016 року було врегульовано механізм здійснення правосуддя встановлював чітко визначений термін перебування судді на посаді, при цьому фактично не передбачав заходів, якими він міг би бути захищений від звільнення, відсторонення чи припинення повноважень. Відповідно до положень чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя одразу призначається на посаду безстроково. Причиною для припинення повноважень є лише набуття граничного віку – 65 років.

Таким чином, під принципом незмінюваності суддів необхідно розуміти сукупність вихідних законодавчих та нормативних засад, якими забезпечується незалежність судді від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання шляхом заборони до набуття ним шістдесяти п'ятирічного віку на звільнення з посади, припинення його повноважень, відсторонення чи переведення до іншого суду без згоди, окрім випадків передбачених Конституцією України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Правову основу забезпечення принципу незмінюваності суддів утворюють: 1) міжнародні та європейські правові документи, рекомендації та стандарти (багатосторонні договори, хартії, висновки, статути тощо); 2) Конституція України; 3) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»; 4) положення надзаконного права (рішення Європейського суду з прав людини).

НОТАТКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ГАРМОНІЗАЦІЯ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

(м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.)

Підписано до друку 22.05.2023. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,7. Наклад 100. Замовлення № 0623-033.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.